

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

SOPRONI SZEMLE
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK ÉVENTE NÉGYSZER

FŐSZERKESZTŐ:
Dr. HEIMLER KÁROLY

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Becht Rezső, dr. Berecz Dezső, dr. Csatkai Endre, dr. Gombocz Endre, dr. Vitéz Házi Jenő, Lauringer Ernő, Leitner József, dr. Mihályi Ernő, dr. Mollay Károly, Németh Sámuel, dr. Romwalter Alfréd, dr. Ruhmann Jenő, Storno Miksa, dr. Szenci Vilibáld, dr. Thirring Lajos, dr. Varga Lajos, dr. Vendl Miklós, dr. Verbényi László.

VI. ÉVFOLYAM
1942.

KIADJA A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Östör József: Széchenyi István és Sopron.

Östör József: Széchenyi István és Sopron.

A legnagyobb magyar és Sopron város, meg ez utóbbi közönsége egymáshoz való viszonyának tárgyalásánál is csak az lehet a döntő, hogy milyen hatással voltak egymásra. Mit köszönhet Széchenyi Sopronnak s az utóbbi Széchenyi Istvánnak? Ami ezen kívül esik, lehet érdekes történetbongészőnek, vagy a furcsaságokat kedvelőnek, de az egymásrahatásuk szempontjából kevésbé az.

Hogy e feladatnak megfelelhessünk, egy pillantást kell vetnünk a múlt század második negyedére, vagyis a magyar reformkorszakra, amely tulajdonképpen Széchenyi kora volt. Nem lehet hazánk történetének ezt a csodálatos hősi korszakát érzékeltetni s megmutatni, hogy mi *lett*, ha előbb nem tudjuk, hogy mi *volt*. Áll ez a kor külsejére és belsejére: testre és lélekre. Ki tudja megérteni, hogy mit jelentett a felszabadított ipar szabadsága, ha nem tudja, hogy mik voltak a céhek. A közteherviselés behozatala, ha nem tudja, hogy kit és mennyire nyomott az aránytalan közteher. Hogy mit jelentett Sopronból Budára levelet küldeni, vagy Kanizsára leutazni, ha nem tudja, hogy milyenek voltak az utak és a kocsik – mielőtt az első vasutak belerohantak az időtrabló távolságokba? Ha a reformkorszakra vonatkozólag országos szempontból jogosult ez a kérdés, akkor jogosult a mi szűkebb hazánkra, Sopronra is. Milyen volt hát ez a mi kedves

Sopronunk abban a híres hősi korszakban külsőleg és belsőleg, testben és lélekben?

E ponton szerencsésebb helyzetben vagyunk, mint az országnak legtöbb városa. Mert Sopron kétségtelenül város, a szónak nemcsak mai, hanem történeti értelmében is. Nemcsak most város, de város is volt. A kevés vidéki társai közé lehet állítani, mint Pozsony, Kassa, Pécs és az erdélyiek közül egyik-másik. Nem a mi érdemünk ez, hanem a többi szerencsétlensége. Sopront földrajzi fekvése soktól megkímélte, de legjobban a törökdhálástól és az ezt követő, bár csak rövid ideig tartó kuruc-labanc pusztítástól. Így azt lehet mondani, hogy aki a múlt század reformkorszakának Sopron át ismerni akarja, csináljon körsétát a belvárosban és nyissa ki jól a szemét, kukkantson be helyenként az öblös kapualjakba, másutt sétáljon fel az egyik-másik udvarba még lebólintgató bástyakertekre, álljon meg egyik-másik barokkház előtt is, igyekezve a bejárat fölé rakott címerből megfejteni a volt tulajdonosok személyét: ezzel körülbelül lát is mindent. Meg az egykori *Főpiatzon*, a mostani s remélhetőleg nemsokára visszakeresztelt Városházterén ízléstelenségével kérkedő patikaházat (2. sz.) sem kell eltüntetnie, mert elődeink ezt a most minden stílusösszhangot megzavaró színtelen kétemeletes lakóházat már a 18. században odahelyezték az akkor még egészében összevágó terecskére. A mai Városházát képzeletünkben könnyen elfűjjük, hiszen képekről mindenki ismeri a régit, sajnos a valóságban az elfűvás nem megy olyan könnyen. De már a belváros többi utcái alig-alig változtak. Az evang. templom az, amelyet Széchenyi nem látott, ugyanazt mondhatjuk a bámészködő Gambrinusról és szentgyörgyutcai társáról (14. sz.), de már megszoktuk ezeket, már nem zavarnak bennünket. Csak azokat, akik idejönnek és ilyenek szép számmal vannak. A Szent György-utcában a bencések gimnáziuma még nem volt úgy kiépítve, mint most: a régi gimnázium és a Dóm között kis kert volt.¹⁽¹⁾ Legnagyobb a hiány a belváros nyugati szélén, a mai Kaszinónál. Hiányzik annak legutolsó alakatlan, négyszögletes bástyája, amelynek helyére sokkal később épült a Kaszinó (1872). A mostani Széchenyi-gimnázium csak egy emelettel alacsonyabb, de a neki háttáfordító *Redout*nak még megvolt a kertje, amely egészen a mai Márkus-házig²⁽²⁾ terjedt. Itt tartották a bálakat, itt hangversenyzett Liszt is két ízben (1840 és 1846). Széchenyi és Liszt igen meleg barátságot tartottak, Pesten és Bécsben, valamint Lajos bátyjánál Horpácson gyakran hallotta a legnagyobb magyar a hangok nagy királyát, hogy Vörösmarty nevezi Doborján szülöttjét. Gyakran látták egymást vendégül is, a soproni Liszt-hangversenyek egyikén Széchenyi szintén résztvett állítólag. A mai Színház-térre ne pillantsunk be, mert határozottan szebb volt 1841-ben, mint most 1941 november 15.-én, miután 100 évvel azelőtt állott már a nemes, egyszerű görög stílusban épült régi színházunk. És ezzel nagyjában végeztünk is a lényegesebb, Sopron történeti és városi jellegét mutató belvárossal. A belvárost észak-kelet félkörben övező parasztnegyed tehát nem érdekel bennünket. A Várkerület is körülbelül az volt, mint a legutóbbi időig, csak a legújabb egy-két építkezés másított azon. Megvolt és virult a Fehér rózsza, a túlsó oldalon a Vörös ökör és a helyébe lépő Magyar király, a Szarvas és természetesen a Fehérló fogadók.³ Az igazi Várkerület ez volt, a belvárosi házak hátuljának s a bástyáknak támaszkodó csecse-becse oldal. A másik felét Fogadószernek hívták, egyébként a várárok már be volt burkolva.

Könnyebben végezzünk, ha áthaladunk a kis hídon a Kaszinó-bástya mellett az egykori Sétatérre, amelyet most Széchenyi-térnek neveznek. Innen le kell tolni egy könnyű kézmozdulattal a postapalotát, helyébe kell képzelni azokat az apró poncichter-házacskákat és kovácsműhelyt, amelyeket még nagyon sokan ismertek. A Széchenyi-palota már áll, Bártfai Szabó László szerint az 1832. évben épült, ám ez még vitás; még nem áll széles erkélyével a mostani Rupprecht-ház, helyén akkor még az a három kis ház volt, melyek egyike, a soproni posta előtt silbakolt a zöld hajtókás sárgapitykés közlegény: Petőfi Sándor. A tér rendezetlen, tulajdonképpen sásos tavacska, amelybe valami patakocska csörgedez bele, se nem tó, se nem folyó. Forster Elek bátyám mondta nekem, hogy a 60-as években ott még kacsákra parittyáztak. A mai Erzsébet-utca csak később (1873) nyílt meg. A külső várfalon kilépünk a Szedresbe, amelynek mélyén a

Rákpatak folydogál. Az Alsólővér-utcától végig az Alsólővérekig semmi sem volt. Sokat izzadtak a magyar diákok, akik a Spanger-erdőbe³⁽³⁾ jártak lapdázni, amíg oda a rekkenő nyári hőségben kiértek. Csak a közepén volt egy padocska, ahol megpihenhettek.

Barabás Miklós 1836-ban készült olajfestménye.
Széchenyi István.

És a város lakossága? A magyar kormány 1848. május 15-én népszámlálást rendelt el és akkor Sopronnak 16.766 lakosát számolták. Hogy ebből mennyi volt magyar – nem tudjuk. Az 1880. évben történt népszámlálás alkalmával Sopron lakossága 23.200 főt tett ki, amelyből 21% volt a magyarság aránya, 73.7% volt német, 2% horvát. Ebből talán visszakövetkeztethetünk a reformkorszak magyar arányára. A német elemet alkották a gazdák és a polgárság, köztük a kereskedők és iparosok egy része. Magyar volt a megyei tisztikar, amelyből egyre többen lettek a város állandó lakói. Magyarok voltak a középiskolai tanítórendek, a mágnások egy része nem csekélyszámú alkalmazottaikkal. A polgárságból ma is ismerős ilyen nevekkel találkozunk: Flandorffer Albert Xaver Ferenc vegyeskereskedő, Arnold Antal, Bauer Ferenc

és Mihály sertésnagykereskedők, Pöttschacher András rövidárkereskedő, Pfeiffer Károly és Lipót sertésnagykereskedők, Pfendesack Sámuel és Pinterits Károly kereskedők, Kern István bőrkereskedő, Kovács Ferenc vaskereskedő, Thirring Gottfried gabonakereskedő, Thirring Lajos és Nándor vaskereskedők, Töpler András és Károly posztókereskedők, Drobnits Márton és Isep János fűszeresek, Leidenfrost György és Károly marhakereskedők, Martiny Károly Samu kereskedő, Ritter Lipót gabonakereskedő.⁴⁽⁴⁾ A magyar elemből érdemes nevek: Kis János evang. püspök, Vághy azelőtt Wagner Ferenc városbíró, majd polgármester és Sopron város követe,⁵⁽⁵⁾ Szabó József líceumi tanár, Martiny Frigyes polgármester,⁶⁽⁶⁾ Ihász Imre táblabíró, Dukai Takács Judit, aki csak 1836-ban halt meg itt Sopronban, Rohonczy Ignác alispán, majd később főispánhelytartó, Simon Nep. János, majd Högyész Pál I. alispánok, Tar János megyei főjegyző, Pete Bálint megyei főszámvevő, Noszlopy Ignác váltótörvényszéki elnök és Chernel Lajos váltótörvényszéki jegyző, Bezerédy Pál és István, utóbbi a későbbi tolnai követ, az előkelő Szentgyörgyi-, illetve Szürnyeghy Horvát-családok, amelyek mágnás rokonságot tartottak. A főrendiek közül báró Zay Károlyék és báró Budai Ignác, Pejachevich János és Laci grófok, gróf Viczay Héder és Mihály, a Somogyi grófok, akik a Tschurl-átjáró mellett laktak, a most is még létező Somogyi-házban, gróf Zichy Miklós Kolostor-utca 11. sz. alatt, aki az ottlévő házat Niczky József alispántól vásárolta, majd hamarosan eladta báró Meskó Irénnek, akiről a Zichy-Meskó grófi ágra szállott. Egyébként a megyei mágnások sűrűn jártak be Sopronba Cenkről, Horpácsról és Likvándról: a Széchenyiek és a Niczky grófok. Természetesen megfordultak az Esterházy hercegek, akik közül azonban éppen Sopron vármegye és Sopron szab. kir. város örökös főispánja, herceg Esterházy Pál (1815–1842), a későbbi külügyminiszter, abban az időben Londonban nagykövet volt.

A szerepet vivő katonatiszti családok közül találkozunk: a Hauer és Baumgartner báró, Murray, Rousseau és Saar grófok, Auersperg herceg neveivel, sőt az asperni győző fiával, Károly főherceggel, aki 1838–40 között állomásozott Sopronban.

A szép új színházat 1841-ben építették fel és nyitották meg, a Kaszinó 1843-ban, a Soproni Takarékpénztár, mint az országban az ötödik az ilyenmű intézeteknek, 1842-ben létesült, de a sopron–bécsújhelyi vasutat csak az 1847. évben adták át a közforgalomnak.

Miképpen kapcsolódott be a város életébe és az új létesítményekbe Széchenyi István gróf? A nagy reformátornak mennyi jutott részül mindebből? Politikai elgondolásaiba volt-e része Sopronnak és egyáltalában e nyugati kulturponttal való érintkezésnek?

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Östör József: Széchenyi István és Sopron. / Soproni alkotásai.

Soproni alkotásai.

Sopron a legnagyobb magyart kissé későn vette észre. Mikor ez történt, akkor Széchenyi István már régen az új világ prófétája és annak bálványa volt. Csak 1835-ben tiszteli meg Sopron szab. kir. város Széchenyi Istvánt, igaz, hogy legelsőnek, amikor „ezen város polgárai közé mint tiszteleti tagot” beiktatja és erről Széchenyit értesíti. Ebben kiemeli, hogy ezt teszi országos érdemein kívül „keblünkbeni birtokánál és határszomszédi viszonyoknál fogva” is.⁷⁽⁷⁾ Tulajdonképpen a város követe és egyúttal városbírója (iudex et ablegatus dietalis), a kiváló s már említett Vághy Ferenc az, aki Pozsonyban 1835. január 29-én kelt és a városi tanácshoz intézett latinnyelvű levelében Széchenyi Istvánra a figyelmet felhívja és megtiszteltetését a városnak ajánlja. Meg is választják Széchenyi Istvánt február 20-án tiszteletbeli polgárnak, ami körülbelül egyet jelent a mai díszpolgársággal és erről a megválasztottat értesítvén, ez május 26-án kelt levelében

fejezi ki köszönetét. „Mi pedig örömöm gerjedelmét még magasbra emeli – válaszolja köszönő levelében a többek között Széchenyi – az: Ott nyernyi borostyánt, hol földi pályámat kezdém s hol áldott szülék nemes példáitult irányozva már zsenge koromban ringattatám az élet tavaszának azon gyönyörteli 6álmaiban, mellyel keblemben is Magyar Honunk egykori nemesb és dicsőbb kifejlését tünteték lelkem elibe.” E levélváltásban az a legérdekesebb, hogy a nemes tanács és a választó község Széchenyi Istvánnak „keblünkbeni birtokáról” is ír, holott, ha ez úton kutatunk, kiderül, hogy a gróf nagyterjedelmű nagycenki birtokához tartozó Fertő vízének a soproni határba eső néhány száz holdnyi értéktelen részétől eltekintve, sehol semmiféle háza vagy földje Sopron város „kebelében” nem volt. Az igazság ugyanis az, hogy a Széchenyieknek volt ugyan Sopronban több száz éven át igen sok háza, telke és szántója,⁸⁽⁸⁾ de magának Széchenyi Istvánnak az említett Fertőpocsolyán kívül semmiféle ingatlana nem volt. Mind azt az ingatlan vagyont ugyanis, amit István gróf apja, gróf Széchenyi Ferenc fiai között szétosztott s ami a soproni határba esett, Lajos és Pál fiai örökölték, utóbbinak jutott az iváni hitbizomány. Ehhez tartozik a ma is Széchenyi-tér 1. és 2. szám alatt fekvő palota, amely egyike Sopron legszebb épületeinek. Úgy látszik, a városi tanács figyelmét a soproni polgárság adományozása alkalmával vagy kikerülte Széchenyi Ferenc intézkedése, vagy pedig szükségesnek vélte, akárhogy, akár egy kis Fertőmeder révén – az új tiszteletbeli polgár jogcímét különösen megerősíteni. Egyébként Széchenyi István volt Sopronnak első tiszteletbeli polgára. Ezt követően, nyilván ennek folyományaképpen még ugyanennek az évnek őszén tartott tisztújító széken választják meg „választott községünk számszeletti tagjának”, vagyis közgyűlési tagnak, és erről őt értesítvén, a megválasztott a jövő év június 19-én köszöni meg a választást sajátkezűleg írt, most is a levéltárban őrzött levelében. Felette sajnálja, „hogy háladatos érzelmeimnek tisztelt polgártársaim színe előtt személyesen teendő nyilvánítására mind ez ideig nem lehettem alkalmam”, írja a többi között, úgy látjuk tehát, hogy Széchenyinek a közgyűlésben való személyes megköszönés volt a terve, de nem jutott hozzá. Elhíhetjük, hiszen éppen ebbe az időbe esett a híres 1832–36-iki pozsonyi országgyűlés, amelyen oly lázas tevékenységet fejtett ki. De tovább már nem akarta halasztani a soproniak legújabb figyelmére adandó válaszát, mert június 22-én hatodik dunai útjára indult, ahonnan csak augusztus vége felé tért vissza. Mielőtt erre az útra vállalkozott, közvetlen elutazása előtt tehát még elküldte polgártársainak – ahogy maga is írja – köszönő iratát.

Miképpen volt lehetséges, hogy Széchenyi István csak most jutott ilyen soproni megtiszteléshez? Hiszen a Tudós Társaság alapítása körüli áldozata óta már tíz év eltelt, régen megjelent 7a Hítel, sőt a Világ és a Stádium. Már a Buda és Pest között létesítendő álló híd létesítése felé tekint az egész ország és e mellett izgat Széchenyi városban, falun és külföldön. Már régen visszhangzanak a diéták, a megyegyűlések az aldunai vállalkozáshoz elhangzott szerencsekívánatoktól. A kaszinók százait hívták már életre az országban éppen Széchenyi felszólalásainak és cikkeinek hatásaképpen. Sopron hát ennyire elmaradt?

Ám nem szabad igazságtalannak lenni és rá kell mutatni arra is, ami enyhítő körülmény. Abban az időben a megyei és a városi közélet még sokkal jobban el volt különítve, mint – fájdalom – ma is néha. Nagy volt még a távolság a polgári és a nemesi rend között is. Széchenyi ezenkívül megyei birtokos volt, az igaz, hogy közel Sopronhoz, de utóvégre mégis csak Sopron vármegye közgyűlésén szerepelt és nem a városházán. Ha Cenken van, különösen mióta azt átvette, gyakrabban megfordul Sopronban, de amíg a soproni reformok élére nem szólítják, közügyekben inkább csak a megyegyűléseken látható. Így meglátogatja Pál bátyját, aki a 30-as évek elején építi újjá a Széchenyi-palotát, magánlátogatásokat is tesz, főleg az itteni katonai előkelőségeknél, vagy ismerős mágnáscsaládoknál, vagy Niczky, később Rohonczy alispánéknál, de a városi urak közül eddig jóformán csak Vághy Ferenc követet keresi fel, aki a pozsonyi diétán társa és lelkes híve, át is ad neki egy „Bürger in Oedenburg” című iratot.

De most ebben az időben, közvetlenül tiszteletbeli polgársága előtt, mégis szorosabb kapcsolatba kerül egy soproni vállalkozással, meg pedig a *Soproni Gőzmalommal*, amely egyébként az országban az első ilyen mű létesítmény volt.⁹⁽⁹⁾ Ezt Weisz Henrik nevű soproni polgár és ecetgyáros indítja meg, mikor 1834 őszén a soproni városi tanácstól idevonatkozó engedélyt kér. Ebbe belekapcsolódik Széchenyi is, de feltételül tűzi, hogy a malom vezetője két soproni legyen: Flandorffer és Rupprecht. Rohonczy Ignác megyei alispánban és követben kevésbé bízik, mert szerinte ez „fekete, epés természetű ember, aki képes volna egy félreértett szó miatt a munka közepette a széket felrugni”. Széchenyit kéri, hogy „a gőzöny (gőzgép) Angliában készíttessen” és valóban Széchenyi közvetít is úgy Cochvill seraingi gyárosnál, mint Clarknál. A gőzmalom „Oedenburger Dampfmiühl Gesellschaft” címmel 1836 közepén alakul meg és öt évre szabadalmat nyer. Széchenyi az alapszabályok szerint a társaság „védője”. A malom tulajdonképpen a mostani Isteni Megváltó Leányainak zárdája mellett volt. De mikor Széchenyi az alakulás évének őszén megnézi a gőzmalmot, már azt jegyzi Naplójába, ⁸hogy „úgy látszik nem sikerül”.¹⁰⁽¹⁰⁾ Nem is volt az ország ez első gőzmalomának nagyobb sikere, később tönkrement. De Széchenyi volt az, akinek támogatásával azután létesült az ország szívében az Első Pesti Hengermalom Társaság, amelynek Magyarország ipari életében olyan fontos szerep jutott.

A második vállalkozás, amely jórészt Sopron városában játszódtott le, a *Sopron-Vasi-Szederegylet* volt és amely tulajdonképpen Sopron vármegye közgyűlési terméből indult ki. Olyan terület, amelybe Széchenyi teljes erejével feküdt bele. Hiszen már régebben, még a vármegyei kezdeményezés előtt, legnagyobb érdeklődést tanúsított olaszországi útja alkalmával az ottani szederfakultúra és selyemtenyésztés iránt. Naplóiban lapokon át foglalkozik a legrészletesebb számításokkal. Mikor tehát a vármegye 1840-ben felszólítja, hogy vegye ezt az ügyet a kezébe – jól számított. Az ő fáradhatatlan tevékenységének lett a következménye, hogy a Szederegylet 1840. július 26-án megalakulhatott. Beutazta e célból Sopron- és Vas vármegye egész területét, majd minden községben megfordult.¹¹⁽¹¹⁾ Sopronban mintatelepet létesítettek, amely a Brennesselgartenban volt (Csalánkert), élére Henking Ferenc milánói egyént állították, az egylet titkárja Chernel Lajos megyei tisztviselő lett. Széchenyi az alakulást követő időkben gyakran megfordul Sopronban, soha nem mulasztja el, hogy a Szederegylet iránt ne érdeklődjék és működéséről személyesen meg ne győződjék. Ám itt is baj lett, mert a tagok nagy lelkesedéssel csatlakoztak ugyan az alapításhoz, de a szalmaláng hamar elaludt. Már néhány év múlva, 1845. április 2-án egyik soproni látogatása alkalmával megjegyzi, hogy az egyesületet „csak az imádság tartja”. Ugyanis bizonyos versengés ⁹támadt a városi és megyei körök között, és attól tart, hogy „a németek megbuktatják a Szederegyletet”. De éppen ellenkezően történt! Éppen „a német és polgári elem” mentette meg a bukástól, még pedig úgy, hogy a Sopronban ugyanekkor megalakult új Selyemfonóda Részvénytársaság bérbe vette a Szederegylet telepeit. Széchenyi anyagilag ezután sem vonta meg támogatását egyiktől sem, érdeklődését is fenntartotta, még később is utána nézett a dolgoknak, de az irányításban ezután már részt nem vett.¹²⁽¹²⁾ Ő a maga birtokain a szederfaültetést és -gondozást tovább is szorgalmasan folytatta és jellemző, hogy 1852-ben gazdaságának ez az ága 6500 forint évi tiszta jövedelemmel járt, ami abban az időben sem volt megvetendő összeg.¹³⁽¹³⁾

A Szederegylet idejére esik a *Soproni Takarékpénztár* megalakulása 1842. augusztus 31-én.¹⁴⁽¹⁴⁾ Milyen része volt ebben Széchenyi Istvánnak? A Takarékpénztár 50 éves jubileuma alkalmával történetének megírója azt mondja, hogy Flandorffer Ignác és társai ez esztendőnek az elején Bécsben jártak Széchenyi Istvánnál és valószínűleg kikérték tanácsát a megalakulás mikéntjére nézve. Ez lehetséges, bár különösebb nyoma ennek Naplóiban nincs. Pedig Széchenyi ilyen mozzanatot valószínűleg megörökített volna azokban, hiszen a legkisebb részletre is ki szokott térni. Tény, hogy ő volt a legelső részvényjegyző 2000 forinttal, vagyis húsz darab részvénnyel. És ez önmagában véve is akkor már a sikert jelentette, hiszen politikai és közgazdasági pályájának a csúcán volt. Ebben az időben hangzott el későbbi legnagyobb politikai ellenfele

ajkáról, hogy Széchenyi István „a legnagyobb magyar”. És Deák Ferenc volt az, aki leintette ellenfeleit, mikor e téren versenyezni kívántak vele, mondván: „Ne bántsátok, nagyon szerencsés keze van.” Széchenyi sokkal később, már Döblingben kitér arra egyik írásában, az Önismeretben,¹⁵⁽¹⁵⁾ hogy a lángész előrelátása mit is jelent tulajdonképpen. Érdekes ezt tőle, a lángésztől hallani. Szerinte „ha az emberek általán véve igen keveset látnak előre, annak az oka, hogy nem képesek a jelennek igazi voltát gyökeréig felfogni”. Szerencse pedig – szerinte – „annyit jelent, mint ész és szerencse-hátfordítás, annyit, mint ostobaság”. És aki tudja, hogy Széchenyi István minden közgazdasági és politikai lépése előtt milyen, szinte kínos óvatossággal és körültekintéssel járt el, amelyből fakadt azután az ő csodálatos előrelátása – az el fogja neki hinni, hogy a szerencséhez nemcsak kedvező véletlen, ¹⁰hanem számítás és mélységes belátás is szükséges. De jellemző éppen a Soproni Takarékpénztár létesítésével kapcsolatban, hogy nagyon korán felvetődött benne már ez az ötlet is. Tizenhat évvel előbb, mintsem a Soproni Takarékpénztár valóban megalakult, már 1825-ben bejegyzi Naplókötetének a „Különböző gondolatok” fejezetébe: „Takarékpénztár Sopronban”.¹⁶⁽¹⁶⁾ Egyébként a megalakuláskor „tiszteletbeli választmányi tagnak” őt is megválasztották.

A soproni *Kaszinó Egyesület* 1843-ban alakult meg, első elnöke Rohonczy Ignác alispán, alelnöke pedig id. Rupprecht János földbirtokos. Helyiségei a Petőfi-téren a mai róm. kat. elemi népiskola helyén állott Redoutban voltak. Innen 1859-ben költözött át a Sz. György-utca 106. sz. alatt lévő Kammerlohr-féle házba, majd a mai Peck-kávéházba, azután a Sétátéren lévő Lenck Nándor-házba s a Kaszinóépület felépítésekor (1872) mai helyiségeibe. Széchenyi többször megfordult a Redoutban, bizonyára tagja is volt a Kaszinónak. Hogy élénkebb részt vett volna a Kaszinó létesítésében vagy vezetésében – erről nem tudunk.

Széchenyi Istvánnak legfontosabb munkássága azonban az volt, amit a *Sopron–Bécsújhelyi Vasút* létesítése körül kifejtett. A soproniak közül Széchenyi mellett Tschurl Ede és Flandorffer Ignác nagykereskedők buzgólkodtak ebben az irányban. Széchenyinek sokkal messzebbmenő tervei voltak, mint ez a csökevény vonal, amelynek Kanizsa, majd pedig Győr felé való meghosszabbításával még évtizedekig kellett várni. Széchenyi azt akarta, hogy a most Bécsújhelyből Semmeringen át a stájer és karintiai vidékek érintésével Triesztbe vezető vasút, Magyarországon ennek nyugati részén vezetessék, és pedig Fiuméba. Nagy harcot indított e nagyszerű tervének megvalósításáért. A nádorhoz is vezetett küldöttséget, aki teljes támogatását ígérte és biztatta a soproniakat. Sőt a küldöttség Széchenyi István vezetésével Bécsben V. Ferdinánd királynál is támogatást keresett, de fogadást nem nyert, mert ekkor a bécsújhely–trieszti irány már elhatározott dolog volt. Hogy mit jelentett volna Sopron és a vármegye számára, ha Széchenyinek terve valósul meg, ezt fölösleges fejtegetni. Miután ez kútba esett, igyekezett menteni, ami menthető volt és a vasutat legalább Sopronig lehozni, hogy a soproni piacnak lendületet adhasson. Ez sem ment egészen könnyen, mert az osztrák vasúttársaság nehézségeket csinált. Végre 1845. március 30-án megalakult a társaság, Széchenyi lett az elnök, Rohonczy Ignác akkori alispán alelnök. Ettől kezdve helyi érdeklődésének legfőbb tárgya az új vasút létesítése. Nemsokára megnézi az építkezést, felkeresi Sina bárót Bécsben, akitől 600.000 forint kölcsönt kellene az építésre felvenni, ¹¹de Sina csak abban az esetben hajlandó ezt megadni, ha Széchenyi anyagilag is résztvesz és a 600.000 forint kihitelezésből átvállal 150.000 forintot. A soproni pályaudvart „nagyszerűnek” találja, de éppenséggel nincs elragadtatva a nagymartoni völgyhídtól, amely elrettentí és könnyelműségnek tartja annak merészségét. Tschurlt okozza igazságtalanul. Még a megnyitás évében is akadályokat akar a gloggnitzi vasúttársaság támasztani, ami Széchenyit elkedvetleníti, de azután mégis sikerül neki azt elhárítani. Végre 1847. augusztus 20-án megnyílik a vasúti vonal; a megnyitáson Széchenyi nem vett részt, de később, október 5-én, mikor azon utazik, feljegyzi, hogy az utat Sopronból Bécsig négy óra alatt tették meg. Indultak délután 3 óra 30 perckor és Bécsbe érkeztek fél 8-ra. Hozzáteszi, hogy csak 8 forintba került, pedig szolgálja is vele utazott, sőt a csomag fuvardíja is benne van. A vasút –

írja – „nagyszerű benyomást tesz reám”. Szóval a lelkesedés vesz rajta erőt.¹⁷⁽¹⁷⁾ S majdnem ugyanabban az órában önti el ugyanez az érzés az ő politikai ellenlábásának költői lánglelkét, Petőfi Sándorét, mikor a pest–szolnoki vonalon először utazik. Ebben hát még ők is egyetértettek.

Széchenyi öröme nem tartott soká, alig néhány nap múlva felvetődik sopronmegyei követválasztásának gondolata, amikor újból néhány napot tölt városunkban, – de ezek az utolsók. Vasúton megy vissza Bécsbe, nem tudja – ennyire jövőbelátó még ő sem volt –, hogy soha többet nem fogja látni sem az ő néha ócsárolt, de mégis csak szeretett Cenkét, sem Sopron városát. (1847. október 9–13.)

A soproni posta megjavításán is már igen korán töri a fejét. Ezt is felírva találjuk az 1825-i előbb említett „Gondolatai” között, és mikor 1845-ben a helytartótanács közlekedésügyi bizottságának az elnöke lesz, ezt meg is valósítja. Sopron és Győr között rendbe hozatja az utakat és létesíti a közvetlen és megbízható sopron–győri postakocsijáratot.

Még Döblingben sem kerüli ki a figyelmét a Sopronban felállítandó nagy borpince és bornagykereskedés terve. Élénk összeköttetést keres e miatt a Borászati Lapokkal és e célból angol szakértő tanácsát és közreműködését is kikéri. Széchenyi előre örült már, hogy Sopron és vidéke nemesített és nemesítendő szőlőfajaiból micsoda pompás magyar borkülönlegességeket fognak majd termelhetni s hogy a legkitűnőbb fajta vörösnek majd a „Bibor”, a legkitűnőbb fehérnek pedig a „Harmat” elnevezést fogják adni.¹⁸⁽¹⁸⁾

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Östör József: Széchenyi István és Sopron. / Széchenyi és a soproni élet

12 Széchenyi és a soproni élet

Mióta Széchenyi a soproni gőzmalom révén szorosabban kapcsolódik bele a reformkorszak soproni alkotásaiba, városunkban is sűrűbben fordul meg, mint azelőtt. Nem kizárólag a vármegye székháza az, ahová lépései elvezetik és nem kizárólag a vármegyei körökbe. És ez természetes. Különösen sokat időzik Sopronban és gyakran rándul be Cenkéről a Szederegylet meg a Sopron–Bécsújhelyi Vasút létesítése körüli időkben. Leggyakrabban persze Pál bátyjánál fordul meg, ahol néha több napra is megszáll. E házhoz, mint tudjuk, gyermekkori emlékei is fűződnek még atyja életéből, mikor ott – különösen soproni vizsgáló idején, amelyeket a bencéseknel tett le fényes sikerrel – valószínűleg a palota másodikemeleti sarokszobáiban lakott.¹⁹⁽¹⁹⁾ Ezt az időt vissza idézi a sopronvárosi tanácsnak írott, előbb idézett köszönő levelében is. Pál bátyja említi neki egy alkalommal, a negyvenes évek vége felé, mikor már a politikai élet zavaros kezdett lenni, hogy nem volna-e kedve Sopronban letelepedni. Széchenyi azonban irtózott a kisvárosi élettől, e miatt régebben ki is gúnyolta bátyját, mikor ez második házassága és a palota felépítése után véglegesen Sopronban telepedett le. Idézi Mme Staël egyik mondását Németországról írott munkájából, hogy a kisvárosban való tartózkodás mindig unalmas, a társaság szelleme kicsinyes, a nők szíve pedig fagyos.²⁰⁽²⁰⁾ De két évtized után még sem idegenkedik attól, hogy Sopronban teleljen át, ha betegségéből, amely öt Cenkén akkor annyira elővette, nem tudna hamarosan felépülni. A forradalom idején, mikor már lelki egyensúlya annyira megbomlott – Cenk és Sopron tűnik fel neki olyannak, ahová elvonulnia és magát kipihiennie kellene.

Húsz esztendő után, miután Sopront és embereit jobban megismerte és pihenőre vágyott, Széchenyi előtt is vonzóbbnak tűnt fel tehát egy soproni letelepedés.

Hangulatváltozásait nemcsak az emberekről, hanem a különböző helyekről vallott, gyakran ellentétes véleményei is legélénkebben tükrözik vissza. Cenkről gyakran lekicsinylően nyilatkozik, de rendszeren akkor, ha akár testi, akár lelki fájdalmak bántják. Amint jobban érzi magát, vagy a politikai látóhatár kedvezőbb, amint sikerei vannak, véleménye is módosul. Mikor 1847. április 25-én Bécsből jövet a Magyar Királyban Inkey Sándorral akad össze és ez szemére hányja, hogy apostata, mert igenis ő volt az, aki Magyarországot felrázta s most ő az, aki lassítani akarja a reformokat, Cenket a maga nyugalomával elragadónak találja: „Más magyar vidékekhez képest valóságos oázis”, írja Naplójában.²¹⁽²¹⁾ Egyszer azt írja, hogy ha Sopronból Bécsbe utazik, az osztrák vidék jobban tetszik neki, de néhány évre rá nagyon szépnek találja az utat Pozsonyból Sopronba jövet is.²²⁽²²⁾ Széchenyi szigorát övéi, faja és saját maga iránt nagyon jól ismerjük, forrása mindezek iránt való lángoló szeretete és felemelési vágya. Bejár Sopronba Bayer nevű orvosához, Schiller Ferenc városi orvoshoz, Darás József ügyvédjéhez, természetesen legtöbbször Lunkányi János volt tiszttartójához, aki özv. Guary Miklósnétól 1840-ben megvette a most is unokái kezén lévő orsolyatéri 4. sz. házat. Lunkányi Komlóssy szerint szlavóniai német, mások szerint zsidó családból származott.²³⁽²³⁾ Széchenyi Ferencnél volt titkár, majd nevelő, később Széchenyi István tiszttartója és élete végéig bizalmasa. Rendkívül becsesek azok a levelek, amelyeket a Lunkányi-örökösöktől csak néhány évvel azelőtt szerzett meg a Magyar Tudományos Akadémia. Ezek Viszonta Gyula legközelebbi nagy munkájában, Széchenyi István összes, eddig részben ismeretlen levelei között, nemsokára meg fognak jelenni. Ezek Széchenyinek főleg döblingi életére és magángazdálkodására foglalnak magukban becses részleteket.

Vághy Ferenc.

De másoknál is megfordult Sopronban Széchenyi és éppen nem lehet mondani, mintha társaságát a mágnásokra korlátozta volna. Kiss János, Vághy Ferenc, Szabó József, Martiny Frigyes, Rohonczy Ignác, Hőgyész Pál, Tar János, Chernel Lajos, Noszlopy 14Ignác, Bezerédy Pál, Leitner Ferenc polgármester, Patzil József városkapitány és másoknak sűrű látogatója, sőt vendége.

Gyakran látják a Kaszinóban, vagy a Magyar Király fogadóban. Az új színház megnyitásán, 1841. október 9-én, egész családjával együtt megjelenik, Bellini Normáját játsszák, megvan elégedve az előadással.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Östör József: Széchenyi István és Sopron. / A kölcsönhatás.

A kölcsönhatás.

Széchenyi veleszületett s az atyai házban táplált magyarságát Debrecen és Erdély acélozta meg. *Nemzeti érzése* az egekig lobogott, ma is világító fényoszlop; de *politikai cselekedeteiben* határozottan felismerhető a Dunántúl és ebben Sopron megyének, tehát Sopronnak is higgadt szemlélete. Innen az ellentétek is, amelyek a legnagyobb magyar egyéniségében, úgy, mint annyi sok más jó magyaréban is, egymással

küzdenek, magyar érzés és magyar lehetőség gyakran egymásnak rohannak. Ez a magyar tragikum, ha úgy tetszik: Kelet és Nyugat. Széchenyi is hordozta ezt szívében és elméjében. Szerette volna magyarrá tenni hazájának minden egyes lakosát, de a lehetőség már akkor is útját állotta annak. Meg kellett alkudnia, mint előtte és utána annyi tüzes és mégis józan magyarnak, fajunk s nemzeti létünk biztonsága érdekében. Hogy a nemzetiségi politikáról vallott és ma is követett s annyira hirdetett felfogására Sopronnak és Sopron vármegyének nemzetiségi összetétele és magatartása befolyással volt, ez kétségtelen. Már saját nagycenki kisebbségi birodalma is három nyelvű népből tevődött össze: magyar, német és horvát, és ezek mind békében és türelemmel tudtak egymás mellett élni. Ugyanez áll Sopronra és az egész vármegyére, soha a sopronmegyei németiség nem panaszkodott, de nem is panaszkodhatott, hogy német nemzetiségében, nyelvében vagy kultúrájában bántották és ennek kifejlődését akadályozták volna. Széchenyi innen is meríthette és merítette nemzetiségi politikájának forrásait. Beszédeiből, híres akadémiai leveleiből és egyéb nyilatkozataiból ez is kétségtelenül megállapítható. Ebben Sopron és vármegyéje voltak, amelyek Széchenyire hatottak, hogy mindezt az egész ország nemzetiségi politikájára nézve alkalmazni kívánhassa.

De tanult mást is. Megtanulta itt a nyelvhatáron saját anyanyelvének forró szeretetét és az ahhoz való törhetetlen ragaszkodást, amely magyar faji létezésünk legelső tétele. Tudta jól, hogy a vármegyének vannak részei, amelyek egykor színmagyarok voltak. Fertőrákos elnémetesedett magyar falu; Balf a Farkas-családnak volt ősi birtoka és egykor a neve Farkasd volt, Wolfsból csinált a horvát tájszólás Bolfot és ebből lett a Balf. Pecsényéd egykor Bessenyőd volt. Hogy a löver egyszer [15](#)lövér volt, ezt Széchenyi István még nem tudta, mi már ezt is tudjuk. Cenket utolsó leveleinek egyikében is, amit Döblingből írt, külön kiemeli és hozzáteszi, hogy nyugatról jövet az első magyar falu és már ezért is új templomot kell adni a cenkieknek, hogy magyarul legméltóbban dicsérhessék az Urat. A nyelvújítók és a nyelvvédők majdnem mind a nyelvhatárainkról származnak: Kazinczy, Kölcsey, Bartal György, Balogh János, Felsőbüki Nagy Pál, Széchenyi és mások. Talán nem egész véletlen, hogy a magyar nyelv védelmére és művelésére szánt Magyar Tudós Társaság híres négy és első alapítója mind a nyelvhatárokról valók: Széchenyi István, Károlyi György, Andrássy György és Vay Ábrahám.

De mindezt a szentistváni gondolat jegyében kívánja megvalósítani, nem erőszak, hanem olvasztói felsőbbiséggel. A magyar szó még nem magyar érzés [is^{24\(24\)}](#), hangoztatja az Akadémián. Ha valahol, úgy Sopronban és Sopron vármegyében értjük meg ezt a tanítást és elmondhatjuk azt, hogy Széchenyit nemcsak „keblünkbeli birtokánál és határszomszédi viszonyoknál fogva” valljuk magunkénak, hanem mert tanítását átérezzük és valljuk, hogy az az igazi magyar élet, amit ő hirdetett s tűzött magyar vérei elé és ez tulajdonképpen a hozzá legméltóbb és legszebb megemlékezés.

Lunkányi János.^{*(25)}

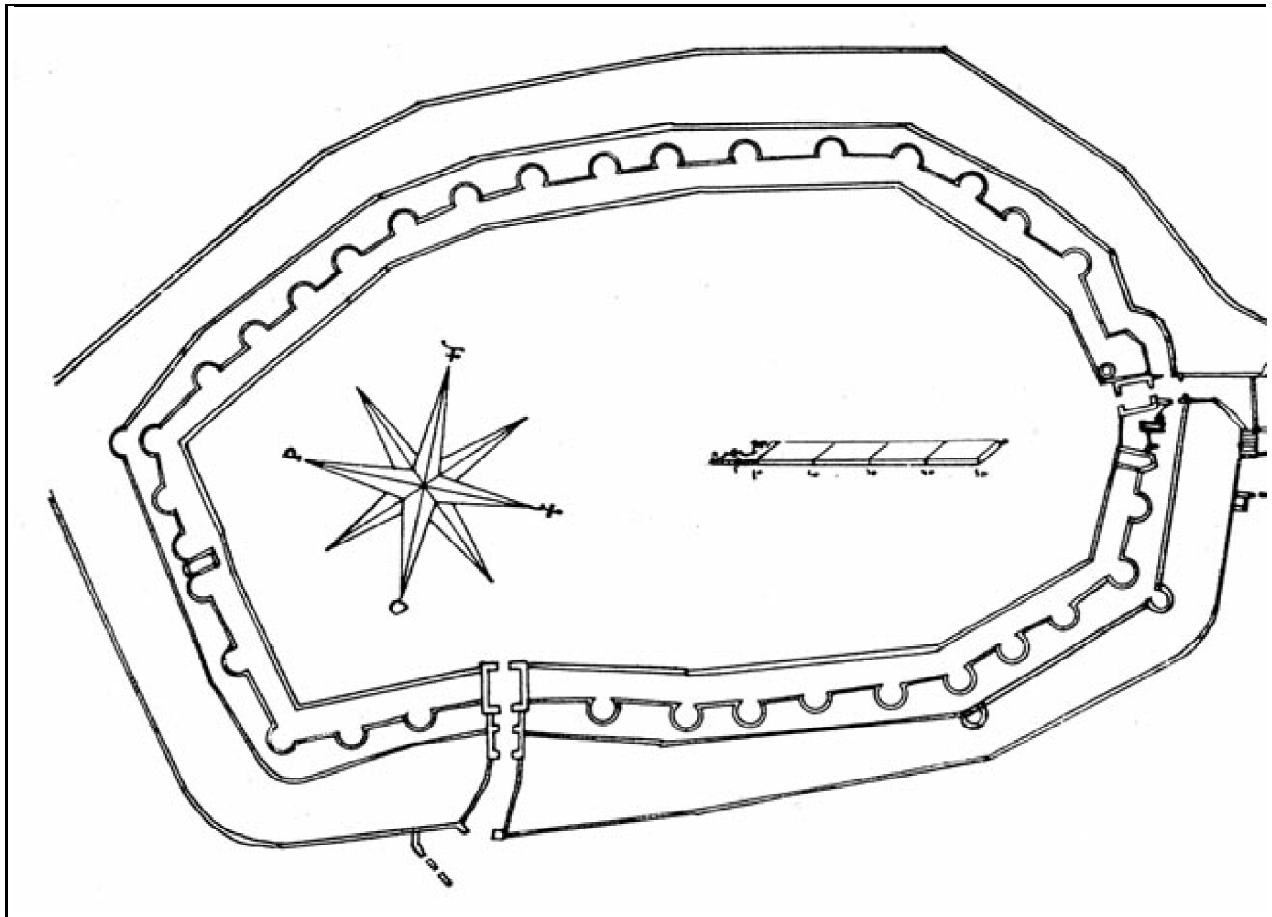
1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Lauringer Ernő: A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye.

16Lauringer Ernő: A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye.

A *térkép* a földnek, vagy a föld valamely részének sík lapra vetített képe. A *térkép* szó a magyar nyelvben újabb eredetű, a 19. század első felében Helmezy Mihály († 1852) alkotta; régebben *földabrosz* néven volt használatos. Az egyes térképeket Brouillon és Charta, a több térképből álló gyűjteményt Mappa és Atlas néven nevezték. A térkép eredete a messze ókorba nyúlik vissza. A térképet már az egyiptomiak is ismerték, a görögöknél pinax (deszka, tábla), a rómaiaknál orbis pictus, tabula, mappa néven nevezték; utóbbi szó vászonszövetet (asztalkendő) jelent, mivel a térképeket szövetekre festették. Ilyen szövetre festett térképeket mai napig használnak, különösen a tengerészek. A római kori térképekből az ú. n. *Itinerarium*-ok érdemelnek említést elsősorban; út-, vagy postatérképeknek is nevezhetjük ezeket. Nincsenek bennük országhatárok, csupán az állomások nevei a távolság megjelölésével. Az *Itinerarium*ok közt kiváltképpen az ú. n. *Tabula Peutingeriana* érdekelt bennünket, mivel rajta a mai Sopron ókori neve: Scarbantia is előfordul. A *Tabula Peutingeriana* 12 drb 34 cm széles és 59–65 cm hosszú pergamentlapból áll; az egész tábla 6.9 m hosszú. Celtes Konrád német humanista, latin költő († 1508 Bécsben) fedezte fel Colmarban és azt Peutinger Konrád augsburgi régiségbúvárnak († 1544) ajándékozta kiadás végett; innen a neve: *Tabula Peutingeriana*. Ez a térkép egy a Kr. u. 3. század közepén készült *Itinerarium*nak a 13. században készített másolata. Sopron neve: Scarbantia a IV. szelvényen fordul elő Carnuntum és Savaria közt. A *Tabula Peutingeriana* a legújabb időkig a bécsi udvari levéltárban volt elhelyezve; több másolat készült róla;

ezekből két különböző példány a mi múzeumunkban is található.

A legrégebb – eddig ismeretes – magyar térképet Lázár diák, Bakócz Tamás érsekprímás titkára készítette 1528-ban. A budapesti Kir. M. Egyetemi Könyvtárban őrzik; az Állami Térképészet által készített Typon-másolata a soproni múzeumban is megvan. Az első modern, használható magyarországi térképet Müller János Kristóf készítette és adta ki 1709-ben. Egykorú példánya múzeumunk I. emeletén látható kifüggesztve. A Sopronra vonatkozó legrégebb térképészeti emlékeink a bécsi hadilevéltárban találhatók. Az egyik 1597-ben készült és a város bástyafalazatát ábrázolja, a másik a belvárost körülövező erődítményeket mutatja be 1622-ben. Mindkettőnek fényképmásolata a múzeumban kiállítva. A 18. század közepéig kiadott térképeknek történeti értéke felbecsülhetetlen térképészeti szempontból; [17](#)használhatóság tekintetében azonban kisebb jelentőségűek.

1. kép.

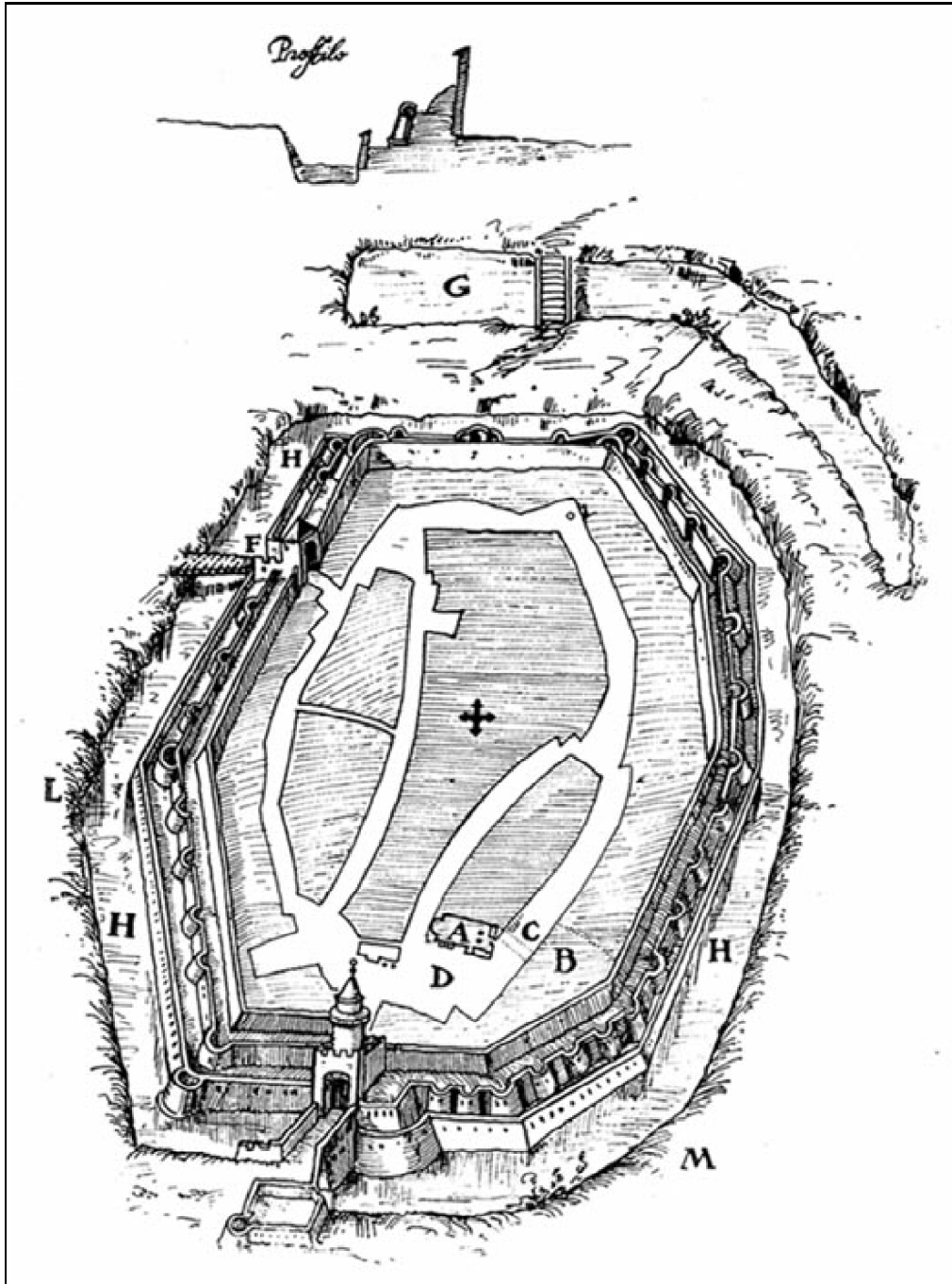
Sopron város erődítményeinek tervrajza 1597-ből.

A léptek fölött e felírás: *Ödenburg N. 50. Claffter No. 50., eine Jede für 6 wiener werckschuh gerechnet.* A léptek alatt: *Durch Moritz Wiemrer von Nürnberg abgerissen vnd in Grund gelegt worden den 22. July anno 97-isten.* A szélrózsa alatt: *Dis ist also von mauren gebauet.* A Hátsókaputól balra levő két bástyánál: *Zwinger. Zwinger.*
(Az eredetiről készült fénykép nyomán rajzolta: Sterbenz Károly.)

A térképrajzolás fejlődését, annak rendszeres és tudományos művelését hadiérdekek követelték elsősorban. A hadsereg részére egyre égetőbb szükké válik a gondosan készített térkép. A Savoyai Jenő herceg által

1717-ben megalakított bécsi és brüsszeli mérnökkari akadémián a kartografiával kapcsolatos tudományok művelése egyre jelentősebb szerepet nyer. A térképkészítés tervszerű intézéséről eddig a háború tartamára felállított ú. n. Generalquartiermeisteramt gondoskodott, ennek véglegesítése Mária Terézia nevéhez fűződik 1757-ben. A hétéves háború (1756–1763) befejezése után 1763-ban Mária Terézia elrendelte összes országainak katonai felvételét s azt a Generalstab felügyeletére bízta. Az egész monarchia felvétele 1763-tól 1785-ig tartott és főképp mérnökkari tisztek végezték. A kartografiai irodalom ezt a térképészeti munkát „Josefinische Aufnahme” címen nevezi. A térképsorozat 5400 lapból álló gyűjtemény 19(ebből a magyarországi rész 1451 lap) s a „Kriegsarchiv” tulajdona. A második katonai térképfelvétel 1806 és 1869 közt történt és „Francisceische Aufnahme” néven ismeretes. Magyarország ezen újabb felvétele 1819-ben kezdődött és 50 éven át tartott. A harmadik katonai felmérés 1863 és 1888 közt történt. A térképfelvételek évről-évre folytatódtak, a régebbieket állandóan javították, kiegészítették és kiadták. A felmérések anyagát a bécsi Hadilevéltár őrizte. A térképanyagot eleinte 20szigorú zár alatt tartották, de Radetzky későbbi tábornagy, akkor főhadiszállásmester már 1810-ben enyhíti a titoktartás szigorát s megengedi a metszettérképek sokszorosítását és árusítását. A monarchia összeomlása óta a Hadilevéltár titkos jellege megszűnt, használata az érdeklődők részére hozzáférhetővé vált.

182. kép.

Sopron város és erődítményeinek tervrajza 1622-ből.

Jelmagyarázat: A = Ferences (ma bencés) templom; B = az ú. n. „Burg”, a király lakóhelye a soproni országgyűlés tartama alatt; C = emeleti átjáró a „Burg”-ból a templomba; D = a mai Ferenc József-tér; E = Előkapu; F:

Hátsókapu; G: Tó a mai Széchenyi-tér helyén; H: Várak.

(Az eredetiről készült fénykép nyomán rajzolta: Sterbenz Károly.)

3. kép.
Sopron vármegye térképe 1783-ból. (Diebold Károly fényképe.)

A térkép jelentősége azonban nemcsak katonai szempontból fontos, de a polgári élet terén is nélkülözhetetlen. A városok és vármegyék már a 18. század végén önállóan és rendszeresen megkezdik a szükséges területek térképezését; ezt a munkát a városi és vármegyei mérnökök végzik elsősorban. A mult század elején nemcsak a részlettérképek gyarapodnak, hanem az egész Magyarországról készített térképek száma is növekszik. Legszebbek és legértékesebbek a *Lipszky János* huszárőrnagy által 1810-ben készített Magyarország térképe, amelyet *Karacs Ferenc* vésett rézbe, továbbá a *Szendrői Aszalay József* (1798–1874) szerkesztette „Mappa generalis topographico-ecclesiastico-ethnographico-statistica Regni Hungariae partiumque adnexarum... et Confiniorum Militarium Magni item Principatus Transylvaniae...”, mely 1832-ben jelent meg. A mult század elején kiadott magyar, részletesebb térképek közt a *Görög Demeter* által szerkesztett Magyar Atlas c. munka érdemel kiváltképen említést, mely 60 rézmetszetű lapon a magyarországi vármegyék térképeit külön-külön tartalmazza.

A magyar térképészet fejlődését a sokkal gazdagabb osztrák nyomdaipar hosszú időn át megakadályozta. Pedig voltak olyan elsőrangú magyar térképészek, kiknek tudása és munkabírása semmivel sem állott alantabb a külföldiekénél. Csak a legkiválóbbakat említem: *Mikoviny Sámuel* (1700–1750), *Bedekovich Lőrinc* (1751–1840), *Karacs Ferenc* (1770–1838). A magyar topografiai térképészet úttörő apostola *Tóth*

Ágoston honvédezredes volt (1812–1889), akinek hamvai a soproni régi kat. temetőben nyugsznak s akinek maga készítette eredeti mellszobra a városi múzeumban látható.

Az önálló magyar térképészet fejlesztése körül nagy érdemeket szerzett Kogutowicz Manó (1851–1908), a Magyar Földrajzi Intézet megalapítója (1890). Az összeomlás után alakult meg 1922-ben az „Állami Térképészet” s ebből a „M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet”.

A térképek gyűjtése a Sopron városi múzeumban újabb keletű s elsősorban Sopron városára és Sopron vármegyére irányult. Nemcsak helytörténeti szempontból véljük célszerűnek térképeink közlését, hanem az országos térképészeti anyag megállapításának kiegészítése végett is, mely munka most van folyamatban.

21 Sopron város kataszteri térképeit a városi levéltárban őrzik, ezek a múlt század közepén készültek, Sopron vármegye levéltárának térképanyagát Sümechy Dezső vármegyei főlevéltáros állította össze és ismertette a Térképészeti Közlöny I. kötet 1931. évi 4. füzet 265–267. lapjain, számszerint 90 darabot. Ebből 1 db Sopron városi, 9 db sopronvármegyei vonatkozású; 5 db Magyarország térképe; 67 db Sopron vármegye egyes községeinek, vizeinek, erdeinek, útjainak határmegállapító kéziratot rajza; 8 db egyéb vonatkozású.

Alábbiakban közöljük a Sopron városi múzeum térképgyűjteményének anyagából a következő csoportokat: I. Sopron város. II. Sopron város közvetlen környéke. III. Sopron vármegye. IV. Egyéb.

A magyarországi és történeti vonatkozású térképek közlését helyszűke miatt egyelőre mellőztük.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Lauringer Ernő: A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye. / I. Sopron város.

I. Sopron város.

1. *Sopron város erődítményeinek tervrajza* 1597-ből. Fényképmásolat, 58×42 cm. Eredetije a bécsi Hadilevéltárban. (Lásd: Eperjesy K.: A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke, 2567. sz.)
2. *Sopron város erődítményeinek tervrajza* 1622-ből. Fényképmásolat, 58×42 cm. Eredetije a bécsi Hadilevéltárban. U. o. 2568. sz.
3. *Plan des Schönherrischen-Hofes* samt angränzenden Gartens, dessen ganzer Flächenraum 19187, jener des Hofes 1680, und dann des Hügels 877 Quadrat Klafter beträgt. Mit Leinel und Stäben aufgenommen von Joh. Baader und Carl Tschek Oberfeuerwerker. Wiener Maastab, wo 1 Klafter einer real Linie gleich ist. Hátlapján a következő feljegyzés: Dieser Plan ist von der Realietet der Schönherr Mühle von der französischen Arme (sic!) durch Anordnung des Kaisers Napoleon 1809. zum Ewigen Andenken der Familie Martin u. Barbara Schönherr, Geborene Bosch zugesendet worden im Jahr 1809. Josef Schönherr. Színezett tollrajz, 50×40 cm.
4. *Situations Plan des Krutzen Berges*. Vermessen im August Monath des Jahres 1830 durch Martin Hasenauer, der königl. Freystadt Oedenburg beeideten Ingenieur. Kézirat, 67×55 cm.
5. *Königl. Freistadt Oedenburg*. Lith. v. F. Szita, Wr.-Neustadt. Színes lithografia. Évszám nélkül. 19.

század közepe. 62×47 cm.

6. *Pian von Ödenburg (Sopron)*. Eigentum und Verlag v. C. Romwalter & Sohn in Oedenburg. Évszám nélkül. Készült 1890 körül. 45×28 cm.

7. *Sopron Sz. Kir. Város Építési Övezetének Átnézeti Térképe*. Lépték: 1:5000. Litfass utódja Röttig Gusztáv kö-, fény- és könyvnyomdája, Sopron. Évszám nélkül. Készült 1900 körül. 110×84.5 cm.

8. *Sopron szab. kir. város Szabályozási terve*. Sopron, 1905. május 10. Wälder. Színes lithografia. Röttig Gusztáv és fia, Sopron. 65×56 cm.

9. *Sopron. Oedenburg*. 1:12.000. Dr. Thirring Gusztáv: Sopron és a Magyar Alpok c. munka melléklete. 1911. 20×15 cm.

10. *Sopron szab. kir. város térképe*. Iskolai használatra. 1:11.500. Kiadta [22](#)Schwarz Károly. Romwalter Alfréd nyomása, Sopron. Évszám nélkül. Készült 1900 körül. 31×22 cm.

11. *Sopron Törv. Hat. Város Térképe* Iskolai Használatra. Évszám nélkül. 1:11.500. Készült 1913 körül. 30×21 cm. U. o.

12. *Sopron szab. kir. város*. 1:15.000. „Turistaság és Alpinizmus” Lap-, Könyv- és Térképkiadó r.-t. kiadása. Budapest, 1925. 34×23.5 cm.

13. *Sopron*. 1:15.000. Budapest, 1932. 20×14.5 cm. U. o.

14. *Soproni Lőverek*. 1:15.000. Budapest, 1932. 21×16 cm. U. o.

15. *Sopron Szab. Kir. Város Átnézeti Térképe*. 1: 5000. M. Kir. Állami Térképészet M. 1011/928. R. 113.5×85.5 cm.

16. *Sopron törvényhatósági város*. 1:12.500. Tervezte Dr. Bodnár Gyula (1934). „Budapest Székesfőváros Iskolai Kirándulónvonatai” című sorozat 7. füzete. Kiadó: Budapest szfv. polgármesteri VII. ügyosztálya. Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1934. 18.5×18.5 cm.

17. *Sopron Szab. Kir. Város Térképe*. 1:12.500. Készítette: Marikovszky Zoltán okl. b. mérnök, 1936. – Melléktérkép: Sopron vidéke. 1:100.000. – Röttig-Romwalter Nyomda Bérlői, Sopron. Dr. Heimler Károly: „Sopron topografiája” című mű melléklete (1936). 50×35 cm. Színes lithografia.

18. *Sopron Szab. Kir. Város Népszűrűségi Térképe* az 1930. évi népszámlálás alapján. 1:12.500. Készítette: Marikovszky Zoltán okl. bányamérnök. Kőre átvitte: Szukits Ede. 50×35 cm. U. o.

19. *Sopron Szab. Kir. Város Külterületi Térképe*. 1:25.000. Rajzolta és kőre átvitte: Szukits Ede. 90×70 cm. U. o.

20. *Sopron Szab. Kir. Thjf. Város Uthálózatának Térképe*. 1:20.000. Rajzolta: Fekete Zoltán b. mérnök, 1931. Sopron, 1931. – Melléktérkép: Sopron Szab. Kir. Város Átnézeti Térképe. 1:15.000. M. Kir. Állami Térképészet. M. sz. 107/932. 113×76.5 cm.

21 *Sopron Szab Kir. Város Térképe*. 1:12.000. Készítette: Marikovszky Zoltán okl. b. mérnök. Kiadja: Schwarz Károly könyvk. Sopron, 1932. Melléktérkép felirata: Sopron Vidéke. 1:100.000. Hátlapján: Utcák

és terek neve. Színes lithographia. 47×32 cm.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Lauringer Ernő: A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye. / II. Sopron környéke.

II. Sopron környéke.

1. *Oedenburg* (Sopron környéke: Wandorf, Agendorf, Kroisbach, Harkau, Krenhof, Holling, Wolfs). Kézrel színezett rézmetszet. Évszám nélkül. Vízjegy: 1818. 29×21 cm.
2. *Uebersichtskarte* der zwischen Oedenburg und Wiener-Neustadt im Jahre 1845 im Bau begriffenen Lokomotiv Eisenbahn. Színezett rézmetszet, 1845. 108×74 cm.
3. *Karte* der am 5-ten May 1842 in ihrer ganzen Ausdehnung von 39.713, oder beinahe 10 Meilen eröffneten Eisenbahn von Wien nach Pressburg und Raab vom Civil Ober Ingenieur und Bau Director M. Schönerer. Fr. Wein lith. – Druck d. artist. Anstalt d. Lud. Förster. Kőrajz 102×81.5 cm.
4. A *Soprontól* Kőszeg, Szombathely, Sz. Gróth, és a Balaton melletti [23](#)Zala-Hidvégen át Nagy-Kanisáig tervezett 23 3/4 n. mértföld hosszúságú gőzvaspályának *Átészeti Térképe* és Fő-Vonalrajza. Készítve Lewiczki Antal mérnök ur által. Kőrajz. Évszám nélkül. Készült a XIX. század első felében. 67×50 cm.
5. *Umgebungskarte von Ödenburg*. 1:70.000. Eigenthum u. Verlag v. C. Romwalter u. Sohn in Ödenburg. Évszám nélkül. Készült 1890 körül. 53×50 cm.
6. *Wegmarkierungskarte der Umgebung von Ödenburg*. 1:23.000. Eigenthum u. Verlag v. C. Romwalter u. Sohn in Oedenburg. Évszám nélkül. Készült 1890 körül. 45×29 cm.
7. *Umgebung von Ödenburg*. 1:28.000. Nach einem von der Generalstabs-Abtheilung der K. K. Cavall. Trupp: Divis: erhaltenen Originale im K. K. militärisch geographischen Institut photolithographiert. 1868. 4. lap. 37×31.5 cm.
8. *Sopron és Környéke*. 1:25.000. Rajzolta: Kogutowicz Manó. Évszám nélkül. Készült 1890 körül. Színes lithographia. 73.5×50 cm.
9. *A soproni nyugati erdőterület turista térképe* a nyéki határig és a Kövesárokig. Rajzolta: Much András városi erdőgondnok. Romwalter Alfréd Grafikai Műintézet Kiadása. Sopron, 1903. 62,5×56.5 cm.
10. *Utjelző térkép Sopron város és környékéről*. Kiadja: Kár József ny. m. kir. számtanácsos. Sopron, 1906. Romwalter Alfréd kő- és könyvnyomdai műintézete.
11. *Sopron környéke*. Umgebung von Sopron. 1:200.000. A bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet nyomása. Melléklet Dr. Thirring G. Sopron és a magyar Alpok c. munkájához. 1911. 22×15.5 cm.
12. Soproni hegység. Ödenburger Gebirge. (Sopron közvetlen környéke) 1:75.000. A bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet nyomása. U. o.
13. *Soproni hegység*. Ödenburger Gebirge (Márcfalva–Kabold, Somfalva–Lakompak, Szikra–Muck messzelátó közt). 1:75.000. A bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet nyomása. U. o.

14. *Umgebungen von Oedenburg*. 1:144.000. J. Vidéky scr. – W. A. Roese sc. – Rézmetszet 1871-ből. 52×39 cm.

15. Ugyanaz, de 1876. évi kiadás.

16. *Oedenburg*. 1:75.000. K. u. K. Militärgeographisches Institut. 1914. – Zone. 15. Kol. XV. Lithogr. 62×48 cm.

17. *Oedenburg*. 1:75.000. Druck und Verlag: Kartographisches, früher Militärgeographisches Institut in Wien. Évszám nélkül. A trianoni határ feltüntetve. Készült 1925-ben. 58×45 cm.

18. *Sopron*. 1:75.000. M. kir. Állami Térképészet. 1929. 4957. sz. 53×39 cm.

19. *Soproni hegység*. 1:75.000. Turistaság és Alpinizmus kiadása, 1923. – 43.5×32 cm.

20. *Soproni hegység*. 1:25.000. Kiadta a M. Kir. Állami Térképészet, 1932. Színes lithografia. 81.5×55 cm.

21. *Sopron*. 1:75.000. Kiadta a M. Kir. Térképészeti Intézet. 4957. sz. Az 1920. évi reambuláció alapján 1923. évi jelkulcs 1925/296. V. L. 57×44 cm.

22. *Sopron és Mosonbánfalva*. 1:25.000. M. Kir. Állami Térképészet. 1930. – 86×65 cm.

23. *Soproni Hegység Térképe*. 1:100.000 Útjelzésekkel és magyarázó szöveggel. Szerkesztette: Seidl János Ferenc. Rajzolta és köre átvitte: Szakál Ede. – Röttig-Romwalter Nyomda Bérlői. Sopron, 1937. Színes kőrajz. 37×28 cm.

24. *Soproni Hegység Térképe*. Köre rajzolta: Szakál Ede, 1941. – 46×26 cm.

25. *Geologische Karte der Umgebung von Ödenburg*, entworfen i. J. 1869. Von Heinrich Wolf. Im Auftrage der Stadtgemeinde von Ödenburg. Jahrbuch der geolog. Reichsanstalt, Bd. XX. Heft 1. 1870. Lith. Anstalt von F. Köke Wien. Színes kőrajz. 43×32.5 cm.

26. *Sopron környékének Geológiai Térképe*. 1:25.000. Szerkesztette: Dr. Vendl Miklós főiskolai tanár, 1928. M. Kir. Állami Térképészet. 83.5×56.5 cm.

27. *Sopron környékének földtani térképe*. 1:25.000. Földtanilag felvette: Vendl Miklós dr. egyetemi ny. r. tanár, 1935. Rajzolta: Kühne Gábor emh. Köre átvitte: Szukits Ede épmmh. Röttig-Romwalter Nyomda Bérlői, Sopron. – Színes kőrajz. 90×70 cm.

28. Ugyanaz színezés nélkül. Melléklet Dr. Heimler Károly „Sopron topografiája” című művéhez.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Lauringer Ernő: A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye. / III. Sopron vármegye.

III. Sopron vármegye.

1. *Mappa Universalis Inclyti Comitatus Soproniensis*. Delineavit Johannes Nep. Hegedüs... Incl. Cottus Sopron. Geometri. Anno 1783. Fényképmásolat. Eredeti kézirat Sopron vármegye levéltárában. 54×40 cm.

2. *Theil des Odenburger Comitats*. Aufgenommen im Jahr 1784. von Ober-Leutnant Aurach von Tillier. Az I. Orsz. katonai felvétel eredeti lapjának Typon-másolata. M. kir. állami térképészeti. 63.5×43.5 cm.
3. *Theile des Oedenburger und Wieselburger Comitats*. Aufgenommen im Jahr 1784 von Oberleutnant Aurach von Tillier. Az I. Orsz. katonai felvétel eredeti lapjának Typon-másolata. M. kir. állami térképészeti. 63.5×43.5 cm.
4. *Comitatus Soproniensis*, Ungarice Soprony Vármegye, Et Germ. Oedenburger Gespanschaft, ex optimis recentioribusque Observationibus ac huiusque partim ignotis Manuductionibus designatus per Josephum Marc. Lib. Baronem de Lichtenstern variarum Societatum Scientia inclytarum Membrum 1793. A. Amon sculp. Viennae edita Sumptibus Auctoris. Rézmetszet. 72×13 cm.
6. *Comitatus Soproniensis*. Juxta delineat. J. Nep. Hegedüs. Ord. Geom. Reduxit M. Vetésky... H. Benedicti sc. 1802 és 1811 közt készült. Rézmetszet. 45×34 cm.
257. *A Hanság térképe*. Készítette: Vágner Mihály, Sopron vármegye főmérnöke 1839-ben. Fényképmásolat. Eredeti kézirat Sopron vármegye levéltárában. 54×39 cm.
8. *Sopron vármegye térképe* 1844-ből. Készítette: Wagner Mihály. Metszette: Vidéky Károly Pesten. Nyomt. Lorber Gy. Rézmetszet. 108×92 cm.
9. *Das Oedenburger Comitatus*. Wien. bei H. F. Müller. Ged. v. Rauch. Lith. v. Geiger. Színes lithografia 1840-ből. 25×19 cm.
10. *Gespanschaft Oedenburg*, Wieselburg, Eisenburg, Szalad. Évszám nélkül. XIX. század első fele. Rézmetszet. 31×23 cm.
11. *Oedenburger und Raaber Comitatus*. Évszám nélkül. Készült 1850 körül. Rézmetszet. 54×34 cm.
12. *Uebersichtskarte* der mit dem Gouvernement Erlasse dato 9. Juni 1854. Z. 3903/113 in die Erhaltung des Landesbaufondes übernommenen nebst Bezeichnung der in Staatsartiger Pflege stehenden Strassen des *Oedenburger Verwaltungs Gebiethes*. Lith. u. gedr. v. Ernest Becher in Wien. Kézrel színezett lithografia. 42.5×33 cm.
13. Nemes *Sopron Vármegyében Fekvő Nevezetesebb Helységek' és Némely Szomszéd Városoknak Egymástól Való Távoltságát Kimutató Tábla*. T. Sopron megye 1869-ik évi Julius 5-én és folytatva tartott Bizottmányi gyűlése 790. számú határozata folytán kiadta Füzy Sándor s. k. T. Sopron megye főjegyzője. K. k. Idbf. lith. Anst. v. E. Sieger, Wien. 96.5×67 cm.
14. *Sopron-megye*. Kiadta a cs. és k. katonai földrajzi intézet Bécsben. 1869. Rézmetszet. 77×60 cm.
15. *Sopron megye térképe*. 1:200.000. Tervezte: Gönczy Pál. Rajzolta: Kogutovicz Manó. Melléktérkép: Sopron és környéke. 1:75.000. Budapest, 1885. Posner Károly Lajos műintézetének kiadása. 54.5×40 cm.
16. *Sopron Vármegye Térképe*. 1:380.000. Tervezte: Gönczy Pál. Posner Károly és Fia térképészeti műintézetének metszése és nyomása. Évszám nélkül (1893 körül). Hegy és vízrajz. Színes lithografia.
17. *Sopron Megye*. Budapest, Franklin-Társulat. Évszám nélkül. Színes lithografia. (Járási térkép.) 1900 körül. 25×23 cm.

18. *Sopron megye térképe*. 1:63.000. A Soproni Általános Tanítóegyesület megbízásából terveztek: Jausz György és Kogutowicz Manó, 1885. Melléktérkép: Sopron és környéke. 1:25.000. Rajzolta: Kogutowicz Manó. Budapest, 1885. Posner Károly Alajos kiadása. 150×108 cm.
19. *Sopronvármegye térképe*. Képeslevelezőlap-alak. Károlyi Gy. kiadása. Budapest. Évszám nélkül. 19×14 cm.
20. *Sopron vármegye térképe*. Iskolai használatra. 1:380.000. Kiadja: Schwarz Károly, Sopron. Romwalter Károly műintézete, 1900.
21. Ugyanaz, de 1907. évi kiadás.
22. *Sopronvármegye térképe*. Hivatalos adatok alapján átdolgozta: Czakó István. 1:350.000. Kiadta: M. Földr. Int. R. T. Évszám nélkül. 43.5×31.5 cm.
23. *Sopron Vármegye*. 1:350.000. M. Kir. Állami Térképészet, 1935. 34×26 cm.
24. *Sopron vármegye*. 1:300.000. Tervezte: Belitzky János és Glaser Lajos. M. Kir. Térképészeti Intézet. M. 201/938 B. 32×27 cm.
25. *Sopron Vármegye Közigazgatási és Iskolai Térképe*. Tervezték: Sümeghy Dezső és Glaser Lajos, 1938. 1:100.000. Rajz. G. Benke Anna. M. Kir. Honvéd Térképészet. 95×75 cm.
26. *Sopron vármegye közigazgatási térképe*. Tervezte: Tallián Ferenc. 1:400.000. Magyar Földrajzi Intézet, 1933. 25×20 cm.
27. *Delineatio Partis Sylvae Nagy Erdő cum Terreno Possessionos Ivány desummata. Ex Mappa majore Authentica totius Sylvae Nagy Erdő per Andream Leopoldum Kneidinger Exc. Camerae R. H. A. Geometram 1764. confecta. Copiata per Franc. Finkoir jur. Geom. 1811. Kézirat. Hitelesítve. 51×31 cm.*
28. *Mappa den Laytha-Fluss von den Zillendorfer-Gemärk abwärts bis zur wimpassinger Laytha-Grenzbruck nach der Regulirung derselben: anno 817/818. darstellend. Aufgenommen und gezeichnet durch den F. Esterházyschen Districtual Ingenieur Leop. v. Krauss. Kézirat. 132×46 cm.*
29. *Situations Plan des Laytha-Flusses bei Ebenfurth und Neufeld mit den neuprojectierten Durchschnitten und neuen Ausrissen bey den sogenannten Rauchen-Zipf und Ebenfurther Mauth. Brücke. Ao. 1822. Kézirat. 50.5×40 cm.*
30. *Lacus Fertő alias Nisideriensis. Rézmetszet. Évszám nélkül. (XVIII. század vége.) Gestochen v. Ch. Junker. 28×20 cm.*
31. *Die Gegend vom Neusiedler See bis in die Raab un die Donau in Ungarn mit den Entwürfen zur Entwässerung des Hanság und des Neusiedler Sees, 1826. Színes kézirat. 48×41 cm.*
32. *A Hanság Láp Medencéje*. Dr. László Gábor felvétele. Kövér Fidél József: A Hanság földrajza c. tanulmány melléklete. Föld és Ember, X. évf., 1930., 40. l. 47×35 cm.
33. *A Hanság mai vízhálózata*. M. Kir. Térképészet. U. o. 33×22 cm.
34. *Uebersicht Der Steuer-Gemeinden des Oedenburger Districtes*. (Készült 1850 és 1860 közt.) 113×139

cm.

35. *Umgebungen von Eisenstadt*. Katonai térkép, 1870. A. Lang scrp. S. Szatkowszky sculp. 52×39 cm.

36. *Eisenstadt* (Kismarton). Au, Hof, Mannersdorf, Sommerein. Zone 14. Col. XV. 1:75.000. Készült a bécsi cs. és kir. katonai térképészeti intézetben. 1875. 60×47 cm.

37. Ugyanaz, de színezve.

38. *Eisenstadt* (Kismarton). 1:75.000. K. u. k. Militärgeographisches Institut. Nach Aufnahme 1872., 1873. Nachtr. 9. VIII. 1910. Zone 14. Col. XV. 62×48 cm.

39. *Kismarton*. 1:75.000. M. kir. Állami Térképészet. I. kiadás, 1930. 4857. sz. 63×48 cm.

40. *Umgebungen von Kapuvár*. Katonai térkép, 1871. A. Schredt scr. F. Brückl sc. 52×39 cm.

41. *Kapuvár*. 1:75.000. K. u. k. militärgeographisches Institut. 1914. Zone XV. Kol. XVI. 54×43.

42. *Niederungern*. Enthaltend die Oedenburger, Wieselburger, Raaber, Wesprimer, Salader und Eisenburger Gespanschaft. Entworfen und gezeichnet von K. J. Kipferling. In Kupfer gestochen von Joh. Berken Edlen von Ottendorff. Im Verlage des Kunst- und Industrie Comptoirs. 1803. Rézmetszet 62.5×50 cm.

43. *Westungarn*, Oesterreich Unter der Ens, Steiermark. Színezett rézmetszet. (Évszám nélkül.) 33.5×26.5 cm.

44. *Nyugatmagyarország*. 1:300.000. Tervezte és rajzolta: Dufka Károly. Kiadja: Kartographia, Budapest. 32×43.5 cm.

45. *Generalkarte von Deutsch-Westungarn* im Masse 1:200.000. Kommissions-Verlag des militär-geographischen Institutes R. Lechner. Universitäts-Buchhandlung Wien, I. Graben 31. 1919. 76×112 cm.

46. *Generalkarte von Burgenland*. 1:200.000. Druck u. Verlag: Kartographisches, früher Militärgeographisches Institut, Wien. 60×90 cm.

47. *Handkarte des Burgenlandes*. Masstab 1:450.000. Bearbeitet von J. G. Rothaug. Anstalt G. Freytag & Berndt, Ges. m. b. H. Wien. 1925. 25×35.5 cm.

48. *Lajta hegység* (I). 1:75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet, 1911. (Melléklet Dr. Thirring G.: Sopron és a magyar Alpok c. munkájához, 1911.) 21.5×15.5 cm.

49. *Lajta hegység* (II). 1:75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet, 1911. U. o.

50. *Rozália hegység*. 1:75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet, 1911. U. o.

51. *Lánzséri hegység* (I). 1:75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet, 1911. U. o.

52. *Lánzséri hegység* (II). 1:75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. 1911. U. o.

53. *Sopronvármegye hegy- és vízrajzi térképe*. Tervezte: Sopronyi Elek dr. Rajzolta: Kádár Lajos. 28.5×22 cm. (Soproni Elek dr.: A kultúrsarok gondjai c. munkából. Budapest, 1940. A „Magyar

Társaság” kiadása.)

54. Sopronvármegye tájtérképe. U. o.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Lauringer Ernő: A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye. / IV. Egyéb.

IV. Egyéb.

1–10. *Acélmetszetek*. Évszám nélkül. 19. század közepe. J. Hollnsteiner del. F. Mehl sc. 45×30 cm.

a) Kismarton–Ebenfurt, Höflány, St. Georgen (Szt. György), Trauersdorf (Darázsfalu), Mühlendorf (Szárzavám), Stinkenbrunn (Büdöskút), Hornstein (Szarvkő), Pötsching (Pecsenyéd), Zwillingthal (Völgyfalu).

b) Neudörfel (Lajtaszentmiklós), Neustift (Újtelek), Wiesen (Rétfalu), Katzelsdorf, Aichbüchl.

c) Ung. Brodersdorf (Lajtapordány), Wimpassing (Vimpác), Stotzing [28](#)(Lajtaszék), Lauretta (Loretto), Hornstein (Szarvkő), Pottendorf, Wampersdorf, Landeck, Ebreichsdorf.

d) Au, Braitenbrunn (Fertőszéleskút), Purbach (Feketeváros), Donnerskirchen (Fertőfehéregyháza), Scharfeneck (Sárfenek), Neusiedl am See (Nezsider).

e) Kittsee (Köpcseny), Baumern (Körtvélyes), Potzneusiedl (Lajtaújfalu), Hundsheim, Prellenkirchen.

f) Trautmannsdorf, Sommerein, Manersdorf, Kaisersteinbruch (Császárkőbánya).

g) Petronell, Rohrau, Pochfürst, Hollern, Schönabrunn, Höflein (Höflány), Schorndorf.

h) Bernstein (Borostyánkő), Röttenbach (Mencsér), Dreihütten (Háromsátor), Stuben (Edeháza), Redlschlag (Vörösvágás), Kogel (Kúpfalva), Lebenbaum (Lator), Pilgersdorf (Pörgölén), Bubendorf (Lantosfalva), Gruschdorf (Németgyirót), Langeck (Hosszúszeg), Grunec (Gyöngyösfő), Salomonsdorf (Salamonfalva), Tauchen (Fehérpatak), Achau (Hamvasd), Kalteneck (Hidegszög).

i) Landsee (Lánzsér), Stickelberg, Berendorf, Lichtenegg, Gleichenbach, Schwarzenberg, Hollenthon, Wismath, Schwarzenbach.

j) Kirschlag (Kőrösláp), Schonentgraben (Répcefő), Ob. Rabnitz (Felsőrámc), Karl (Répcehároly), Weingraben (Borosd), Plumau (Virány), Krumbach, Lembach, Schwertgraben.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Lauringer Ernő: A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye. / Kútforrások:

Kútforrások:

Eperjesy Kálmán. Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban. Szeged, 1928.

– A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. Szeged, 1929.

Borbély A. és Nagy Zoltán: Magyarország első katonai felvétele II. József korában. M. kir. állami térképészet, Budapest, 1932.

Irmédi-Molnár László: Magyar térképekről. (Földrajzi zsebkönyv, 1939.)

Okolicsányiné Dr. Harnos Eleonóra: Magyarország térképe 1528-ból. (Térképészeti Közlöny, 1930. évi I. k. 165–171.)

Kogutowicz Lajos: A magyar térképészet multja és jelene.

Térképészeti Közlöny évfolyamai 1930-tól.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez.

29 Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez.

A magyarországi ág. h. ev. egyetemes egyház levéltára (Budapest) Gamauf Teofil *soproni* ev. lelkész (1772–1841) hagyatékából Mária Dorottya főhercegnő ajándéképpen Sopron és Sopronvármegye történetére vonatkozó számos okmányt őriz. Az alábbiakban e hagyatékából a mai Ikvahídon (*Spitalbrücke*) állott egykori soproni ispotályra vonatkozó két forrást közlünk.

Az első 1489–1490-ből származik s koránál fogva az egész hagyaték legértékesebb darabja. Eddig lappangott, bár középkori forrásaink összegyűjtése a legnagyobb gonddal történt. Az ág. h. ev. egyetemes egyház levéltárának jegyzéke¹⁽²⁶⁾ ugyanis az *1a 5; a*-jelzésű iratot a „XVII. századi, a soproni egyház történetére vonatkozó iratok” közé sorolja, mert keletkezésének ideje eddig ismeretlen volt s csak annyit mond róla: „Régi kórházi számadások.” Papirosának anyaga és vízjegye, főleg azonban az ismert írás alapján a 15. század utolsó évtizedeibe tartozik s így a címében előforduló 89-es évszám csak *1489* lehet. Városi irnok írta le, valószínűleg az ispotály gondnokának feljegyzései alapján s e munkájáért 1489-ben és 1490-ben 60–60 dénárt kapott. Az okmány az ispotály gondnokának számadását tartalmazza. Várostörténeti értékét az a körülmény is emeli, hogy eddig csak néhány ilyen számadás került elő: 1420-ból, 1436/37-ből, 1438/39-ből és 1439-ből.²⁽²⁷⁾ Így az ispotály 15. századvegi gazdálkodására is fény derül.

A másik okmánya soproni ispotály templomának 1585. évi vagyonösszeírása, amely az említett jegyzékben ugyancsak a 17. századi iratok között szerepel évjelzés nélkül. Az évszám megállapítása a címben előforduló két név alapján sikerült.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez. / 1. 1489–1490. A soproni ispotály gondnokának elszámolása.

1.

1489–1490. A soproni ispotály gondnokának elszámolása.

Registrum magistri hospitalis anno domini im LXXXIX jar.

Item vermerckh mein ausgeben, das ich getan hab nach der nagsten raittung, dy geschechen ist an Sand

Veitstag im LXXXIX jar (1489. jún. 15).

30 Item vmb salcz VII. sol. den.

Item vmb rechen, capel vnd wispam XXXII den.

Item vmb ein schaufel VI den.

Item einem schuberer zu ainem traidshober XXIII den.

Item zu ainem pad den armen leiten XLVI den.

Item den czimerleiten zu peseren dy dachwerich LXXX den.

Item den czimerleiten³⁽²⁸⁾ vmb naturfft der speys III sol. XIII den.

Item vmb schintelnagel XXVIII den.

Item vmb ein rin ein ort den.

Item vmb chäss vnd smalcz IX sol. den.

Item zu noturfft dem leitgeben LXXX den.

Item den sniteren vmb notturfft X. sol. XXIII den.

Item den armen leiten vmb speis III 1/2 sol. den.

Item den maderen vnd heifacheren vmb speis III sol.⁴⁽²⁹⁾ XIII den.

Item den maderen vnd heifacheren zu lon III tal. VI sol. XII den.

Item mer den maderen vnd heifacheren zu lon VII sol. minus II den.

Item mer den maderen zu lon V sol. X den.

Item mer den heifacheren LXXX den. vnd mer LXXX den. den heifacheren.

Item den chnechten auff dy maut zu Sand Margaretentag (júl. 13.) vmb speis vnd lon 1/2 tal. III den.

Item⁵⁽³⁰⁾ vmb chleiben XXXVI den.

Item den maderen auff arbais vnd drescharen lan vnd speis LXXXIII den.

Item zu sneiden auff prein vnd lon⁶⁽³¹⁾ XLI den.⁷⁽³²⁾

Item dem mair vmb ain czäm vnd gaisel XV den.

Item dem mair vmb strickh III den.

Item den prein-drescheren XL den.

Item vmb fullwein LX den.

Item vmb papier IX den.

Item dem mair vmb ain lodentuech II tal. XII den.

Item dem flaschaker vmb fleisch den sniteren X sol. IX den.

Item mer hab ich geben dem mair fuer ain melichechue I tal. den.

Item dem schreiber zu lon von wegen der raittung vnd register LX den.

Item haniff dreschen XXX den.

Item ich hab ausgebexelt czwen alt oxen vnd auff czwen jung ausgeben I gulden.

Item vmb ain haffen smalcz I tal. den. minus VI den.

Item leserlon vnd presserlon III tal. LXXXII den.

Item huetlon auff all weingarten 1/2 tal. den.

Item den pinter zu lan LXXX den.

Item auff zwo fuer LVI den.

[31](#)Item den chrautsiederer LVII den. vnd dy⁸⁽³³⁾ dapey den geholffen hat XX den.

Item zu lon rueben ausnemen XX den.

Item fullwein LIII den.

Item den chrautsiederer⁹⁽³⁴⁾ zu speiss XXIII den.

Item leseren vnd presseren vmb speis IX sol. den.¹⁰⁽³⁵⁾

Item vmb cherczen XII den.

Item den armen leiten vmb speis LXXX den.

Item den armen leiten vmb dreq pad LVIII den.

Item den maderen vnd heifacheren vmb speis III sol. XVIII den.

Item vmb czway chrauttuechren XI. den.

Item vmb chleiben XX den.

Item vmb reimberich III den.

Item zu der quottemer Sand Michelstag (*szept. 16.*) zu der austailung den armen leiten hab ich geben II 1/2 tal. den.¹¹⁽³⁶⁾

Item den chnechten, dy auff der maut dient habent, XXIII den.

Item den herteren hab ich geben VI sol. den.

Item den smidt hab ich geben I tal. X den.

Item dem schlosser IIII den.

Item vmb ein mostseichen XX den.

Item den armen leiten vmb ein pad XV den.

Item vmb strickh XII den.

Item vmb wax LXXXXV den.[12\(37\)](#)

Item mer vmb ein pfunt wax XLVI den.

Item vmb salcz XLV den.

Item mer vmb salcz XXX den.

Item den armen leyten von wegen der austailung hab ich geben III tal. den. zu der quottemer zu Weinnachten (*dec. 16.*)

Item vmb ein tesen smalcz XI sol. den.

Item vmb ein chäs zu Chasprue XLII den.

Item zu folwerich das vierdig vass wein XVIII den.

Item vmb IIII swein hab ich geben VI tal. LX den. vnd davon hab ich aynes geben dem mair fuer ein pfluegswein an seinen dienst.

Item dem Wuten hab ich geben XVI den. zu machen ein rekch.

Item dem Friczen von wegen des wunten IIII tal. den.

Item zu machen dy padstuben III tal. LXXV den.[13\(38\)](#)

Item vmb fullwein XXXVI den.

Item den drescheren auff ir speyss vnd alle naturff(t) III tal. VI sol. XXIIII den.

Item den armen leiten vmb speis VI sol. den.

Item vmb ch(l)eiben XXXII den.

[32](#)Item mer vmb fullwein LXX den.

Item dem Slachtinger sein lon vns speis LXXI den.

Item dem wagner zu pesserer ein rad XVI. den.

Item zu folberichen an einem vass[14\(39\)](#) XL den.

Item den armen leiten zu Vnser Frauntag der Liech(t)messen (*1490. febr. 2.*) vmb wein XXXVI den.

Item dem pechammischen juden auff den weingarten an dem Steig hab ich geben VII tal. den.

Item den Weitngrunt zu stekchenczichen VIII den.

Item vmb salcz 1/2 tal. den.

Item den armen leiten vmb speiss III sol. X den.

Item zu prein schon machen X den.

Item dem smidt vmb naturff(t) VI sol. den.

Item vmb naturff(t) den armen leiten IX sol. XXVIII den.

Item vmb ein stainsalcz XVIII den.

Item dem mulner von prein machen X den.

Item vmb VIII haunen VII sol. XIII den.

Item den armen leiten zu quottemergelt III tal. VI. sol. den.

Item den armen leiten vmb speyss in der vasten XV sol. XVII den.

Item dy Chäsprue zu sneiden¹⁵⁽⁴⁰⁾ vnd zu hauen V tal. LXXX den. vnd zu rebenchlauben XXVIII den.¹⁶⁽⁴¹⁾

Item das ausgeben auff dy weingarten nach der nagsten raittung in die Viti (*1489. jún. 15*).

Item auff dy Chlausen vnd Chasprue hab ich ausgeben X tal. XV den.

Item auff den Weitengrunter, Steiger vnd Wandorffer hab ich ausgeben auff das paw nach der nagsten raittung VIII 1/2 tal. den.

Item ein weingärtel zu sneiden vnd rebnchlauben LXVI den.

Item vmb heffen VI den.

Item dem halter XXIII den.

Item vmb Schaff XLIII den.

Item dy chelber zu versneiden VIII den.

Item dem smid 1/2 tal. minus X den.

Item vmb fullwein XXVII den.

Item vmb ein gaisel III den.

Item vmb ein pfunt wax XLV den.

Item dem pfarrer in dem spital vmb ein ambt XXIII den.

Item einem czimerman zu machen dy pettruchen XXV den.

Item mer den armen leiten vmb czbilich zu den petten II. tal. den.

Item von dem gäter, das da stet in dem Lanch-haus, zu machen XVIII. sol. XXV den. vnd dem slosser zu aller naturfft VI sol. III den.

Item dem smidt XII sol. den.

Item vmb fullwein XXIX den.

33 Item vmb heffen vnd tegel XXXII den.

Item vmb chleiben LXXII den.

Item vmb czwo chuffen salcz XLIII den.

Item vmb naturfft zu dem leitgeben III sol. minus II den.

Item den armen leiten vmb speiss XIII sol. XXVI den.

Item in dem vergangen jar nach der nagsten raytung hab ich geben dem mair VI 1/2 tal. den.[17\(42\)](#)

Item dem mair in dem jar hab ich geben II 1/2 tal. den.

Item dem schreiber hab ich geben LX den.

Item den armen leiten vmb speiss XXII den.

Item auffzuraumen in der Chäsprue XVIII den.

Item vmb fullwein XVI den.

Item vmb ein chuffen salcz XXII den.

Item an den rabaschen, das ich ausgeben hab zu der ersten arbeiten auff dy weingarten, XVI tal. LX den. im dem jar nach Weinnachten (*dec. 25 után*).[18\(43\)](#)

Item von der Vlrich fla(s)chakerin hab ich ingenomen V tal. den vnd davon hab ich lassen machen das gäter vnd dy padstuben, als ver das gewert hat.[19\(44\)](#)

Item vermerkcht mein innemen von wegen des spital nach der nagsten raitung, dy da geschehen ist an Sand Veitstag anno etc. im 89 jar (*1489. jún. 15*).

Item von ersten hab ich ingenomen vmb tinkchel IIII 1/2 tal. XII den.

Item dienstgelt 1/2 tal. den.

Item aus ainem väsel wein XXIII 1/2 tal. den. XX den.

Item mer aus ainem väsel wein XXVII 1/2 tal. den.

Item von wegen der maut an Sand Margaretentag (*júl. 13.*) hab ich ingenomen IX sol. den.

Item mer hab ich ingenomen von wegen der maut 1/2 tal. XX den.

Item der Chater dedit I tal. den.

Item von der maut zu Sand Elspetentag (*nov. 19*) hab ich ingenomen XI sol. den. minus XI den.[20\(45\)](#)

Item von einem mut waicz hab ich ingenomen VIII tal. den.

Item VI sol. XX den.

Item von einem väsel wein hab ich ingenomen V tal. den.

Item von dem Olber habich ingenomen LX den.

Item von der maut hab ich ingenomen 1/2 tal. XX den.

Item von wegen der maut hab ich ingenomen V sol. XVII den.

Item vmb ein schober hey VI. sol. den.

Item vmb tinkchel hab ich ingenomen XII sol. den. vnd XVI den.

Item aus einem vas wein ist chomen XVII tal. VI sol. den.

[34](#)Item von dem Hamer dienstgelt LXXV den.

Item von der Temeterin hab ich ingenomen VIII gulden vnd dy czwen hab ich ausgeben zu naturff(t) dem spital.

Item vmb drey meczen tinkel III sol. XVIII den.

Item von dem Winter dienstgelt VII sol. minus II den.

Item von dem Sighart hab ich ingenomen XXV gulden.

Item vmb tinkel hab ich ingenomen IX sol. XVIII den.

Verte folium.[21\(46\)](#)

Jelzése: I. a. 3; 5 c.

Keskeny ívrétű 12 lapos papirosfüzet, amelyet fenn és lenn kenderfonál tart. A borítólap vízjegye: körben horgony. Az 1–2. és 11–12. ll. üresek.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez. / 2. 1585. A soproni ispotály-templom ingó és ingatlan javainak összeírása.

2.

1585. A soproni ispotály-templom ingó és ingatlan javainak összeírása.

Inuentarium des khirchenornats und anders haußrats so herren Martino Staudinger, angenohmenen pfarrherren im spitall alhie zu Oedenburg nach abziehung herren Andreen Pfendtners den 25. tag Juny deß 85-isten jars eingantwortt worden.[22\(47\)](#)

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez. / 2. 1585. A soproni ispotály-templom ingó és ingatlan javainak összeírása. / Kirchenornat.

Kirchenornat.

Erstlichen ein ratt samates meßgewandt mit gulden pluemen, ohne die stoll, manual vnnd güertl.

Ein weiß tamaschen meßgewandt sambt aller zuegehörung.

Ein weiß schamblottes meßgewandt sambt seiner zuegehörung, ohne die stoll.

Ein weiß altts atlases meßgewandt, ohne die güertl, mit einem creuz, sambt einer schwarzen stoll.

Ein weiß atlases meßgewandt mit seiner zuegehörung und perlen schildt.

Ein grien sametes meßgewandt, ohne ein khäsl vnnd stoll.[23\(48\)](#)

Mehr ein grien samates meßgewandt mit einer gulden aufgeheftten monstranzen, sambt seiner zuegehörung ausser der stoll.

Ein plair attlaß meßgewandt ohne manuall unnd giertl.

Ein plair thamaschen meßgewandt ohne stoll, manual vnnd giertl.

Ein schlecht leibfarbes meßgewandt ohne stoll vnnd manuall.

Ein plair attlaß tuech zu ainem himl, so auf dem alttar gelegen.

Ein missall in folio mit spangen vnnd roten leder vberzogen.[24\(49\)](#)

[35](#)Ein silberes monstränzl.

Ein silberes vberguldetes restueruätl.

Ein silberer vberguldter khelch mit der patenen.

Ein alttes rauchvaß.

Ein kharrockh.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez. / 2. 1585. A soproni ispotály-templom ingó és ingatlan javainak összeírása. / Ligunde gründt.

Ligunde gründt.

Erstlichen ein müll zu Khreuspach am vndtern ortt ligundt.[25\(50\)](#)

Zwey grosse viertl weingarten im Steyger.

Im Laimgrueber ein achtl.

Im Hochmuet ein guett viertl.

Im Weittengrundt ein viertl.

Im Stainer ein viertl.

Im Khazendorffer ein groß viertl.

Im Erdtburger ein groß viertl.

Im Tuttloß ein sechzehenthail.[26\(51\)](#)

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez. / 2. 1585. A soproni ispotály-templom ingó és ingatlan javainak összeírása. / Wisen.

Wisen.

Ein grosse wisen vnderhalb der Grauen lüß bey der Münchwisen.

Vnderhalb des grossen teuchts ein grosse wisen.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez. / 2. 1585. A soproni ispotály-templom ingó és ingatlan javainak összeírása. / Äckher.

Äckher.

Vnderhalb deß teuchts in zweyen grundten siben joch.

Oberhalb deß Rastcreuz vier joch.

Gegen Zarhalmen zehen joch.

Auf dem Huettpüechl 22 joch.

Beim Peckhencreuz zehen joch.

Ein khrautackher beim Zieglstadl.[27\(52\)](#)

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez. / 2. 1585. A soproni ispotály-templom ingó és ingatlan javainak összeírása. / Allerley hausratt.

Allerley hausratt.

Ein tisch mit einer verschloßnen ladt.

Ein taffl mit einer ladt.

Zwo altt truechen.

Ein grosse beschlagene gewandtruechen.

Ein beschlagene ladt vnd ein schlechte truchen.

Zwey himblpedt.

Drey hanndtpreß vnnd ein khor.

Vier schlechte potting.

Ein zerbrochener schencktisch.[28\(53\)](#)

[36](#)Bey[29\(54\)](#) dreissig emer lärr vaß.

Ein verzinder schnarckchuß.

Ein pradtspieß.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez. / 2. 1585. A soproni ispotály-templom ingó és ingatlan javainak összeírása. / Weingartzeug.

Weingartzeug.

Siben schlecht hauen, sein die weinzettl darumb zu fragen, dann kaine gefunden worden.

Vier khrampen vnd ein reithauen.

In denn alten vnd vorigen inuentarien ist der stadl in der Vischergassen, darbey ligundt garten, sambt dem gärttlein auf der Widen nicht eingeleibt, aber jederzeit von deß spital pfarherrn genossen worden. Demnach ist billich, das solches in dasselbe inuentarium auch eingeleibt sey.

In originali assignato
est meum sigillum.[30\(55\)](#)

Georgius Nußbaum
shtadtschreyber m. p.

Jelzése: I. a. 5; 3 b.
Egykorú másolat.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Adatok a soproni ispotály történetéhez. / Mollay, Karl: Beiträge zur Geschichte des einstigen Hospitals in Sopron.

Mollay, Karl: *Beiträge zur Geschichte des einstigen Hospitals in Sopron.*

Verfasser veröffentlicht zwei bisher unbekannte Schriften aus dem Nachlaß des ev. Pastors Theophil Gamauf (1772–1841). Die erste, ein Register des Spitalmeisters, stammt aus 1489–1490, die andere enthält das Inventar der Spitalkirche aus dem Jahre 1585. Beide Schriften werden im Landesarchiv der

ungarländischen evangelischen Kirche A. C. (Budapest) aufbewahrt.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Csatkai Endre dr.: Az első soproni magyar színelőadás (1792) szereplőinek levélváltásából.

37 Csatkai Endre dr.: Az első soproni magyar színelőadás (1792) szereplőinek levélváltásából.

A soproni evangélikus líceumban öt ifjú másfélszázaddal ezelőtt megalapította a Magyar Társaság nevű önképzőkört: azóta is virágzik a mai napig. A végvári városban természetesen elejétől fogva többet jelentett ez a társulás, mint a diákoknak szárnypróbálgatásait. A korabeliek is felismerték nagy jelentőségét és messze földről üdvözölték az új alakulatot. Péczeli József a komáromi Mindenés Gyűjteményben fejezi ki elismerését, a Hadi Történetek szerkesztői hasonlóképpen örömmel jelentik olvasóiknak a dolgot. És Kazinczy Ferenc a Tiszántúlról írja lelkendezve Kis Jánosnak: „Igazán, kedves Barátom, ti vagytok azok, és tágosabban, a Sopronyi Társaság az, a miből *mindent* várok.” (1793.)¹⁽⁵⁶⁾

A líceum diákjai azonban nem álltak meg ott, hogy felolvasásuk, költői zsengeik bemutatása nyilvános ünnepségszamba ment, könyvtáruk pedig szolgálta a magyar művelődést, hanem meghódították a színházat is. A középkor óta dívott Sopronban a színjátszás; polgárok a humanizmus előretörésével természetesen a diákoknak adták át a fáklyát és ezek 1754-ben, az első hivatásos színészek megjelenése után sem engedték ki kezükből. 1792-ben pedig a líceumi diákok a törzsökös fába beoltották a magyar színjátszás zsenge kis ágacskáját. Egyik társuk, Lakos János, írta a darabot és maga is közreműködött benne.

A líceum diáksága nemcsak Sopron városának fiatalságából verődött össze, hanem majd az egész Dunántúl szolgáltatott tanulókat. Így mindenkor erősen képviselt volt benne Veszprém megye, Vas megye. E megyék fiai tehát nagyban hozzájárultak Sopron magyar művelődéséhez.

Az 1792-es színelőadás is túlnőtt jelentőségben a vidéki diákelőadás keretein. Írója és nagyrészen szereplői is Veszprém megye szülöttei. Lakos János maga 1776-ban született a veszprémmegyei Ajkán. A Sopronban írt „Hunyadi László” című tragédiája a fővárosban is színre került többször 1794 és 1813 között. Sőt Virág Benedek is érdemesnek tartotta, hogy elolvassa. Kazinczynak írja 1803-ban: „Igaz! Most olvasom Hunyadi László. Szom. Ját. öt felvon. Sopron, 1792. Irta Lakos János.”²⁽⁵⁷⁾

Lakos később magasrangú katonatiszt lett, de az első magyar fővárosi színtársulat fordítói előtt továbbra is mintaképként lebegett, jóllehet még csak egy magyarosított darabjáról van tudomásunk, **38** amelyet Kotzebue után gyűrt át e címen: „Székfalvy Ágnes”.³⁽⁵⁸⁾

Aki a színpad varázsával egyszer megismerkedett, alig tud szabadulni tőle. Azok a fiatalemberek, akik 1792-ben a soproni magyar színjátszást megindították, továbbra is szolgálatában maradtak Tháliának. Szorgalmasan fordították a pesti színészek számára. Kivált közülük Ihász Imre. Szintén veszprémmegyei sarjadék. Atyja Nagydémen volt birtokos, ő maga 1771-ben született. A soproni líceum elvégzése után Pestre került jurátusnak és valóságos vezetője lett a színdarabíró volt soproni diákoknak. Jöttek-mentek bírálatra kézről-kézre a fordított és tán eredeti színdarabok és egyéb költői próbálkozások, közben a baráti érzést úgy ápolták, akár évtizedekkel később Kazinczyék. Ihász Imre nemesi előnevén, Ihászi néven jelezte fordításait; ismeretes szám szerint nyolc, köztük Schiller Ármány és szerelem című darabja is.⁴⁽⁵⁹⁾ Ihász Imre 1815 táján eladta nagydémi birtokát és Sopronban telepedett le magánzónak; Rudolf nevű fiát

Székács József, a neves költő tanította líceumi diák korában.

A budapesti tollforgató fiatalság Lakost és Ihászt tekintette mintaképnek a színiirodalomban, ahogy azt Csehy József írja Kazinczynak később: „Még azon korban a fenn álló magyar Theatrom számára fordítottam vagy három játékdarabokat, melyek meg is jelentek a színen. Ez volt első műve csekély tehetségemnek, egyszersmind olly foglalatosság, melly többeket fárasztott nagy buzgósággal a tanuló nevendékek közt, kiknek e tekintetben is Ihászi és Lakos cimereik voltak.” (1803. I. 26.)⁵⁽⁶⁰⁾

Ihász Imrének, sajnos, csak apró töredékében megmaradt ifjúkori levelezéséből világlik ki, hogy a többi színjátszó soproni diák sem a színpadi irodalomnak nem mondott búcsút, sem pedig Ihász Imre és Lakos szellemi irányításáról nem tett le. Így továbbra is e körben maradt Ajkay Pál. 1772-ben született Vas megyében és 1845-ben halt meg.⁶⁽⁶¹⁾ „Névtelen szerető” című fordítását 1794-ben adták elő Pesten. Az alább közölt levelének vételét Ihász Imre feljegyezte: 1794 március 14. Dévaj hang jellemzi, visszhangja az egykori víg soproni diákéletnek. Címzése: „Az én édes Ihász Imrémnek, beym Herrn Ignatz Jaritschek Hausmeister in J. Gablerischem Hause in der Neustadt. Pesten.”

„Édes Imrém!

Bizony még is csak gonosz, rest gyerek vagy te, akar mit beszélsz. Hány holnapja már, hogy a' levelemet vetted? Van leg alább kettő... Hogyan ^{39a} kőbe halgathatsz két holnapig? Vésd az én számra Buda Vára lakatját, még sem halgatok két holnapig, ha levelet kapok tőled, de még ha nem kapok se... Hogy megmutassam, hogy nem, ihol ezen betses levelem bizonyítja! Ugye meg tudlak pirongatni ha elkezdem? Hej frater e még mind semmi. Hát ha az öreg elöl szedem, azt a mit a Fleischacker apámtól⁷⁽⁶²⁾ tanultam, biz a' viz is ki futkarodik a' szemedből: Ne félj, ne szegény, most nem bánlak! Szinte bánom azt is, hogy egy kis szemre-hányást adtam. Tudom én azt frater, hogy néked most azért még két dolgod volt. Tudom, hogy se éjjel, se nappal nyugtod nem volt. Hol Bachusnak, hol Venusnak, hol Minervának kellett Ur-dolgára menned, ha pedig az ember olly nagy szolgálatban vagy, el kell akkor néki, más mellyékes gyerekségekről felejtkezni. Tudom, tudom frater, magamról tudom, én is bérében voltam kettejének. A' kettő is elég dolgot ád az embernek, hát a' harmadik? az az, a' hevétheti még neki az ember fejét (hej frater, de vastagon ne vedd ám, csak higon, ugy mint p. o. Sopronyban: egy kitsinyt enyelegni, egy pitzinyt nyalakodni s. a. t.) Ládd kintsem, én most meg irhatnám egész farsangi históriámat, de csak azért se, nem kapsz egy betüt is felölle tőlem, valameddig én a tiedet nem olvastam. Ha mit kivehetz az Adonyitól, mind a tiéd lessz. Két tsókot is küldök tőle. Vedd pofádra s ha olly tűzzel nem adja mint én adnám, szidd össze amugyossan. Ugyan sok hely van még! de hid m. frater, ugy fázik a kezem ebbe az illyen adta hideg szobába alig vonyhatom a' tollat; azért m. botsáss ha most azt mázoló ide minden napissan, hogy tsókollak s hogy te szeress mind halálig, szinte a' keresztnek haláláig Palidat.

Ugy... majd el is feledtem volna!... A' papogát ugye most el lehetett volna könnyen küldeni? biz el ám; de az eb-máter Szemerébe tolyászkodik még mind eddig. Mihelyt ide ér, mingyárt m. kapod órrostól körmöstől. Punctum.”

A baráti körhöz tartozott már Sopronban és fel is lépett a diákelőadáson Zigán János, de bár mint fordító nem tette nevezetessé nevét, mégis kezén futottak át társainak idegenből átplántált színdarabjai. Földije volt Lakosnak, 1772-ben született Ajkán; Sopronban már Wietorisz Jónatánt ünneplő versének kinyomtatásával beírta a nevét a város diákirodalmának történetébe. Korán pap lett Veszprémben, majd Hógyészen, korán halt meg, 1809-ben. Kis János, a Kazinczy köréhez tartozó jeles költő Dömölkön volt pap, odakerülve örömmel értesíti a széphalmi költőt, hogy a környéken él Zigán és hogy biztatására verselget is. A levélben

közli szószerint Zigánnak Kist és a Kemenesalját magasztaló versét.⁸⁽⁶³⁾ De Zigán, mint látni való, már előbb is, sőt veszprémi korában is verselgetett. Épen ezekkel a versekkel érdemelte meg azt a bírálatot, amit Kis Emlékezéseiben ⁴⁰mond valószínűleg a későbbi termékekről: hogy t. i. kevés „költészeti érdemmel” bírnak, de „könnyen folyással nagy mértékben ajánlják magukat azoknak az olvasóknak, akik eféléket szeretnek.”⁹⁽⁶⁴⁾

Első levele. Ihász Imréhez név szerint meg nem nevezett színdarabokról szól:

„Veszprémbe 1793 d. 11 Junii.

Édes Imrém!

Ez az alkalmatosság, amellyel ezt nyered, olly siető, mint a' nem tudom mitsoda... Azonba ihol a' Játék Darabot vészed. Levelemet mellyet a' mult esztendő utólján küldék, vehetted eddig, mellybe a' Lakos levele is zárva volt. Irj kérlek minél előbb, a' levél küldés n. nagy mesterség a' postán. Azonba majd alkalmatosságok is jobban esnek mellyek által a' Toldyt is küldöm a' Lakos Darabjait is, mihelyt engedelmet kinyered, a' tizmet megirtam.¹⁰⁽⁶⁵⁾ Ezzel maradok, a' ki eddig voltam holtig szerető Barátod Zigán János.”

A második levélben egyéb közlendők mellett verseinek nagyobb sorozatát küldi:

„Veszprémbe 1794 Maj. 18-kén.

Édes Imrém!

Beh régolta nem beszélgettem már veled, édes jó Imrém! pedig most se sok lessz ám belőle, mert egy felől itt a látogatóimmal beszélgetek, más felől irok, pedig tudod: Senki két urnak etc. Luc. X. v. X. Irnom pedig kell és gondold kitől, attól a' kitől tsókomat, tudom tsak el-fogadod a' V. X. Lisitől, s ihol el-küldöm Játék-Darabodat, eleget olvastuk, de keveset jobbithattunk a félelemnek miatta. Igaz, a' Kis Jantsi¹¹⁽⁶⁶⁾ ott van ugy é? Ő kelme ugy el-suhantott előlem, még Gyórnél is távulabbra, hogy tsak egyet se füttyentett. Tudom, élitek ti világtokat együtt, vessetek magatoknak, nem bánom, (.) itt van, vagy még nints, de várom mn órán Lakosomat Kapolcsról hozzám. El-mehettek ketten, tsak többet érünk mi ketten egyik testi másik lelki katona! ugy é más ez? mint Jurista? Ugy vegyétek fel a' Dolgot' hogy ő a' Frantziákra megy, és ezen keresztül kellvén néki menni hát előbb a' mi látogatásunkra jött. Majd fogom kérni, hogy fog piszkálót, és dorombot hozzon a' Frantziáktól. Hej! most ám szép a' Savanyó Füredi táj, annyi sok épülettel bővül, mint a' pesti Uj-város (ez egy kis auxesis) Majd ha el-jöttök akkor már a' Lakos nem lessz itt, de még is vigan legyünk, annyiba a-mennyibe nékem még szabad a' világgal élni. Ugyan mondjátok-meg, hogy korhelykeditek el az időt azzal a' hűjába való Jushtokkal, jobb volna biz a helyett praenumerationa predikatioakat tsinálnátok à la Kis, tudod ez egy ⁴¹orában¹²⁽⁶⁷⁾ ugy adta elől egyszer a' társaságba¹³⁽⁶⁸⁾ szabadság alatt való multságait, hogy ernyős lugos alatt egy leányt... meg-tsókolt... Ezt máig is tudom, én meg azt irhatom magam felől, hogy most Sz. beszédek, és versek, két contrastok munkálódásokkal töltöm időmet, mn nap, ha esső nem esik verset tsinállok, és igy mivel egész május és áprilisbe n. volt esső, mindennap lathatsz verset nálam.

Most a következő című verseket közli: Peti gusztusa. A száj. Egy álom. Egy leányka okoskodása. Közlésüket azért mellőzzük, mert inkább irodalomtörténeti szempontból érdekesek. Hangjuk is egy kevésbé szabados és tán megütközést keltene, hogy papi személy efféle ír. Folytatjuk tehát a levelet:

„Látod, illy szebbnél szebb darabokat mindennap ingyen találhatni, moralisokkal egybe nálam, nem

vagyok én már érdemes Tagja a' közönségnek? Ezt ugy is tudom, elhiszed, kivált ha ide tészem azt, hogy mind ezeket predikáció után azon tiszta kézzel irtam, mert ma nálunk vasárnap vagyon. Faciat Deus, hogy te is ezen épületes soraimból épülj, annyit legalább, hogy minél előbb ennél okosabbal felelj, mellyre kényszerítsen a' Kis Jantsi, te meg ötet. A Morotz és Dienes is ott vagynak, tudom, azokat köszönts, ha n derogál. A' Baditz m. házasodott, el vette az Illyés Klárát, kiről többet tud Dienes uram ő inassága (?) néked azon levelébe, melly tellyes szerelmek le-írásával vicepalatinusságot, a' Kisnek Vice Ispányságot, a' Lakosnak generálisságot óhajt. Én pedig téged és Kis Jantsit baráti tsókokkal überfütternd maradok rólatok mindég gondolkodó szives barátod Z. János.”¹⁴⁽⁶⁹⁾

Zigán helyesírására jellemzőek a sajátos rövidítések, meg: m; nem: n; minden: mn. A szabados versek nem valami érzékies természet megnyilvánulásai, a kor nem vette az effajta megnyilatkozásokat nagyon tragikusan; Nagy János, a „Rábaközi Nyájas Muzsa”, katolikus pap versei nem sokkal kevésbé esnek közelebb a vallásos költészethez.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre.

42 Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre. / I.

I.

Kevéssé ismert tény, hogy nemcsak a nemességnek, hanem a városi polgárságnak is voltak címerei. A tájékozatlanság főoka az, hogy a címerek keletkezését a közvélemény túlságosan a pajzs fogalmához köti; még pedig a lovagi tornákon viselt pajzsokhoz. A valóság ezzel szemben az, hogy míg a lovagi tornákon tényleg résztvevő főurak száma sohasem emelkedett néhány száz, vagy ezer fölé; addig azoknak a száma, kik névalírás helyett, vagy annak megerősítésére címeres pecsétet használtak, sok ezer volt. Ezek között pedig jóval több volt a polgár, mint a nemes, mert a városokban a fejlettebb gazdasági viszonyok, a külföldi kapcsolatok, a városi tisztségekkel járó teendők sokkal inkább megkívánták az írásbeliséget, mint a saját birtokukról alig kimozduló nemességtől; azonkívül ezek okirataik kiállításánál inkább vehették igénybe a királyi és nádori kancelláriákat és a káptalani hiteles helyeket, mint a polgárság. Az e pecséteken levő jelképeket a fejlődés folyamán a polgárok is pajzsba foglalták, majd pedig a címer egyéb járulékai: sisak, sisakdísz, sisaktakaró stb. is megjelentek, olyanok címerein is, akik lovagi tornán soha nem vettek és nem is vehettek részt. Ezek a címerek azután a polgári családokban is örökletessé váltak.

Az újabb magyar heraldikai irodalomban báró Nyáry Albert elég részletesen tárgyalja a polgári címerek kérdését, így többek között megemlíti¹⁽⁷⁰⁾, hogy Zsigmond német-római császár és magyar király 1414. július 7–14. napjai között Strassburgban ítélezett egy címerhasználati perben. A Rappolsteini grófoknak a művészi címer (kék mezőben három ezüstpajzs) kizárólagos használatára vonatkozó igényét elutasította és a művészeket, kik e címet régi jogon viselték, annak használatában megerősítette. Br. Nyáry több olyan forrásmunkára is rámutat, melyek a polgári címerek további tanulmányozására kiinduló ponttul szolgálhattak volna. Így Ipolyi Arnold „Besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása”

című művében tíz polgári címet közölt. Nagyon sajnálatos, hogy e biztató kezdet után a polgári címekkel nemcsak, hogy nem foglalkoztak, hanem meg sem említik a létezésüket. Csupán a legújabb időkben hívta fel Szentpétery Imre e kérdés fontosságára a figyelmet²⁽⁷¹⁾.

⁴³Külföldön, különösen Németországban és Itáliában a városi polgárság címerhasználatának sokkal több jele maradt fenn és a külföldi heraldikai irodalom is részletesen tárgyalja e kérdést. Például E. v. Berchem „Siegel” című művében egy egész fejezetet szentel a polgárok címeres pecsétjeinek. Számos helyen hivatalból tartották nyilván a „tanácsképes” családok címereit, így az ingolstadti „Privilegienbuch”-ban minden tanácsúr képe alatt ott van a címere is³⁽⁷²⁾. Bécsben pedig a „Bürger Eidbücher”-be az újonnan felvett polgár mindjárt a pecsétlenyomatát is be kellett, hogy nyomja⁴⁽⁷³⁾.

Az első kérdés, mely felvetődik, az, hogy miről különböztetjük meg a polgári címet a nemesitől? Általános érvényű szabály erre nincs. Természetes, hogy a polgári címekben, miután gazdáik nagyrészt iparosok voltak, sokkal gyakoribbak az egyes mesterségek szerszámai és jelvényei, így pl. a mészárosok pecsétjén gyakran szerepel az ökörfej, meg a húsvéti bárány; posztósoknál a posztónyíró olló és a kékfestőkád (rendesen mögötte álló emberrel) stb. De az, hogy kézműves szerszám van egy címerben, ez még korántsem jelenti azt, hogy nem lehet nemesi, például: Jean Maillardoz de Rue címerében két kőfaragókalapács, sisakdíszében meg kőfaragókalapácsot tartó férfialak van⁵⁽⁷⁴⁾. Német nyelvterületen meglehetősen gyakoriak még a „mesterjegyek” (Hausmarken) a polgári címekben. Ezek valószínűleg azoknak a jeleknek maradványai, melyekkel a parasztok szerszámaikat, a kereskedők árucsomagjaikat jelölték meg. A soproni anyagban csupán egy ilyen mesterjegy van címerpajzsba foglalva, Zanelli Péter pecsétjén, de mint emblémát több polgár is használta a pecsétjén. A Várkerület 20. sz. házán pedig a kapu ívezetének zárókövét díszíti egy 1757-ből való mesterjegy. Feltűnő ezzel kapcsolatban, hogy az összes soproni mesterjegyek majdnem azonosak, vagyis nem annyira megkülönböztető, mint inkább összekötő jegyek.

A 16. századi németbirodalmi kancellária éles megkülönböztetést tesz a polgári és nemesi címerek között. Az előbbieket sisakját korona helyett turbánszerű tekercs (Wulst) ékesítette és a sisak maga zárt volt, míg a nemeseké pántos. De ezt a megkülönböztetést a mi viszonyainkra nem lehet alkalmazni, mert az első Habsburgházbeli uralkodóink a magyar armalista nemességet nem nézték többre, mint a német polgárságot és azért pl. Thury, másként Paakó András 1578-ból származó címet kérő folyamodványán a korona és a sisak pántjai erős tollvonásokkal át vannak húzva és az armálisba festett címer úgy van ábrázolva, ⁴⁴ahogy a kancelláriai gyakorlat a polgári címereket szokta⁶⁽⁷⁵⁾. Azt, hogy külföldi viszonylatban sem biztos ismertetőjele a tekercs a polgári címeknek, látjuk abból is, hogy az Aranygyapjas-rend alapítójának, III. Fülöp burgundi hercegnek és számos lovagnak sisakján is ilyen tekercs volt korona helyett⁷⁽⁷⁶⁾. A soproni anyagban pedig csupán egyetlen egyszer fordul elő, de akkor sem polgári címeren, hanem egy Allius bárónó címerén (l. ábra). Az olasz heraldika még egy megkülönböztető jelet ismer: a „Corona di Patrizio”-t⁸⁽⁷⁷⁾. Ez azonban a mi gyakorlatunkban nem fordul elő. Tehát az egyetlen biztos mód a polgári és nemesi címerek megkülönböztetésére az, hogy a lehető legalaposabb genealógiai kutatások alapján megállapítjuk, hogy a címer tulajdonosa melyik rendhez tartozott.

Ez az út, a gondos anyakönyvi és levéltári kutatás, egyúttal az egyetlen mód arra is, hogy valaki valamely polgári címer használati jogát bebizonyíthassa.

Ehhez az szükséges, hogy a címeradományt nyert őstől való törvényes leszármazását, vagy a kérdéses címernek az 1848 előtti időben élt egyenes férfiági felmenői által való használatát hitelesen igazolja és ahhoz való jogát a m. kir. belügyminisztérium is elismerje.

A címer megszerzése a rendi korszakban u. i. két úton történhetett: királyi adományozás és huzamos használat által keletkezett szokásjog alapján. Az előbbire a polgári címerek terén alig ismerünk példát, csupán Miklóssy Zoltán sorol fel néhány erdélyi esetet⁹⁽⁷⁸⁾. A második módra annál több a példa és mint a körmöcbányai Freyseysen-család esete is bizonyítja, hivatalosan is elismerték e címerszerzési módot, u. i. a család polgári címerét egy 1580-ból származó üvegserlegről ismerjük, 1609. szept. 16-án pedig ugyanezen címerrel kapott nemességet a család¹⁰⁽⁷⁹⁾. A soproni anyagból Bernácsky József címere bizonyítja ugyanezt.

A legrégebb eddig ismert címermege erősítés 1392-ből való, amikor István bajor herceg megerősítette Topler Henrik rothenburgi polgárt azon címer használatában, melyet Topler Konrád már 1309-ben használt¹¹⁽⁸⁰⁾.

A polgári címerek térben és időben egyaránt óriási kiterjedésű és legnagyobb részt fel sem tárt anyagával egyszerre ⁴⁵nem foglalkozhattam és ezért azt a jóval szerényebb célt tűztem ki magam elé, hogy szülővárosom, Sopron, polgárai által viselt címereket kutatom ki. Egyelőre ezek közül is csak a 18. századbelieket. Azért választottam éppen ezt a kort, mert az e korszakban élt családok egy részének leszármazottjai még ma is élnek Sopronban, így nagyobb érdeklődésre számíthatam, mintha pusztán elméleti alapon tárgyaltam volna e kérdést, másrészt meg Thirring Gusztáv „Sopron városa a 18. században” című művéből ismerjük az akkor élt soproni családok neveit, és így módunkban áll megvizsgálni, hogy a talált címerek száma hogyan viszonylik az akkori adófizetők számához. Megállapíthatjuk, hogy a polgármesterek és városbírák szinte kivétel nélkül címeres pecsétet használtak, a felsoroltak közül csupán egynek a pecsétje hiányzik az alább közlendő jegyzékből. A polgárságnak pecsét használatára jellemző, hogy 643 drb végrendeleten találtam: 442 drb különböző pecsétet, ebből 285 drb, vagyis 64.5% címeres; 34 drb, koronás monogrammal van ellátva (7.7%), 122 drb emblémával (27.5%), 1 drb gemmával van díszítve (0.3%) A városban lakó családok számához viszonyítva azt látjuk, hogy az 1715-ben felsorolt 586 család közül 158 család pecsétjét ismerjük (27%), ebből címeres 95, az összes családok 16.2%-a. Ezek közül a Thirring i. m. szerint csupán 15 család nemesi, a többi nyolcvan polgárinak tekinthetjük, koronás monogrammal bír 8 (1.3%), emblémás 55 (9.4%). Tekintetbe kell itt vennünk, hogy csupán a kivehető pecsétet vettem számításba, tehát a letöredezett vagy elmosódott pecsétekkel az arány lényegesen javulna. Végül bizonyos még az is, hogy számos pecsétlenyomat lappanghat magán családok birtokában levő okleveleken is.

Végig tekintve a címerképeken, feltűnik, hogy a nagyrészt németnevű polgárság mennyivel inkább a különlegesen magyaros címerképeket kedvelte (kardot tartó kar, kardot tartó oroszlán vagy griff), mint a német hatást jelző beszélő vagy mesterjegyes címereket.

Természetes, hogy a kor, mely a heraldika hanyatlásának kora volt, szintén rányomta bélyegét címereinkre. Ez okozza azt, hogy a négyelt, ékreharmadolt és süvegezett címerek száma aránylag nagyon nagy. Ez persze a pecsét amúgy sem túl nagy felületének további megosztását eredményezte és így gyakran kénytelen az ember a címer leírásnál ilyen kifejezéseket használni: valamit tartó alak, u. i. a rajz parányisága miatt azt, hogy mit tart, még nagytóval sem lehet megállapítani.

Viszont a heraldika hanyatlásának korában sem csökkent a heraldika iránti szeretet és érdeklődés. Az aránylag nagyon kis részt felölelő anyagunkban is több esetben megfigyelhetjük, ⁴⁶hogy az egyes családok vagy polgárok hogyan fejlesztették ki a címerüket. Így pl. Reisch Péter 1721. évi pecsétjén két ágaskodó oroszlán által tartott kád mögött álló ember van, mint embléma, tehát nincs címerpajzsba foglalva, mellette P. R. monogrammal¹²⁽⁸¹⁾, 1746-ban használt pecsétje már címeres, de sisak helyett az előbbi pecséten is szereplő kád van a címerpajzs fölött. Az 1766-ban használt pecsétjén a címer az előbbinek a

továbbfejlesztése (leírása a második részben), a kád itt már eltűnik és helyét a sisak foglalja el, sisakdísszel és sisaktakaróval. Pellikán Ignác Lőrinc harangöntő 1705-ből való pecsétjén ágyú és pattantyús vannak heraldikai keret nélkül, emblémaként ábrázolva¹³⁽⁸²⁾. 1710-ben már egy füstölő bomba van a címerében, sisakdíszként pedig megjelenik a fiait vérével tápláló pelikán. Pellikán Ferenc Ignác 1749-ből való címere pedig még egy lépéssel tovább halad a beszélő címer felé: a bomba helyébe lép az előbb még csak sisakdíszként szereplő pelikán. Megjegyzendő, hogy a nem címeres pecsétek is gyakran tartalmaznak heraldikai elemeket, mint pajzstartók, címerpalást, rangkorona stb., úgyhogy gyakran egy nem címeres pecsét is, valami hercegi címer benyomását kelti a szemlélőben. Ilyen pl. de Corte Péter pecsétje is¹⁴⁽⁸³⁾, melyet az tesz még érdekesebbé, hogy tizenhárom év múlva tulajdonosa a környezet hatása alatt már elnémetesedett és a Hofer Péter nevet vette fel, de pecsétjén meghagyta még a P. D. C. monogrammot¹⁵⁽⁸⁴⁾.

A kutatásom anyagából csupán a címeres pecséteket közlöm, de itt viszont nem teszek különbséget polgári és nemesi címer között, az a néhány család, melyekről határozottan tudjuk, hogy nemes volt, mint pl. az Artner, Dobner stb., olyan nagy szerepet játszott a város történetében, hogy érdemesnek tartjuk azokkal is megismertetni címerüket, akik a heraldikai műveket nem igen szokták forgatni. Viszont több esetben meg tudjuk, hogy pl. Wohlmuth névre történt nemesség- és címeradományozás, de hogy az itt közölt Wohlmuthok közül ez melyikre vonatkozott és melyikre nem, azt csupán részletes családtörténeti kutatás alapján lehetne eldönteni, mert Thirring i. m. 301. lapján felsorolt három Jánost, egy Mihályt és két Sámuel-t és ezek közül csupán az egyik Sámuel volt, szerinte, nemes.

Zsidó címer az általam felkutatott anyagban csupán egy fordul elő, de ez is annyira elmosódott, hogy nem lehet már ⁴⁷megállapítani, mit ábrázolt¹⁶⁽⁸⁵⁾. Soproni viszonylatban egyelőre a Storno-gyűjtemény egyik pecsétnyomója az egyetlen e tárgyú ismert emlékünknél, ennek pajzsában két hal van ábrázolva. Címertörésre több példa van, erre a megfelelő családoknál fogok rátérni.

A címerek egy kis részén rovátkolás jelzi a színezést, de azt, hogy kb. kétszáz év előtt volt-e valami rendszer ezekben a vonalkázásokban és ha igen, akkor a ma ismert 8–10-féle rendszer közül melyiket követték, nem tudom. Ezért csupán a vonalkázás irányát jelölöm meg, de következtetést csupán a lepény és bizánci megkülönböztetésénél fűzök hozzá, fémnek feltételezve az üres, színnek a vonalkázott részeket. Sisaktakaró majdnem mindig van, de miután a színeit úgysem lehet megállapítani, csupán azt fogom megemlíteni, ha eltér a rendestől, vagy hiányzik. A címer alakját pedig csupán akkor, ha nem az ú. n. „katonai pajzs”. A jobb- és baloldal mindig a heraldikai értelemben veendő, vagyis a rendesnek éppen a fordítottja.

A pecsétek anyaga általában vörös pecsétviasz. Fekete csak elvétve fordul elő és rendesen akkor is csak a végrendelező pecsétjénél, a tanúk pecsétjei ilyen esetben is vörösek szoktak lenni.

Ebben a munkában közölt címeres pecsétek kivétel nélkül a soproni városi levéltárban őrzött 18. századi végrendeletekről valók.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre. / II.

II.

Abel János. Négyelt pajzs. 1. Jobb felső mező kiterjesztett szárnyu sas, 2. bal felső mező három fa, 3. jobb

alsó mező kétfarkú oroszlán, 4. bal alsó mező virág (?). Jobboldali sisakdísz (ezután s. d.): nyitott szárnyak között virág, baloldali s. d nyitott szárnyak között a kétfarkú oroszlán növekvő alakban.

D. II. 75. Dober Ábrahám Egyedné végrendeletén. 1722.

Abetich József. Négyelt pajzs. 1. és 4. mező: emberi alak A. betűt tart, 2. és 3. mező: gránátalma. S. d. az A. betűt tartó alak.

A III. 83. saját végrendeletén 1771.

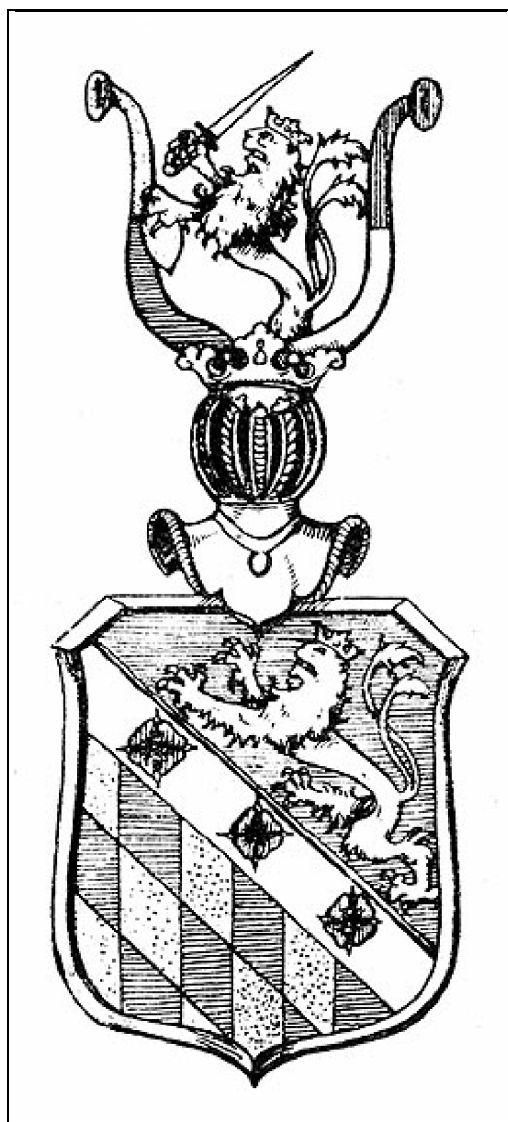
Allius, özv. br. Augusztá, Wilhelmina, Eleonóra szül. von Richtenfels. Négyelt pajzs. 1. és 4. balharánt osztott mezőben, melynek felső része függélyesen, alsó része vízszintesen van vonalkázva, három-három csillaggal díszített haránt pólya; 2., 3. haránt vonalkázott mezőben, mókus. S. d. tekeres fölött női törzs, fején tekerccsel; b. s. d. tekeres fölött mókus. Címerpalást. (1. ábra.)

A. III. 91. saját végr. 1781.

Artnér Eleonóra Klára. Három stilizált rózsával díszített harántpólyával 48osztott pajzs, felső részében koronás oroszlán, alul rutás. S. d. szarvak között kardot és pajzsot tartó oroszlán¹⁷⁽⁸⁶⁾. (2. ábra.)

1. ábra.

2. ábra.

A. III. 90. saját végrend. 1730.

Az Artner-család Alsó-Ausztriába elszármazottságáról azt az érdekes adatot közli Hermann, hogy a címer harántpályájában rózsák helyett három kék ellipszis van és a s. d. szarvai kék-ezüst, arany-fekete színűek, a köztük levő oroslán pedig csak kardot tart¹⁸⁽⁸⁷⁾.

n. Artner Farkas. Címer, mint előbb. A. III. 71. Abele János 1749.

Artner János Vilmos. Címer, mint előbb. F. IV. 172. Frühwerth Anna Mária 1733.

n. Artner Károly Erhardt. Címer, mint előbb. F. T. 211. Förster Mátyásné 1768.

n. *Artner* Lipót. Címer, mint előbb. A. III. 72. Andrein Sabina 1749.

Artner Vilmos. Címer, mint előbb. B. II. 79. Balogh György 1712.

Artner Károly Erhardt. Nem az *Artner*-címerrel pecsételt egy ízben: tojásdadalakú pajzson pólya, fölötte két, alatta egy gömbvégű kereszt. Feltűnően kicsiny sisak, se sisakdíz, se sisaktakaró nincs.

E. III. 128. Eisenkölbél Orsolya 1773.

Auhl Tamás. Ovális (jövőben ov.) pajzsban csizma. Rangkorona. T. A. monogramm.

49H. V. 218. Höller Fülöpné 1729.

Balogh György, külön ki van írva: Civis Soproniensis. Fiait tápláló pelikán. S. d. u. a.

B. II. 79. saját végr. 1712.

Bauhofer Pál. Négyelt pajzs. 1–4. két nyomtatópárnát összeszorító griff. 2., 3. három oromzatos ház. S. d. a griff növ.

B. II. 74. Boeck Mátyásné 1708.

Baumgarten v. Keresztnév olvashatatlan. Négyelt pajzs. 1. harántkockás pajzstalp fölött hármashalmon kettős kereszt, 2., 3. három-három lepénnyel díszített pajzsalpon álló griff, 4. kivehetetlen. Rangkorona. Címertartó: egy-egy oroszlán. (3. ábra.)

3. ábra.

H. V. 237. Hueber Péter alezredes. 1740.

Beck János Mihály. Ovális pajzsban kardot tartó nő. S. d. u. a. növ.

B. III. 116. Bückler János 1739.

4. ábra.

Beck János Mihály. Süvegezett pajzs. Jobb felső mezejében sugaras napkorong, bal felső mezejében félhold. Alul kardot tartó egyszarvú. S. d. kardot tartó madár (páva?). M. B. monogramm.

F. V. 185. Feuchtinger Magdolna 1743.

Beck János Vilmos. Phil. et Med. Dr. Cimer hasonló az előbbihez, de alul fiait vérével tápláló pelikán van. S. d. ülő oroszlán. (4. ábra.)

B. II. 68. saját végrend. 1701.

Bernácsky József. Ovális pajzsban lombos fa, mellette jobbról-balról egy-egy tűzok. Sisak nincs, helyette két pálmaág van keresztbe fektetve. I. K. (?) monogramm¹⁹⁽⁸⁸⁾.

B. IV. 167. Bassini Domenico 1772.

*Bezzegh János*²⁰⁽⁸⁹⁾. Kiterjesztett szárnyú madár, csőrében három nyilat tart. S. d. u. a.

⁵⁰G. V. 282. özv. Gallus Henrikné 1781.

*Blasovszky József*²¹⁽⁹⁰⁾. Lángok közül kinövő kecske kitépett fenyőt tart. S. d. u. a. (Azonos a Garázda-nemzetség címerével, melyből a Teleki grófi család származik.)

F. V. 228. Froische Katalin 1778.

Boykovszky János Conrád (?). Hermelines (?) pajzs fölött békegalamb, e fölött rangkorona. Címertartók: egy-egy oroszlán. I. C. B. monogramm.

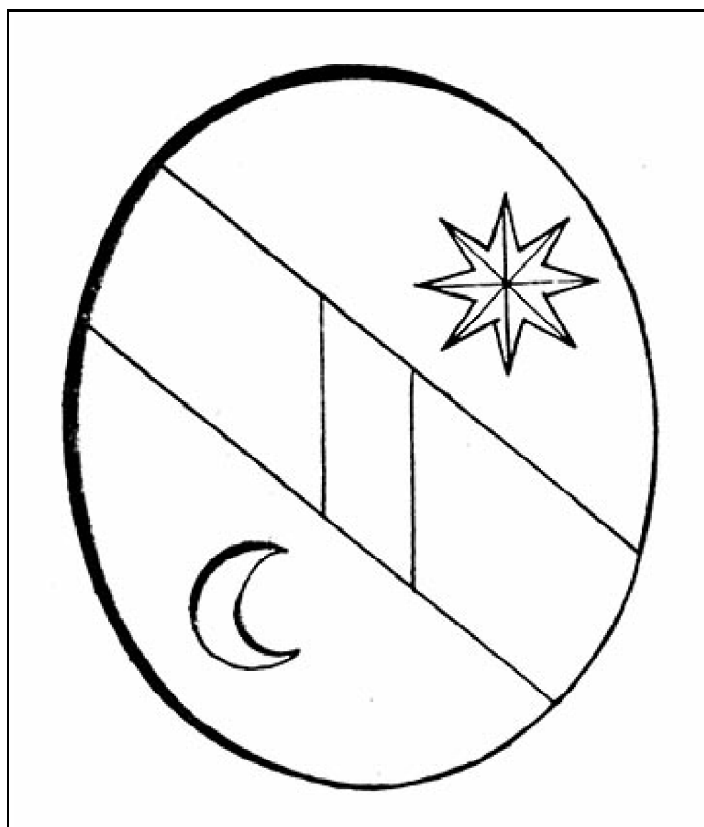
C. V. 218. Griess Mária Erzsébet 1745.

Boppó János Helfenreich. Szívből kinövő rózsza. S. d. szarvak között a rózsza.

B. III. 109. saját végr. 1732.

5. ábra.

6. ábra.

Bor János Kristóf. Vágott ovális pajzs felső mezejében csillagot tartó növ. griff, alul három hatágú csillag. S. d. a griff. (5. ábra.)

E. III. 100. v. Eberl Mária Erzsébet 1754.

Borsik Ádám. Ovális pajzsban egy karóval díszített haránt pólya, fölötte félhold, alatta nyolcágú csillag. Sisak nincs (6. ábra.)

B. II. 75. saját végr. 1709.

Brandt Lipót. Azonos Boykovszky János Conrád címerével. L. B. monogramm.

B. III. 104. saját végr. 1729.

Branolt János György. Fésű. S. d. fésűt tartó növ. griff.

G. IV. 164. Gramps Mihályné 1711.

Brattmann János György. Ovális pajzsban borbélyszerszámok. S. d. borotvát (?) tartó alak.

D. III. 91. Dengler Károly 1741.

51 *Bretschneider* Gottlieb Jakab. Négyelt ov. pajzs. 1., 4. egy-egy kétfejű sas fele, 2. fenyőfa, 3. két pólya.

S. d. három struccotoll. (7. ábra.)

E. III. 120. báró Estonpignard Terézia 1766.

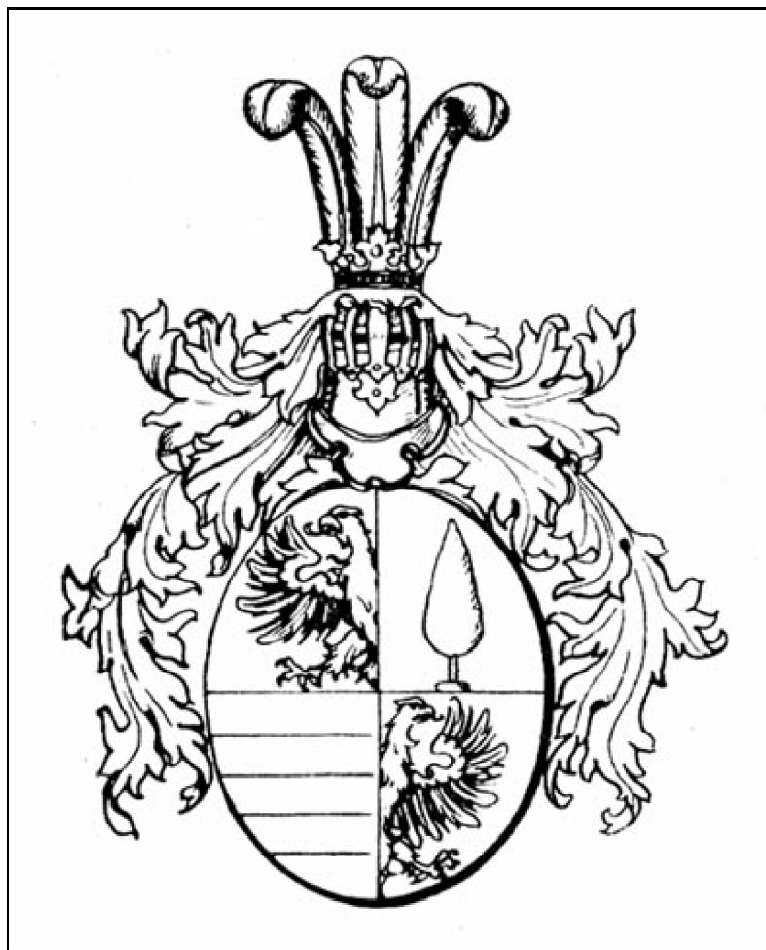
Brunner András. Ovális pajzsban kancsót (?) tartó kétfarkú oroszlán. S. d. kígyót tartó növ. oroszlán.

H. V. 202. Heinrich János Györgyné 1723.

Buchholtz Lajos. Négyelt pajzs, 1., 4. felrepülő madár, 2, 3. fa. S. d. fészkeről felrepülő madár.

A. III. 87. Amon János 1775.

Coriary György. Süvegezett pajzs, két felső mezejében egy-egy oroszlán, alul követ tartó daru. S. d. két oroszlán tart valamit.

7. ábra.

8. ábra.

H. V. 182. özv. Hüppfel Györgyné 1709.

Czayka Mátyás. Ovális pajzsban kád, mögötte álló emberrel. Sisak nincs. M. C. monogramm.

D. II. 66. Dänner György 1707.

Czepecz Sámuel. Ov. pajzsban haránt pólya szerint elhelyezett horgony keresztrúdján ülő galamb. S. d. fátyolt tartó meztelen nő (Fortúna?) S. C. monogramm.

B. IV. 159. Böröck Eleonóra 1768.

Damian János Jakab. Négyelt pajzs, 1., 4. hatágú csillag, 2., 3. kardot tartó oroszlán. S. d. az oroszlán nőv.

G. V. 24. Giesser Klára 1756.

Dapfner János. Ovális pajzsban ágon ülő békegalamb. H. D. monogramm.

D. II. 60. Dunst Kristófné 1702.

Degenhard János Tamás, Med. Dr. Kerekpajzsban elől koronát tartó oroszlán, hátul kardot tartó kar. S. d. kivehetetlen. Pajzstartók egy-egy kígyó.

D. III. 96. saját végr. 1750.

52 *Deimling* János Fülöp. Koponya, fölötte... (?) S. d. három toll.

D. II. 79. saját végr. 1727.

Dekardt János Jakab. Kigyóval küzdő madár. S. d. u. a.

B. II. 72. Bauer István 1708.

Ditsch János. Hattyú. S. d. szarvak között álló hattyú. I. E. D. monogr.

B. III. 101. Bierbaur Mátyás. 1728.

Dobner Ferdinánd. Négyelt pajzs. 1., 4. félholdat tartó oroszlán, 2., 3. daru, mellette két csillag. S. d. egy pallos hegyére tűzött napraforgó, mellette egy-egy gyöngyvirág. F. D. monogramm²²⁽⁹¹⁾.

D. II. 61. saját és neje szül. de Zuana Anna Katalin 1703.

Dobner György Lipót. Címer mint előbb. F. IV. 180. Fidler Anna 1740.

Dobner Lipót és neje Anna Izabella szül. Pamer. Címer mint előbb.

D. II. 68. saját végr. 1713.

Dobner Rudolf Lajos. Címer mint előbb.

D. III. 100. saját végr. 1755.

Dobner Sebestyén Ferdinánd és neje Mária Katalin szül. Reichenhaller. Címer mint előbb.

D. II. 69. saját végr. 1715.

Dobner Ábrahám Egyedné, Anna Sabina Krisztina szül. Olischer de Ehrenfeld. Négyelt pajzs. 1., 4. kardot tartó kétfarkú oroszlán, 2., 3. három-három liliom. (1., 2.) S. d. az oroszlán növ. A. S. O., V. E. monogramm.

D. II. saját 1722.

Domián János Jakab. Négyelt pajzs. 1., 4. nyolcágú csillag, 2., 3. oroszlán. S. d. kardot tartó növ. oroszlán. I. I. D. monogramm.

D. III. 93. Dreysinger Magdolna 1743.

Drachenstein Éva Benigna szül. de Händleth (?). Négyelt pajzs. 1., 4. növ. valamit tartó vitéz, 2., 3. oroszlán. S. d. nyitott szárnyak között emberfő.

D. III. 112. saját végr. 1768.

Dunst János Kajetán kártyafestő. Bal haránt szalaggal osztott kerek pajzsban kétlábú sárkány. Sisak nincs. I. C. D. monogramm. (8. ábra.)

D. III. 122. saját végr. 1784.

Dür János Fülöp. Négyelt pajzs. 1., 4. X-alakú jel, 2., 3. akasztófa két hurokkal (?). Sisak nincs.

H. V. 166. Heinrich Zakariásné. 1700.

Eberl, v. Mária, Erzsébet szül. Hupfnagel. Négyelt pajzs. 1., 4. darumadár, 2., 3. kardra tűzött fejet tartó kar. S. d. a kar nyitott szárnyak között.

E. III. 100. saját végr. 1754.

Eberts v. Frigyes, a Churfürst, Durchlaucht zu Pfalz, Reg. zu Fuß ezredese. Ovális pajzsban sisakrostélyból kiemelkedő két strucctoll. S. d. u. a.

G. IV. 167. Gruber Ádám 1712.

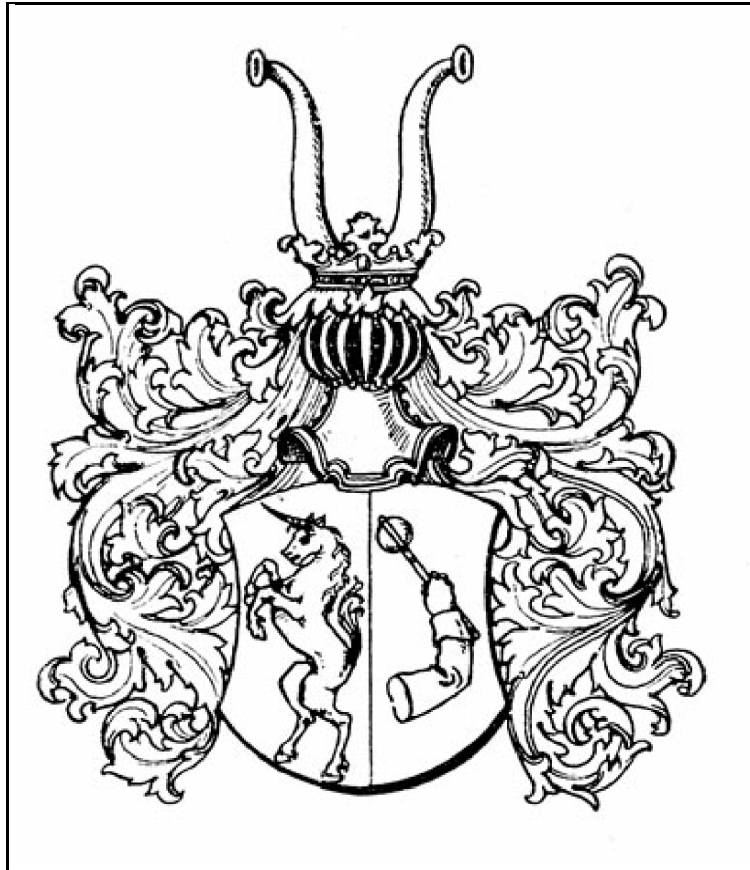
Ebhardt Kristóf. Hasított pajzs. Elöl egyszarvú, hátul buzogányt tartó kar. S. d. két szarv. (9. ábra.) C. E. monogramm.

B. III. 106. Boszvék Tamás 1730.

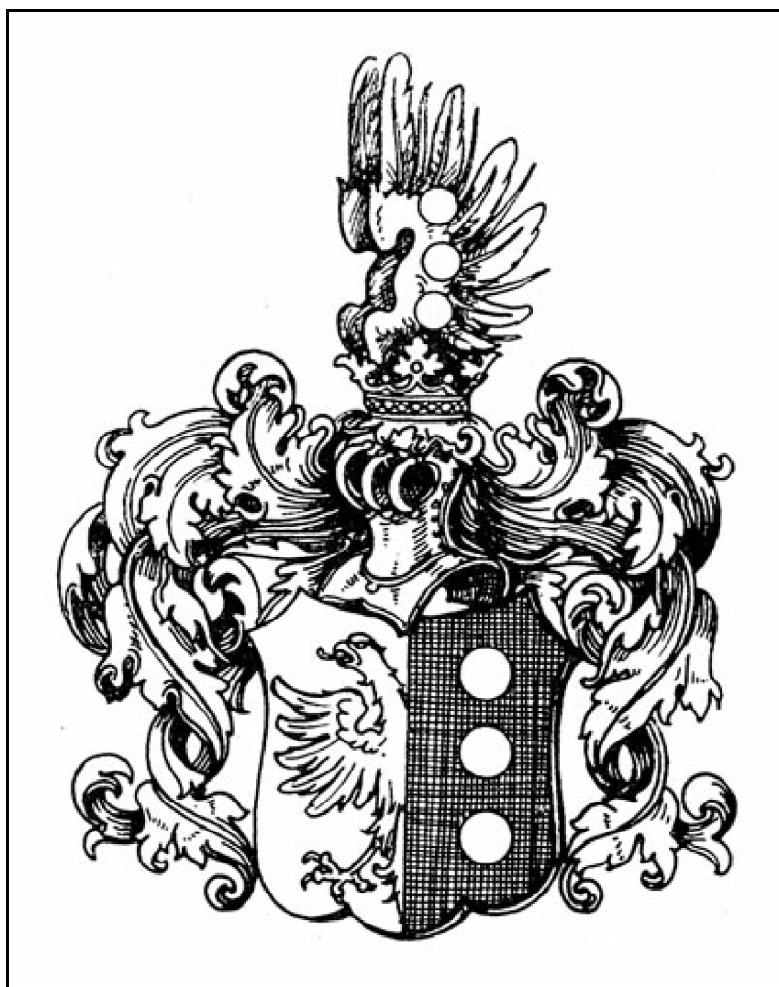
53*Ebner* János György. Ovális pajzsban oroslán. S. d. szarvak között az oroslán.

E. II. 74. saját végr. 1724.

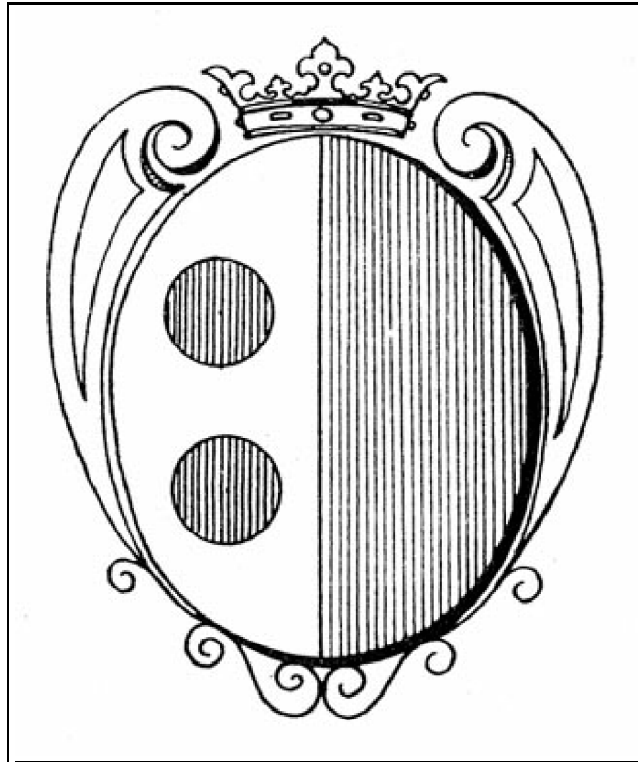
Ebner János Gottfried. Két pólya által osztott pajzson ágaskodó egyszarvú. S. d. nyitott szárnyak között az egyszarvú növ.

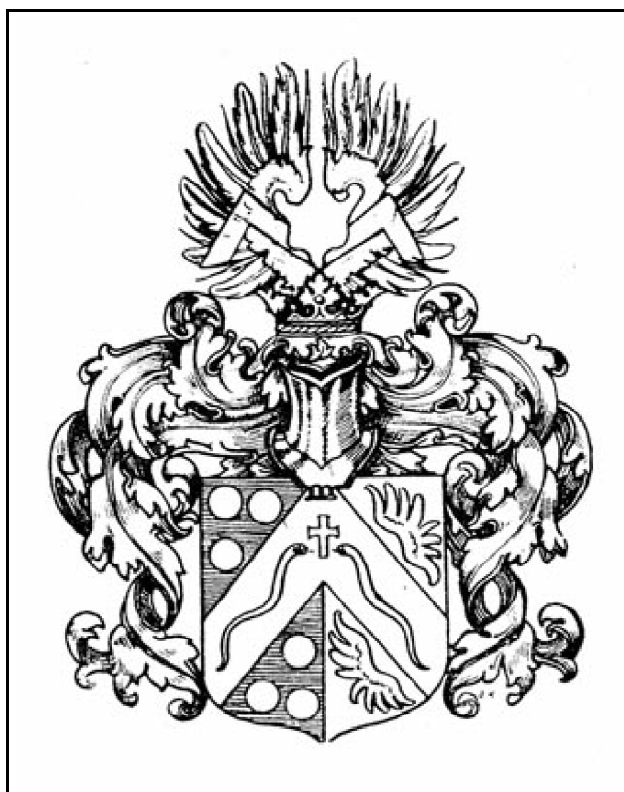
9. ábra.

10. ábra.

11. ábra.

12. ábra.

D. III. 87. Diem Mária Anna 1738.

Ebner Zsuzsanna. Címer mint fent.

E. III 126. saját végr. 1771.

Edlinger János. Nyilat tartó vitéz. S. d. u. a. növ. I. E. monogramm.

54E. III. 81. saját végr. 1733.

Edlinger Jánosné. Címer mint előbb.

E. III. 81. saját végr. 1733.

Edlinger Gottlieb Vilmos. Hasított pajzsban elől egy kétfejű sas fele, hátul keresztben vonalkázott mezőben három egymás fölött elhelyezett bizánci. S. d. zárt szárnyakon a három bizánci. C. W. E. monogramm. (10. ábra.)

D. III. 88. Dorner Éva 1739.

Ehrlich József Ábrahám. Csőrében békát tartó kacsza, balra fölötte egy korong. S. d. a kacsza. A. I. E. monogramm.

B. IV. 161. Brunano János Leondhardt 1769.

Ehrlich József Ábrahám. Hasított ovális pajzsban elől két egymás fölött elhelyezett lepény függélyes vonalkázással, a hátsó mező függélyesen vonalkázott. Rangkorona. (11. ábra.)

B. IV. 149. Buchiasis János 1760.

Ehrlinger János Bertalan. Hasított pajzson egy kereszttel és két kígyóval díszített szarufa, elől három-három bizánci, hátul egy-egy szárny. S. d. nyitott szárnyakon a szarufa. (12. ábra.)

(Folytatjuk.)

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre. / Tompos, E.: Wappensiegel, mit besonderer Rücksicht auf die Bürgerwappen.

Tompos, E.: *Wappensiegel, mit besonderer Rücksicht auf die Bürgerwappen.*

Bisher befaßte sich das ungarische heraldische Schrifttum nur wenig mit den bürgerlichen Wappen. Im allgemeinen wußte man kaum, daß auch Nichtadelige Wappen besaßen. Sichere Merkmale zur Bestimmung der Unterschiede zwischen adeligen und bürgerlichen Wappen findet man in der ungarischen Wappenkunde nicht vor. Zur Erlangung eines Wappenbefugnisses waren in Ungarn zwei Möglichkeiten vorhanden: Verleihung durch den König und rechtmäßige Vererbung auf Grund langjährigen Gebrauches. Bei bürgerlichen Wappen war die letztere vorwiegend. Für den Gebrauch der Wappen in bürgerlichen Kreisen ist bezeichnend, daß im Jahre 1715 in der Stadt Sopron von 586 Familien 95, also 16.2% Wappen hatten. Der Umstand, daß die Wappen mit großer Sorgfalt weiter entwickelt wurden, beweist, daß das Bürgertum auch noch im 18. Jahrhundert reges Interesse für Heraldik bekundete. Die im Abschnitt II bezeichneten Wappen stammen von den in dem städt. Archiv zu Sopron befindlichen Testamenten aus dem 18. Jahrhundert.

Fortsetzung des Aufsatzes in der nächsten Folge d. Zeitschrift.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Győrfi János dr.: A soproni erdők rovarkárosítói.

55 Győrfi János dr.: A soproni erdők rovarkárosítói.

Az erdőgazdaság egyik legfontosabb feladata a talaj termőerejének fenntartása és a használat tartamosságának biztosítása mellett az erdő jövedelmének fokozása. Ezt a legkisebb felújítási és termelési költségek mellett akkor érhetjük el, ha a főhasználat terméke, a fa, a piac szükségletét nemcsak mennyiségileg fedezi, hanem igényeit minőségileg is kielégíti. A fa minőségétől függ ennek felhasználhatósága, melynek egyik lényeges feltétele a kitermelt anyag egészsége és hibátlansága.

A fa egészségét és hibátlanságát befolyásoló tényezők közül első helyen a káros rovarokat kell megemlíteni. Fásnövényeink rovarellenségeit két nagy biológiai csoportra oszthatjuk. Az első csoportba az ú. n. elsődlegesen káros rovarok tartoznak, amelyekre jellemző, hogy álcáik szabadon, a növények felületén élnek, egészséges, jólfejlődő növényeket is megtámadnak, kedvező körülmények között azokon el is

szaporodhatnak. Álcáik élénk színűek, a környezet színéhez alkalmazkodnak. A második csoportot a másodlagosan káros rovarok alkotják. Kelle Artur egyetemi tanár megállapítása szerint mindazok a rovarok, amelyek a fa belsejében, a kéreg alatt, vagy valamely növényi rész belsejében rejtetten fejlődnek, vagyis álcakorukat az említett helyeken élik le, másodlagosan károsak. Az említetteken kívül ebbe a csoportba sorozzuk a növénytetveket is. A másodlagosan káros rovarok csakis valami oknál fogva beteg, sínylődő, nedvben megrekedt, vagy frissen döntött fákat támadnak meg, ill. keresnek peterakás céljaira. Álcáik színe fehér, néha hússzínű vagy rózsaszínű, sohasem feltűnően élénk színű.

Amíg egyes fák, kisebb-nagyobb facsoportok vagy egész állományok megbetegedését s ezzel kapcsolatosan a másodlagosan káros rovarok elszaporodását a nem megfelelő termőhelyre való telepítés, szárazság, fagy, hó- és szélterések, vihardöntések, füst és mérges gázok, vadkárosítások, elsődleges rovarok és gombák stb. idézhetik elő, addig az elsődlegesek tömeges fellépését a kedvező időjárás és tápnövényüknek nagyobb területen történő előfordulása válthatja ki.

Amint említettem, a másodlagosan káros rovarok elsősorban betegeskedő fákat támadnak meg. Ha azonban a helytelen gazdálkodás vagy más körülmények következtében oly nagy mértékben szaporodnak el, hogy költőhelyül beteg törzseket már nem találnak, akkor az egészséges fákat is megszállják. Az egészséges fák ellenállnak ugyan az első támadásoknak, de a sorozatos támadások folytán végül is legyengülnek s áldozatul esnek a másodlagos károsítóknak.

56A másodlagosan káros rovarokat károsításuk szerint ismét két csoportra oszthatjuk. Az első csoportot az élettanilag (fiziológiailag) károsak képezik. Ezek a rovarok a fának az életműködéséhez szükséges szerveit támadják meg, aminek következtében a tápláló nedvek szállításában keletkező zavarok és hiányok miatt a fák egyes részei elhalnak, vagy erősebb támadás esetén a fák is pusztulhatnak. Az élettanilag káros rovarok álcái a levelek epidermise alatt, hajtásokban, rügyekben, vagy a kéreg alatt élnek. Az utóbbi esetben az álcamenetek a kéregbe és a háncsba mélyednek, a szíjácsot csak felületesen érintik. Bábályaik szintén a kéregben, vagy a kéreg és a farész között található.

A másodlagos rovarok második csoportjában a műszakilag károsokat sorozzuk, amelyekre jellemző, hogy álcameneteiket mélyen a fába süllyeszti s ezáltal a faanyag műszaki felhasználhatóságát korlátozzák, vagy a fát műszaki célokra teljesen alkalmatlanná teszik. E két csoport között azonban éles határt vonni nem lehet, mert vannak olyan fajok is, amelyek álcamenete a kéregben található, de bábulni a fa belsejébe furakodnak. Pl. egyes cincérfajok.

A károsítók közül azokat, amelyek csak egy bizonyos fafajt kedvelnek monophag, azokat pedig, amelyek fafajokban nem válogatnak, polyphag rovaroknak mondjuk. A polyphagianak tágabb változatát pantophagianak nevezzük. Ebben az esetben az illető rovarfaj növényi tápanyagokban egyáltalán nem válogat. Mind a polyphag, mind a pantophag rovaroknak van azonban egy kedvenc növényük, ez a főgazdanövény, amelyen kedvező körülmények között tömegesen elszaporodhatnak. A mellékgazdanövényen a rovarok tömeges elszaporodása ritkán fordul elő, vagy egyáltalán be sem következik.

Jelen dolgozatomban a soproni erdőkben megfigyelt rovarkárosítókkal foglalkozom, de megemlítem a Lővérek gyümölcsfáin előforduló rovarokat is. A károsítók felsorolásánál a könnyebb áttekinthetőség miatt a rendszertant követem.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Győrfi János dr.: A soproni erdők rovarkárosítói. / Rend:

Coleoptera. Bogarak.

Rend: Coleoptera. Bogarak.

A bogarak rendjéből a soproni erdőkben a következő károsítókat figyeltem meg.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Györfi János dr.: A soproni erdők rovarkárosítói. / Rend: Coleoptera. Bogarak. / Család: Buprestidae. Díszbogár-félék.

Család: Buprestidae. Díszbogár-félék.

A Buprestidák élénkszínű, fémfényű bogarak. Testük megnyúlt, elülről hátrafelé keskenyedő, csápjuk 11-ízű, fűrészkes. Meleg nyári napok déli óráiban repülnek. Rejtetten fejlődő bogarak, tehát másodlagosak. Álcáik, kevés kivétellel, a fásnövények kérge alatt élnek, élettanilag károsak. Kárt csak az álcák okoznak. A nemzők fanedvekkkel, virágporral, falevelekkel táplálkoznak. ⁵⁷Egyes esetekben, főleg gyümölcsösökben a fiatal hajtások megrágásával a nemzők okozhatnak kárt, de ilyen esetet Sopron környékén még nem tapasztaltam.

Tekintettel arra, hogy kifejlett díszbogarat még tömeges elszaporodás esetén is csak ritkábban találunk nagyobb számban, azért fontos, hogy a károsítót álca állapotban is felismerjük. A fehérszínű, puhabőrű, vak és lábatlan díszbogárálca ismertetőjele az, hogy az első toriszzelvény erősen kiszélesedett; a jól kitinizált fej az előtorba mélyen behúzható; a csáp rövid háromízű; az alsóajaktapogatók hiányoznak (ezzel lehet őket a cincérálcáktól legbiztosabban megkülönböztetni); a légzőnyílások félhold- vagy vesealakúak. Kifejlődésükhöz átlag két év szükséges.

A kéreg és a farész közt kanyargó álcamenetek a legtöbb fajnál alapjában véve megegyeznek. Rendszerint lapos, szabálytalanul kigyózó, fokozatosan szélesedő és ragcsálékkal sűrűn eltömött menetek a fában, vagy a kéregben fekvő bábógyan végződnek. A menetekben a rágcsálék rétegezten elhelyezett, ami ismertetőjel a gyakran hasonló cincérmenetek megkülönböztetésére. Kirepülési nyílásuk csúcsával lefelé fordított, lekerített háromszög.

A soproni erdőkben a díszbogarak elég gyakoriak, amiből arra következtethetünk, hogy ezeken a területeken elég sok a betegeskedő fa. Ha a városi erdőket végig járjuk, meggyőződhetünk arról, hogy annak legnagyobb részét meg nem felelő termőhelyre telepített állományok (fenyvesek) alkotják, az őshonos lombfákat mindaddig sarjakról újították fel. Ezek a körülmények idézték elő az állományok megbetegedését és váltották ki a díszbogarak, ill. egyéb másodlagosan káros rovarok megtelepedését.

Sopron környékén található számos Buprestida faj közül az alábbiak károsítását figyeltem meg:

Anthaxia quadripunctata L. A Hubertus–országhatár között levő fiatal erdefenyvesben több ízben találtam, főleg vadkárosítás után.

Chrysobothris affinis F. Kemény lombfákban él. Az ágfalvai erdőben gyertyán- és tölgy sarjakban találtam. A Szárhalmi és Dudlesz-erdőkben pedig kocsánytalan- és csertölgy sarjakban gyakori.

Agrilus viridis L. Fáberrét körül levő gyertyán sarjerdőben igen gyakori. A díszbogarak közül ez az egyik legveszedelmesebb faj. Hazánkban Baranya megyében okozott 1932-ben nagyobb kárt. Az erdei fákon kívül a gyümölcsfákat is megtámadja. A Felsőlövérékben főleg szilvafákon szokott előfordulni, de a

fertőmenti őszibarackosokból hozott ágakból is neveltem. Tehát nemcsak az erdőnek, hanem a gyümölcsösöknek is károsítója.

Agrius betuleti Rtz. Fáberrét–Muck között elterülő részeken közönséges. A nyír ellensége.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Győrfi János dr.: A soproni erdők rovarkárosítói. / Rend: Coleoptera. Bogarak. / Család: Cerambycidae. Cincér-félék.

Család: Cerambycidae. Cincér-félék.

A cincér-félék megnyúlt, általában lapított testű bogarak. Csápjuk 11-ízű, a test félhosszát mindig eléri, rendszerint testhosszúságú, vagy még hosszabb. A fej előre- vagy felfeléálló. A lábfelek négyízűek, a harmadik íz karéjos.

58Álcáik megnyúltak, fehérszínűek, lapítottak, fejük erősen kitinizált, az első toriszzelvényben süllyesztett. Csápjuk nagyon rövid, háromízű. Rágóik jól fejlettek. Az alsóajaktapogatók megvannak. A tori szelvények közül az első rendszerint nagyobb, mint a többi, rajta kitinlemez látható. A lábak csökevényesek, vagy teljesen hiányoznak. A potrohszelvényeken zsírpárnák vannak, melyek segítségével mozognak az álcák a menetekben. Légzőnyílásaik oválisak. Kifejlődésükhöz rendszerint több év szükséges, de vannak olyan fajok is, melyek kifejlődési ideje egy évig tart.

Meneteik szabálytalanul kígyózdók, bennük a rágcsálék nem rétegzett, hanem egyenletesen, lazán elhelyezett. Bábbölcsőjüket vagy a fába süllyesztik, vagy a kéreg alatt készítik. Kirepülési nyílásuk ovális; erről legkönnyebb rágásképeket felismerni.

A cincér-félék családjába tartozó fajok szintén másodlagosan károsak, amelyeknek egyik része élettanilag, a másik része pedig műszaki szempontból okoznak károkat. Főleg a nem megfelelő termőhelyen álló fenyvesekben és sarjrol nevelt lombdőkben gyakoriak. (Muck, Brennberg, Ágfalva.) Sopron környékén eddig kb. 150 cincér-fajt találtam. Ezek nagy része azonban elhalt, vagy korhadó fákban él, másik része kevés egyedi számánál fogva érezhető károkat még nem okozott. Az erdészeti szempontból káros cincérek közül a soproni erdőkben a következő fajokat találtam:

Ergates faber L. Ácscincér. A soproni erdők egyik legnagyobb cincérfaja (50–60 mm). Álcája (60–65 mm) öreg lú-, jegenye- és erdeifenyő törzsekben található. Főleg a *Fomes annosus* nevű gyökérölő gomba által megtámadott törzseket keresi fel. Kedveli a régebben döntött vagy elhaló törzseket is. Kimondottan műszakilag káros cincér. Az Asztalfő környékén levő idősebb lú-, valamint a Várhely alatt levő korosabb jegenyefenyvesben található június végétől szeptember közepéig.

A soproni erdők leggyakoribb cincér-féléi a *Rhagium-fajok*, melyek kárt nem okoznak, csak gyakoriságuk miatt említem meg ezeket.

Rhagium inquisitor L. és *bifasciatum* F. elhalt és korhadó fenyőtörzsekben, ill. tuskókban élnek.

Rhagium mordax Deg. és *sycophanta* Schrk. visszahagyott és már gombák által erősen megbontott lombfákban, ill. azok tuskóiban fejlődnek.

Cerambyx cerdo L. Nagy hőscincér. A harkai fensík öreg tölgyein gyűjtöttem, ahol az idősebb fákon károsításának nyoma is jól látszik. Nagy és széles álcamenetei mélyen a fába hatolnak. Műszakilag káros.

Csak idősebb tölgyesekben gyakori.

Cerambyx Scopoli Füssl. Kis hőscincér. Polyphag lombfa károsító. A soproni erdőkben alig található, de annál gyakoribb a Löverek idősebb szilva- és cseresznyefáiban. Károsítását fokozza az a körülmény, hogy az egyébként oly értékes cseresznye fájának műszaki használhatóságát erősen csökkenti. Elszaporodását a gyümölcsösök helytelen kezelése és a nem megfelelő gyümölcsfajták megválasztása segíti elő.

Pyrrhidium sanguinum L. és Callidium variabile L. Elhaló vagy döntött lombfákban élnek. Álcameneteik a kéreg alatt vannak, horogalakú bábóyaikat 59a fába süllyeszti. Műszakilag káros fajok. Főleg a Szárhalmi és Dudlesz-erdőkben gyakoriak, ahonnan tűzifával a lakásokba is bekerülnek. Házakban különösen a pirosszárnyfedős *Pyrrhidium sanguineum* található, amely rendszerint csertölgy tűzifából repül elő. 1930–1932 közt dúló gyapjaspille károsítása után az említett erdőkben mindkét faj igen elszaporodott. Ez a két cincér a soproni tölgyesekben egyébként is gyakori, mert – amint említettem – a soproni tölgyeseket eddig sarjról újtották fel, a levágott fát hosszabb ideig a vágásterületen hagyták. Ezekkel a helytelen gazdasági intézkedésekkel elősegítették a másodlagosan káros rovarok elszaporodását.

Callidium violaceum L. és Callidium aeneum Deg. Mindkét faj a soproni fenyvesekben gyakori. Széles, élesszélű meneteik mélyen a szíjácsba hatolnak, bábulni a fa belsejébe vonulnak s ezáltal a fa műszaki felhasználhatóságát csökkentik. Megfigyeléseim szerint az elhaló, hótörött vagy döntött lúccs- és erdeifenyőtörzseket keresik fel előszeretettel, de a *Callidium aeneum* nevű fajt kocsányos tölgyből is neveltem.

Hylotrupes bajulus L. Házi cincér. A Sopron körüli erdőkben elég gyakori, ahonnan épületfával a lakásokba hurcolják. Mindenféle fenyőt megtámad. Főleg Brennberg környékén és az ágfalvai erdőben gyűjtöttem. Kimondottan műszakilag káros cincér. A fiatal álca kezdetben a szíjács felső részében rág, később a fa belsejébe hatol, meneteivel a törzset annyira összefurkálja, hogy a fa műszaki célokra alkalmatlanná válik. Kifejlődése több évig tart. Gyakran megtörténik, hogy a kifejlett bogár a már beépített vagy feldolgozott fából repül elő.

Tetropium luridum L. és fuscum F. Mindkét faj a fenyők, főleg a lúccs- és vörösfenyő ellensége. Muck, Ultra és Ágfalva fenyveseiben közönségesek. Álcájuk élettanilag káros, de azzal, hogy horogalakú bábóját mélyen a fába süllyeszti, műszakilag is káros. Találtam olyan vörösfenyőtörzset is, amelyen folyóméterenkint 10–12 drb. kirepülési nyílást számoltam meg. Az ilyen törzsek már csak tűzifának alkalmasak. Azzal, hogy a szerfának alkalmas fenyőt tűzifának használjuk fel, az árkülönbözet révén tetemes kár érheti a gazdaságot. Már pedig a cincérek elszaporodása esetén számolnunk kell a szerfaszázalék erős csökkenésével, ennek következtében a jövődelem apadásával is.

Plagionotus arcuatus L. Darázscincér. Szintén igen közönséges, polyphag lombfakárosító. Főgazdanövénye a tölgy. A Szárhalmi- és Dudlesz-erdőkben gyakori. Elszaporodását frissen döntött és kéregben hagyott törzsek, ill. tűzifarakások segítik elő. Álcamenete a kéreg alatt a szíjácsba mélyed, bábulni a fa belsejébe furakodik. Műszakilag káros.

Lamia textor L. Takáscincér. Sopron környékén a fegyházak nemesfűztelepein már ismételt nagy károkat okozott. Előszeretettel keresi fel a kiöregedő fűztövéket. Elszaporodásának meggátlására ajánlatos a nemesfűztelepek közelében levő idősebb, vadon növekvő fűztörzsek eltávolítása.

Pogonochaerus fasciculatus Deg. A Dudlesz-erdőn vadkárosított (őzagancsdörzsölés által megsértett) fiatal erdeifenyőtörzsekből, a Vashegyi 60banksfenyőágakból és a Brennberg melletti „hányók”-ra telepített

fiatal erdefenyőkből neveltem. Mindíg olyan törzseket választ ki peterakás céljaira, amelyek éppen betegeskedni kezdenek. Az elhaló és száraz anyagot kerüli. Jelenlétét álcamenetéről könnyen felismerhetjük, amennyiben a menetek nagyon szélesek, élesszélűek, erősen a szijácsba mélyedők. Kimondottan élettanilag káros, mert csak a vékony választékokat keresi fel. Főleg kultúrarontó, mert a fiatal fácskákat kedveli, de idősebb állományoknál a vékonyabb részek és ágak pusztítása révén állományrontó is, ami ez a Vashegyi banksfenyvesnél tapasztalható.

Saperda populnea L. A bánfalvai községi erdőben nem ritka. A különféle nyárok ágaiban él. Erdészetileg a jelen esetben nincs szerepe, mert a rezgőnyárt, amiben leggyakrabban található, gyomfának tekinti. Nemesnyártelepítéseknél nagy károkat okoz.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Győrfi János dr.: A soproni erdők rovarkárosítói. / Rend: Coleoptera. Bogarak. / Család: Chrysomelidae. Levelészek v. levélbogár-félék.

Család: Chrysomelidae. Levelészek v. levélbogár-félék.

A levélbogarak családja fajokban rendkívül gazdag. Ismertetőjelük: testük a legtöbb esetben erősen boltozott, csaknem félgömbalakú, csápjuk rövid, a test félhosszát ritkán éri el, lábuk rövid, egyes fajoknál a hátsó combok erősen megvastagodtak, ugrólábakká alakultak át (ú. n. földibolhák, melyek főleg kertészetekben s mezőgazdasági növényeken károsítanak), a lábfők négyízűek, melyek közül a három első rendszerint szívalakúan kiszélesedett. Színük vörös, sárga, fémszöld, vagy – kék, gyakran foltokkal tarkított.

A bogarak különféle növények levelein, ritkán fenyőtűkön, élnek. Gyakran igen nagy tömegben lépnek fel. Levelekkel táplálkoznak, amelyekbe lyukakat rágnak, vagy a levelek szélét rágják meg. Elszaporodásuk esetén a leveleket, az erősebb erek kivételével, teljesen felfalják.

A nőtény különböző alakú és élénkszínű, petéit rendszerint a szabadba, a tápnövény leveleinek alsó oldalára rakja, kisebb-nagyobb csomókba. Az álcák társasan, épúgy, mint a nemzők, a tápnövény felületén élnek. Károsításuk felismerhető arról, hogy a leveleket kivázasítják, vagyis az erek kivételével, a levelek anyagát elpusztítják.

A levélbogarak álcái élénkszínűek, testüket szemölcsök borítják, lábaik erősek. Testük lándzsaalakú, hátirészük erősen boltozott, fejük kicsi, csápjuk három-, a lábfők pedig négyízűek. Kifejlődésük, kevés faj kivételével, rövid ideig tart (néhány hét), úgyhogy kedvező időjárás esetén évenként több nemzedék jelenik meg. A bábulás a tápnövényen, vagy a talajban történik. Az első esetben a kifejlett álca potrohavégét a levélhez erősíti, úgyhogy a báb fejjel lefelé lóg a növényről. A báb színe megegyezik az álca színével. Nemzőalakban telelnek át a talajban.

Kivétel nélkül elsődlegesen károsak. Károsításuk mezőgazdasági, főleg kertészeti növényeken lehet jelentős. A fásnövényeken ritkán okoznak nagyobb károkat (fűztelepeken, csemetekertekben). Ahol elszaporodtak, a bogarak és álcák gyűjtésével, gyomormérgekkel (arzola, urániazöld stb.) való permetezéssel védekezhetünk ellenük.

61 A soproni erdőkben az alábbi fajok a gyakoriabbak:

Melasoma populi L. és *tremulae* F. Füz- és nyárféléken élnek.

Melasoma aenea L. Az éger leveleit pusztítja. A Rákpaták mentén levő égerfákon nagyon gyakori.

Plagioder a versicolora Laich. A fűz- és nyárféléken károsít.

Phyllodecta vulgatissima L. Fűzön él. Az utóbbi két faj a kőhidai fegyház nemesfűztelepein néha nagy károkat okoz.

Agelastica alni L. Az éger levelein él. Főleg Ágfalva környékén gyakori.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Győrfi János dr.: A soproni erdők rovarkárosítói. / Rend: Coleoptera. Bogarak. / Család: Curculionidae. Ormányosbogár-félék.

Család: Curculionidae. Ormányosbogár-félék.

Az ormányosbogarakra jellemző, hogy fejük ormányszerűen megnyúlt, csápjuk legtöbb esetben törött, vagyis két részből, az ú. n. nyélből (az első megnyúlt íz) áll ostorból (a többi rövid íz) áll, csak kevés kivétellel (*Rhynchitinae* és *Apioninae* alcs.) nem törött, de minden esetben bunkós. Álcájuk pajodyszerű, legtöbbször lábatlan, fehérszínű, csupasz, vagy gyengén szőrözött, a fejtök erősen kitines, rágóik jól fejlettek.

Ez a felette népes család fajai mind álca-, mind nemző korban növényevők. Egyesek monophagok, mások polyphagok. Kifejlődésükhöz rendszerint egy év szükséges, de vannak olyan fajok is, melyek kifejlődése két-három évig tart. Némelyek, mint nemzők, aránylag hosszú életűek (2–3 év) és ezalatt az idő alatt folyton károsítanak.

Petéiket vagy a növényi szövetekbe süllyesztik olymódon, hogy a nőtény ormánya segítségével a növénybe lyukat rág, amelybe azután petéit egyenkint vagy többesével helyezi el, vagy a talajba rakják le.

Sopron környékén a következő erdészeti káros fajokat figyeltem meg:

Alcs.: Rhynchitinae. Levélsodrók. Az idetartozó fajok biológiailag nagyon érdekes csoportot alkotnak. Ezek ugyanis azt a növényi részt, melybe petéiket elhelyezik, elfonnyasztják, hogy a kikelő álca táplálására alkalmas legyen. A pete elhelyezése szerint megkülönböztetünk termésfűrókat, fafűrókat, hajtásfűrókat, levélfűrókat és levélsodrókat.

A termésfűrók petéiket a fiatal termésekbe helyezik, melyeknek szárát megrágnak, miáltal a termés elfonnyad és csakhamar lehullik. Az idetartozó fajok főleg gyümölcsösökben okoznak nagyobb károkat. Közülük a Lővérekben leggyakoribb a *Rhynchites Bacchus* L. almafűró ormányos. Ez a biborvörösszínű, 6–8 mm nagyságú bogár gyümölcsfajokban nem válogat. Leginkább az alma-féléket kedveli. A megtámadott fiatal gyümölcs a fáról leesik, mielőtt még az álca a petéből kibújik. A földre hullott gyümölcsben 3–4 hét alatt az álca kifejlődik és utána a talajba bábul. Virágzás utáni permetezéssel, a hullott gyümölcs felszedésével és megsemmisítésével védekezhetünk ellene. Gyakori a Lővérekben a *Rhynchites auratus* L. is. Ez hazánk egyik leggyakoribb *Rhynchites*-féléje. Gyümölcsben szintén nem válogat. Kora tavasszal megjelenő bogár, rügycet, virágokat, leveleket rágja, amivel már elég nagy károkat okoz. Petéit szintén fiatal gyümölcsbe rakja. Kifejlődése és az ellene való védekezés hasonló az előbbi fajhoz.

A termésfűró ormányosok közül a *Rhynchites cupreus* L. szilva-, *Rhynchites* ⁶²*versicolor* Costa, körte- és *Rhynchites aeneovirens* Marsh. szamóca-ormányost említtem még meg.

A fafűró ormányosok petéiket megfásodott ágakba helyezik. Az álca az ágak bélrészével táplálkozik.

Jelentőségük nincs.

A hajtásfűrő ormányosok a fiatal hajtások oldalába több kis lyukat rágnak, amelyekbe elhelyezik petéiket. A hajtások hamarosan elszáradnak és lehullanak. A kikelő álcák a hajtások bélrészével táplálkoznak. Kifejlődésük után a talajba bábulnak. Ebből a csoportból leggyakoribb a kék hajtásfűrő ormányos *Rhynchites coeruleus* Deg. Ez különféle gyümölcsfák és rózsa hajtásaiban él. Az elfonnyadt hajtások megsemmisítésével és arzéntartalmú vegyszerek permetezésével lehet ellene védekezni.

A levélfűrő ormányosok lombfák, de főleg a gyümölcsfák levelének a főerét választják ki a peterakás céljára. A pete elhelyezése után az anyagógár a levél nyelét annyira átrágja, hogy azt a legkisebb szellő is lerázza. Az elfonnyadt és leesett levél szolgál az álca táplálékául. Megemlítem a *Rhynchites interpunctatus* Steph. 3 mm nagyságú, kékszínű bogarat, melyet több esetben gyűjtöttem a Felsőlövérékben. Elég ritka.

A levelsodró ormányosok petéiket egy vagy több összesodort levélből álló tekercsbe helyezik. Az idetartozó fajok már erdészeti szempontból is figyelembe jönnek, mert néha tömegesen elszaporodva kárt okoznak.

Megemlítem a soproni erdőkből a következő fajokat:

Deporus betulae L. 2.5–4 mm nagyságú fekete bogár, amely a nyír, éger, ritkábban tölgy és gyertyán leveleit sodorja össze. Igen gyakori.

Byctiscus populi L. Fémeszöld vagy -kék, 4–6 mm nagyságú ormányos. Nyárféléken károsít. Igen gyakori.

Byctiscus betulae L. 6–10 mm. Sötétkék- vagy zöldszínű levélsodró. Különféle erdei- és gyümölcsfákon él, továbbá szőlőkben okoz néha érzékeny károkat.

Attelabus nitens Scop. Piros szárnyfedőjű, zömök testű, 4–6 mm nagyságú bogár. Fiatal tölgyfák leveleit sodorja össze. Ritkábban más lombfán is előfordul. Főleg a Szárhalmi- és Dudlesz-erdőkben gyakori. 1932-ben a brandmajori csemetekertben szaporodott el, ahol a tölgyecsemetékben érzékeny kárt okozott.

Apoderus coryli L. Szintén piros szárnyfedővel bíró bogár, de az előbbi fajtól azonnal el lehet választani, mert ennél a fej hátul nyakszerűen befűződött, az előtóra pedig elől keskenyedő. Testhossza 6–9 mm. Főleg a mogyorón, de más lombfákon is előfordul. 1934-ben a Lövérékben levő mogyoróbokrokban szaporodott el. Károsításának az volt a következménye, hogy a mogyorótermés a felére csökkent.

Alcs. Otiorrhynchinae. Rövidormányosok. Ormányuk rövid és széles. Szemük kör alakú, mindig sokkal kisebb, mint az ormány átmérője, fejük a szemük mögött nem hosszabbodott meg, csápjuk az ormány végének közelében ízüli, szárnyuk gyakran hiányzik, szárnyfedőjük ez esetben összeforrt.

Sopron környékén erdészeti káros fajokat nem figyeltem meg. Megemlítem azonban az *Otiorrhynchus ligustici* L.-t, a hamvas vincellérbogarat, [63](#) amely a fertőmelléki szőlőkben és gyümölcsösökben elég gyakran károsít.

Ide tartoznak a levélrágó ormányosok (*Phyllobiini*) is, amelyekre jellemző, hogy a szárnyfedő vállszerűen előre álló. A bogarak a leveleket, tűket, rügyeket rágnak. Álcáik a talajban élnek és gyökerekkel táplálkoznak. A legtöbb faj polyphag, fenyőkön és lombfákon egyaránt károsítanak.

Vidékünkön gyakoribb fajok a következők:

Phyllobius arborator Hrbst. 6–8 mm fémeszöldszínű bogár, csápjai és lábai sárgák. Igen közönséges,

polyphag faj. Álcája főleg a fenyőcsemetek földalatti részének, a bogár pedig a levelek és tűk megrágásával okoz károkat.

Phyllobius argentatus L. 3–6 mm. Ormánya rövid, szárnyfedője aranyoszöld, lábai és csápjai sárgák. Különféle lombfákon és a lúcfenyőn károsít. Megfigyelésem szerint főleg az ágfalvai erdőben gyakori. De a Dudlesz-erdőben is bőven található.

Megemlítem még a *Phyllobius viridicollis* F.-t, amely lomb- és fenyőféléken károsít és a *Phyllobius piri* L.-t, amely a tölgy rügyeit pusztítja.

Phyllobius oblongus L. Barnaszínű, lombfák károsítója. Legnagyobb kárt a gyümölcsfák rügyeinek és virágainak megrágásával okoz. A Felsőlvérek gyümölcsöseiben igen gyakori. 1933-ban a virágzó almafákon lépett fel. Sok helyen az egész termést elpusztította.

Strophosomus obesus Marsh. Ennek a károsítását ez év tavaszán figyeltem meg Ágfalván és a brennbergi erdőkben. Károsítása abban nyilvánul, hogy a fiatal, 1–2 éves erdei- és feketeenyő kérgét foltosan megrágja. Ha a bogár a törzset teljesen körülrágja, a csemete elpusztul. A Pinus-féléken kívül még a fiatal tölgy hajtásait és rügyeit is pusztítja.

Alcs. Curculioninae. Hosszúormányosok. Az ormány hosszú, vékony, íves. A csáp az ormány közepének közelében, vagy a közepe mögött ízüli. (Kivétel a Cleonus és Hylobius nem.) A szem nagy, majdnem oly széles, mint az ormány. A hosszúormányosok erdészeti szempontból sokkal jelentősebbek, mint a rövidormányosok. Amíg a rövidormányosoknál – amint láttuk – a károsító mindig a nemző volt, addig a hosszúormányosoknál hol az álca, hol a nemző, hol mind a két fejlődési alak károsít. Vannak köztük elsődlegesen és másodlagosan károsak. Megemlítem a következő fajokat.

Hylobius abietis L. Fenyőormányos. Jellemző rá, hogy a csáp az aránylag vastag és rövid ormány végén ízüli, a nyakpajzs durván és ráncozottan pontozott, a has oldala sárgán szőrös. 8–13 mm. Amint magyar neve is elárulja, főgazdanövényét a fenyőfélék és pedig a lúcfenyő képezik. Létfeltétele a friss tuskó és a fiatal fenyőcsemete. Ha ez a két feltétel meg van, akkor a károsító elszaporodik. Petéit ugyanis a friss fenyőtuskó gyökfőjébe rakja. Álcája tehát kárt nem okoz. A bogár károsítása abban nyilvánul, hogy a fiatal fenyőcsemetek kérgét foltosan megrágja, ha a foltok körül összeérnek, a csemete elpusztul. A bogár több évig él. Kifejlődéséhez két év szükséges. Elszaporodva igen makacs károsító. Nagyon nehéz ellene védekezni.

⁶⁴Ez a rovar, megfigyeléseim szerint, Sopron környékén elszaporodóban van. Különösen a Muck, brennbergi és ágfalvai részeken gyakori.

A *Hylobius abietis* L.-vel közösen szokott fellépni a *Hylobius pinastri* Gyll. is. A két bogár nagyon hasonlít egymáshoz. A *Hylobius pinastri* 7–9 mm. A nyakpajzs erősen pontozott (nem ráncos), a has egyenletesen szőrös. Mindkét fajnál a combokon jól látható fog van, a pajzsocska pontozott és szőrös.

Hylobius piceus Deg. Felismerhető, hogy a pajzsocska sima és fényes, a combokon fog nincs. 12–16 mm. Lúcfenyő ellensége. Brennberg és Ágfalva körüli erdőkben többször találtam.

Pissodes-nem fajai igen hasonlítanak az említett *Hylobius*okhoz, de az aránylag hosszú és vékony ormány közepén ízüli csáp által azonnal elkülöníthető az előbbiektől. A *Pissodes*ek petéiket betegeskedő fenyők kérge alá rakják, tehát másodlagosan károsak. Csak az álca károsít. A soproni erdőkben eddig a *Pissodes*

piceae Ill. és *notatus* F. károsításait észleltem.

A *Pissodes piceae* Ill. Főleg a Várhely körül elterülő és az *Armillaria mellea* nevű gomba által megtámadott idősebb jegenyefenyő törzsek és tuskók kérge alatt találtam.

Pissodes notatus F. 1933-ban a Vashegy-Fáberrét környékén levő fiatal erdei- és banksfenyő állományban károsított.

Megfigyeléseim szerint mindkét faj gyökérölő gombák kísérőjeként szokott fellépni.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Győrfi János dr.: A soproni erdők rovarkárosítói. / Rend: Coleoptera. Bogarak. / Család: Ipsidae. Szű-félék.

Család: Ipsidae. Szű-félék.

A szű-félék igénytelen, dísznélküli, barna vagy fekete színezetű, 1–6 mm nagyságú bogarak. Ormányuk igen rövid, csápjuk mindig törött és bunkós. Álcájuk pojadalakú, lábatlan, fehérszínű, mindig élő beteg, vagy frissen döntött fában él. A mindennapi életben szű-féléknek nevezik a régi bútorokban, öreg faszerkezetekben, fából készült szobrokban élő apró, feketés bogarakat. Ezek a feldolgozott fában élő apró bogarak azonban nem szűk, hanem az ú. n. Anoblidae családba tartozó farontóbogarak. A farontóbogarakat a szűktől azonnal elválaszthatjuk, mert ezek elhalt vagy feldolgozott fában élnek, csápjuk sohasem törött, ormányuk nincs, fehérszínű, pajodalakú álcájuknak három pár gyenge lába van.

A szű-félék petéik elhelyezésére mindig beteg, nedvben megrekedt, vagy frissen döntött fákat keresnek fel. Kimondottan másodlagosan károsak. Évenként rendszeren két nemzedékük jelenik meg s ez a magyarázata annak, hogy kedvező körülmények között igen gyorsan elszaporodnak. Ha oly tömegben lépnek fel, hogy költésre alkalmas beteg fákat már nem találnak, akkor megtámadják az egészséges fákat is. Igaz ugyan, hogy az egészséges fák kezdetben ellenállnak a szűk támadásainak, de az egymásután következő rajok támadásai folytán legyengülnek, betegeskednek és előbb-utóbb a szűk áldozataivá válnak.

A szűk legnagyobb része monophág, sőt egyes fajok a törzs, ill. az ágak vastagsági méreteihez is ragaszkodnak. Vannak a szűk között élettanilag [65](#)és vannak műszakilag káros rovarok. Az élettanilag káros szűknál megkülönböztetünk az anyabogár által készített anyamenetet és erre merőleges, az álca által rágott álcamenetet. Az anya- és az álcamenetet közösen, amely gyakran díszes faragványra emlékeztet, rágásképpnek nevezzük. A rágásképp minden szűfajra annyira jellemző, hogy arról a szűt is felismerhetjük anélkül, hogy a bogarat látnók.

Az egyforma széles anyamenet lehet egy-, két- vagy többkarú, lehet függőleges vagy vízszintes. Az egy- vagy kétkarú anyamenetet az egynejtűségben élő szűknál találjuk, míg a többnejtűségben élő fajoknál az anyamenet többkarú. Ez utóbbiakra jellemző még a fakéreg alatt látható párosodási üreg is s ebből ágaznak el az anyamenetek. A párosodási üreget a hím bogár készíti, s az anyamenet annyi karú, ahány nőtény követte a hímet. Az egynejtűségben élő szűknál a megtermékenyítés a fába való befurakodás alatt történik, a többnejtűeknél a párosodási üregben következik be. A nőtény mialatt menetet készíti, már gondoskodik petéinek elhelyezéséről is. Az anyamenet két oldalán bizonyos távolságokra apró kis lyukakat, ú. n. petefülkéket rág, melyben elhelyezi petéit. Nemsokára megjelennek az apró álcák, amelyek folyton szélesedő menetet rágnak s ezek végében készített bölcsőben alakulnak bábbá. A kifejlődött bogár azután a bábbölcső helyén rágja ki magát a szabadba. Ugyanannál az anyamenetnél találhatunk jól fejlett álcákat, sőt bábokat és találhatunk még petéket is. Eszerint ugyanazon anyától származó bogarak repülési ideje is

változó. Ezért nem is beszélhetünk a szúknál, kimondottan rajzáról.

Az élettanilag káros szúk rágásképét a kéregben vagy a kéreg és a faállomány határán a nedvvezető rétegekben találjuk. Mivel ezekben a rétegekben halmozódnak fel leginkább a fehérjék és a fa táplálására szükséges egyéb anyagok, azért a fiziológiailag káros szúk álcái táplálékhiányban nem szenvednek.

Más a helyzet a műszakilag káros fajoknál. Ezeknél az anyamenet a fa belsejében van, álcamenet tulajdonképpen nincs. Egyes fajoknál a kifejlődött álcák rövid, menetszerű, bábbölcsöt ráganak, de legtöbb esetben az álcák az anyamenetben bábulnak. Jellemző a fa belsejében költő szúkra, hogy gombatenyésztőkkel váltak, vagyis az álcáknak nem a fa anyaga, hanem a menetekben megtelepített gomba szolgáltat táplálékot. A menetek fala fekete, olyan, mintha ki volna égetve. Ezt a fekete színt mikroszkópikus vastagságú gombafonalak okozzák, amelyek vékony szálakat bocsátanak a fa belsejébe, hogy abból a tápanyagot elvonják. A felvett tápanyagot a gomba egyrészt spóra, másrészt tápanyagokban gazdag testecskék, az ú. n. ambrosia képzésére használja fel. Az így képződött ambrosiával táplálkoznak az álcák és a fiatal bogarak. A gomba megtelepítéséről az anyagogár gondoskodik. Az ambrosiával táplálkozó szúk fajonként más-más gombát tenyésztenek.

A szú-félék rendszertanilag három alcsaládra oszlanak.

I. alcs. Eccoptogasterinae. Jellemző rájuk, hogy a szárnyfedőjük hátul vízszintesen folytatódik, a hasi oldal a második potrohgyűrűtől kezdődően 66 ferdén felfelé emelkedő. Kivétel nélkül lombfák kérge alatt élő, fiziológiailag káros szúk. Anyamenetük egykarú, függőleges. (Kivétel *Ecc. intricatus* Rtzb.) Sopron környékén a következő fajok gyakoriak.

Eccoptogaster scolytus F. Nagy sziliszijácsszú. A szilfák ellensége. 1934–1936 között többször megfigyeltem károsítását a soproni utcákat és tereket szegélyező szilfákon. 1934-ben a Széchenyi-tér és Csengery-utca szegélyfáin lépett fel, de nem kímélte a soproni erdők szilfáit sem.

Eccoptogaster multistriatus Marsh. Kis sziliszijácsszú. Az előbbi fajjal közösen szokott fellépni. 1934-ben ez a szú volt többségben.

A városi szilfákon a szúk elszaporodását főként a szárazság segítette elő. A hazai lombfa-fajok közül a szil a legérzékenyebb. Szereti az üde és oxigéndús talajt. A városi szilfáknál ez a két feltétel legtöbbször hiányzik. A kövezett vagy aszfaltozott utcákról a csapadékvíz hamar lefolyik, beszivárogni nem tud, ugyancsak a talaj szellőzését is akadályozza a kövezet. Ez a magyarázata, hogy a városi szilfákat szárazság esetén a szúk hamarosan ellepik. De hozzájárul a szúknak a szilfákon való elszaporodásához még a sorfák folytonos nyesése is. A megcsonkított ágakat különféle gombák fertőzik, ezáltal a fák betegeskedni kezdenek és alkalmassá válnak a szúk megtelepedésére.

Eccoptogaster Ratzeburgi Jans. A nyíren él. Egyik legnagyobb hazai szú-félenk. 1931-ben a Fáberrét nyírfáin szaporodott el nagy mértékben. Károsítása következtében igen sok nyírfa elszáradt. Elsősorban a sarjról keletkezett és hótörött törzseken lépett fel.

A Lövérék gyümölcsfáit sem kímélték az *Eccoptogaster*-fajok. A Felsőlövérek almafáin 1933-ban *E. mali* Bechst., a szilva- és cseresznyefákon pedig az *E. pruni* Rtzb., a fertőmenti őszi- és sárgabarackosokon főleg az *E. rugulosus* Rtzb. szaporodott el. Fellépésüket a szárazság, a gyümölcsfák folytonos nyesése és kiöregedése segítette elő. Azért ajánlatos a kiöregedett és betegeskedő gyümölcsfák eltávolítása, mert ezek a másodlagos rovarok megtelepedésének a melegágya.

2. *alcs. Hylesininae*. Ezt az alcsaládot jellemzi, hogy a torpajzs egyenletesen pontozott, a harmadik lábűz szívalakú és kétkarú, a fej lefelé álló, felülről legtöbbször látható. Lombfák és fenyők kérge alatt élnek. Az erdészetileg fontosabb fajok anyamenete legtöbbször kétkarú, vízszintes. (Kivétel a *Dendroctonus micans* Kug., ahol az álcák családi üreget készítenek, anyamenet nincs és a *Blastophagus piniperda* L., ahol az anyamenet egykarú függőleges.) Vannak köztük gyökereken és törzsön költők.

A soproni erdőkből megemlítem a következő fajokat.

Dendroctonus micans Kug. Lúcfenyőn károsít. Rágásképe jellemző, hogy az anyamenet hiányzik, az álcák családi üreget készítenek. A törzs alsó részén kb. 1 m magasságig él. Jelenlétét a bőséges gyantafolyás árulja el. Sopronban csak 1932-ben találtam az Ojtozi fasor környékén. Kártételéről eddig nem beszélhetünk.

Blastophagus piniperda L. Nagy fenyőhánccsú. Az erdeifenyő és rokonainak 67 (Pinus-fajok) károsítója. A vastagabb választékokat kedveli. Anyamenete egykarú, függőleges.

Blastophagus minor Htg. Kis fenyőhánccsú. Szintén az erdeifenyő a gazdanövénye, de annak vékonyabb törzs részén és vastagabb ágainak kérge alatt él. Anyamenete kétkarú, vízszintes.

Mindkét faj a korán rajzó szűkhoz tartozik. A főkárt nem a kéreg alatt rágott meneteikkel okozzák, hanem az ú. n. regeneráló és érlelő rágásaikkal. Ugyanis a fiatal, de még nem ivarérett, vagy petezésében kimerült öreg bogár felgyógyulás céljából az erdeifenyő hajtásaiba fúrja magát, ahol a hajtás belét kirágja. Amint egy hajtást elpusztított, hozzálát a következőhöz. Ebben a munkájában csak a hűvös idő beállta akadályozza meg. A kifúrt hajtásokat a szél könnyen letöri, s ezáltal a fák legyengülnek és betegeskedni kezdenek. A talajtakarón levő fenyőhajtások mennyiségéből következtethetünk a szűk számára.

Sopron környékén mind a két szűfaj, mérsékelten bár, de előfordul. A kis fenyőhánccsú a gyakoribb. Különösen Fáberrét, Brennberg, Ágfalva erdeifenyőit szállta meg. De megtaláltam az említett károsítókat Szárhalmi és Dudlesz-erdő feketefenyőin is. Nagyobb kárt még nem okoztak.

A gyökereken költő szűk közül a *Hylurgus ligniperda* F. és a *Hylastes ater* Payk. nevű fajokat találtam a soproni erdőben. Az elsőt a Tolvajárok lúcfenyvesében, a másodikat a Fáberréten levő öreg erdeifenyő tuskók gyökerein. A gyökereken költő szűk álcái nem, hanem csak a nemzői a károsak, amennyiben a fiatallúc- és erdeifenyők (3–10 éves) törzsecskéinek kérgét rágják meg. Ha a kérget körülragják, a csemete elpusztul.

3. *alcs. Ipinae*. A torpajzs elöl többször redős vagy bibircses, hátrafelé pontozott vagy síma; a harmadik lábűz hengeres; a fej felülről nézve nem látható. Egy részük élettanilag, más részük műszakilag káros. A fiziológiailag káros fajok többnejűségben élnek. Rágásképeket jellemzi a hím által készített párosodási üreg. Anyamenetük annyi karú, ahány nőtény követi a hímet. A műszakilag káros fajok gombatenyésztők.

Sopron környékén gyakoriabbak:

Pityophthorus micrographus L. A lúcfenyő kérge alatt él. A szijácsba mélyedő, csillagalakúan elágazódó anyameneteit a Löverek kerítésein igen gyakran láthatjuk. Főleg az elnyomott törzseket támadja meg. Brennberg és Ágfalva vidékén gyakori. 1934-ben Ágfalván hótörés után erősen fellépett.

Pytyogenes chalcographus L. Rézmetszőszű. Magyar nevét a rézmetszetre emlékeztető rágásképetől kapta. A soproni erdők egyik leggyakoribb szűfaja. A lúcfenyő vékonyabb törzs részén és ágain szaporodik el.

Ahol lúcfenyő van, mindenütt megtalálható. A kéregbe mélyedő anyamenetel csillagalakúan elágazódnak. Főleg Ágfalván gyakori.

Pityogenes bidentatus Hrbst. Az erdeifenyő szúja. Szintén Ágfalva és Brennberg erdeiben található.

Ips sexdentatus Boern. Egyik legnagyobb hazai szúfajunk. Az erdeifenyő ellensége. Anyamenete többkarú, függőleges. Hó- és széltörés után 68szokott elszaporodni. Főleg Brennberg és Ágfalván gyakori. Ágfalván 1929-ben nagyobb kárt okozott.

Ips acuminatus Gyll. Az erdei fenyő szúja. Többkarú anyamenete erősen a szíjácsba mélyed. 1930-ban az ágfalvai vadászház mellett lépett fel hótörés után, 1936-ban a „Héttükkfa” környékén vihardöntés, ill. törés után szaporodott el.

Ips typographus L. *Betűzószerű*. Nevét nyomtatványhoz hasonló rágásképe után kapta. A lúcfenyő szúja. Sopron környékén mindenütt fellép, ahol lúcfenyőt telepítettek. A *Pityogenes chalcographus* L.-vel közösen szokott károsítani. A betűzószerű a lúccsal vastagabb részeit választja költőhelyül. Többkarú, függőleges anyamenete a kéregben van. Hó- és széltörés, ill. -döntés után a soproni erdők leggyakoribb szúja. Különösen Ágfalván gyakori.

Ips cembrae Heer. A vörösfenyőn károsít. Anyamenete többkarú, függőleges, a kéregben látható. 1930-ban nagyobb mennyiségben Ágfalván lépett fel hótörés után. De megfigyeltem az Ultra és a Muck körül is.

Ips laricis F. Szintén az erdeifenyőn él. Anyamenete többkarú, függőleges. 1929 és 1930-ban Ágfalván szintén fellépett. Megtaláltam ezt a szút a Dudlesz-erdő feketefenyő csoportjaiban is, ahol elnyomott törzseken lépett fel.

A műszakilag káros szúk közül az *Anisandrus dispar* F. károsítását figyeltem meg gyertyánon az 1929. évi tél után. Ugyanezt a szút megtaláltam a Löverek gyümölcsfáiban is ugyancsak fagykárosítás után.

Megemlítem még a *Xyloterus domesticus* L. nevű szúfajt is, mint különféle lombfák károsítóját. Főleg Brennberg körül hárs- és gyertyánsarjakon gyakori.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Győrfi János dr.: A soproni erdők rovarkárosítói. / Rend: Coleoptera. Bogarak. / Család: Scarabaeidae. Lemezcsápúbogár-félék.

Család: Scarabaeidae. Lemezcsápúbogár-félék.

Többnyire zömöktestű, talajban, trágyában, korhadó anyagokban, hulladékokban fejlődő bogarak. Jellemző rájuk, hogy a csáp töize rövid, mozgatható lemezes csápbunkóval. A lábfeő ötízű, a mellső lábak ásásra alkalmasak. Fajokban rendkívül gazdag család, számos alcsaládra oszlik.

Alcs. Melolonthinae. A cserebogár-formák alcsaládjába tartozó fajok megegyeznek egymással abban, hogy álcájuk (pajod, csimasz) kasfelé görbült, puhatestű, fehérszínű, három pár lába és jól fejlett, erős rágói vannak. Álcakorukban kivétel nélkül a növények gyökerein élnek, a nemzök pedig a leveleket és a zsenge hajtásokat pusztítják. Elsődlegesen káros fajok. Mind az álca, mind a nemzök káros. A nagyobb kárt az álca okozza a gyökerek megrágásával. Idetartozik az erdő- és mezőgazdasági szempontból legkártékonyabb bogárfaj, a cserebogár is.

A cserebogár elnevezés alatt rendszerint két fajt értünk: a közönséges cserebogarat *Melolontha vulgaris* F-t

és a kurtafarú cserebogarat: *Melolontha hypocaustani* F.-t. A két faj között a főkülönbség a farfedőben van. A közönséges cserebogárnál a farfedő egyenletesen vékonyodó, szárnyfedője egyszínű, az előtor háti része fekete; a kurtafarú cserebogárnál a farfedő 69rövid, gombszerűen kiszélesedő, szárnyfedőjének oldalszegélye fekete, az előtor háti része gesztenyebarna.

Mindkét cserebogárfaj életmódja és elterjedése azonos, bár a *hypocaustani* a melegebb, homokos vidéket jobban kedveli. E két károsító életmódja annyira ismeretes, hogy ezzel most részletesebben nem foglalkozom. Sopron környékén mindkét faj megtalálható, de a *vulgaris* a gyakoribb. Fialatosokban, kertekben, gyümölcsösökben mind a bogár, mind a pajod nagy kárt tesz. Dudlesz, Virágvölgy és Fertőrákos környékén rajzási években nagy mennyiségben jelentkezik és ezeken a részeken a kár is jóval nagyobb.

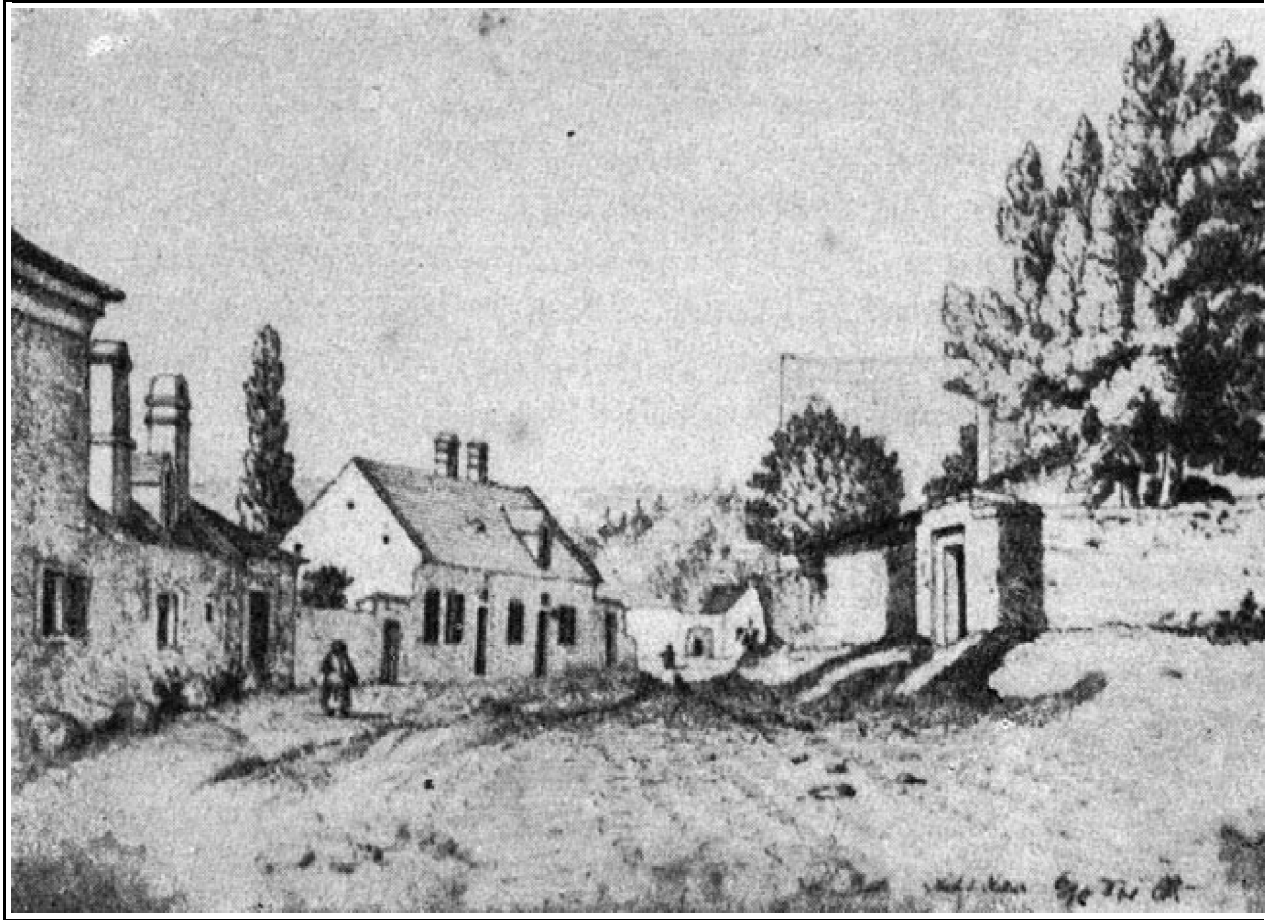
Az utóbbi időben Sopronban mind gyakoribb a kallócserebogár *Polyphylla fulva* L. Jóval nagyobb a közönséges rokonainál, barnásfekete szárnyfedőjét fehér tarkázat díszíti. Este repül. Ha megfogjuk, cincogó hangot ad. Főgazdanövénye a feketefenyő. Június végén, július elején repül. Leggyakrabban a Lövér-körúton lehet fogni a lámpák közelében.

Igen gyakori a sárga cserebogár *Amphimallon solstitialis* L., amely júliusban repül. Pajodja inkább mezőgazdasági területeken károsít.

Alcs. Cetoninae. Innen a *Tropinota hirta* Poda a bundásbogarat említtem meg. Ennek álcája szintén a talajban él, ahol korhadó anyagokkal táplálkozik. Nemzője gyümölcsösökben a virágok elpusztításával igen érzékeny kárt okozhat. A fertőmelléki gyümölcsösökben igen gyakori. Szereti a kora tavasszal virágzó *Adonis vernalis*-t. Károsítását a Virágvölgyben is többször észleltem.

(Folytatjuk.)

Hauser K. rajza után.
Az Ösvény-utca 1854-ben.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ifj. Csemegi József: Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencés templom kőszószékéről?

70ifj. Csemegi József: Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencés templom kőszószékéről?

A soproni bencés-, egykor ferences-templomban a déli hoszházfal középtengelyében szószéket láthatunk. Tömör, nyolcszögalaprajzú kőkorlátja a padlószint felett kis magasságban elhelyezett kőgyámon nyugszik, oldalait egyszerű vonalvezetésű gótikus vakrács borítja s csupán homokfalát élénkíti kétoldalt hengertaggal kísért és szamarhátívvvel záródó fülkécske. A részletformák darabosak, nehézkesek, mert felületüket barokkori márványstukkó borítja be s így formatörténeti szempontból való tanulmányozásukra mód nem nyílik. (1. ábra.)

A szószékre a kerengőből lépcső vezet s fapadlatát a hosszház falának csúcsíves nyílásán keresztül bújva éri el. Azonban feltűnő, hogy ez a fából készült padozat, mely egy ki nem emelhető, beépített faállványzatra

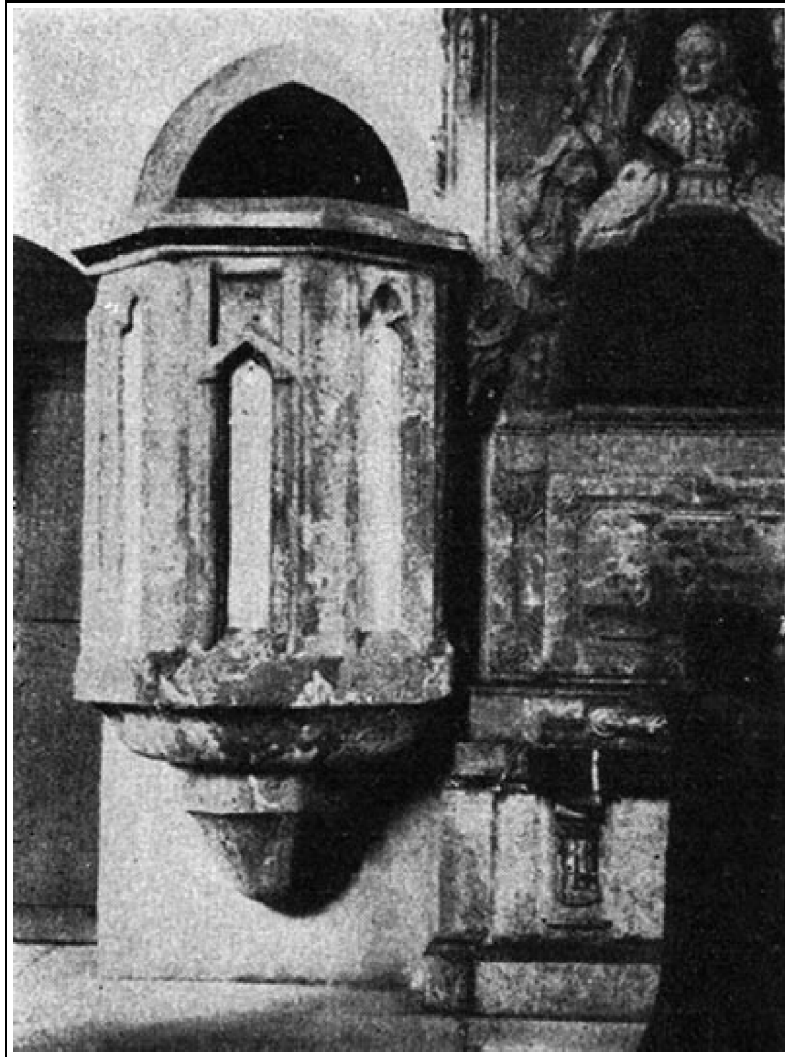

van erősítve, a kőkorláthoz képest oly mélyen fekszik, hogy még egy külön fazsámoly elhelyezésére is szükség volt ahhoz, hogy a szószék használható legyen.

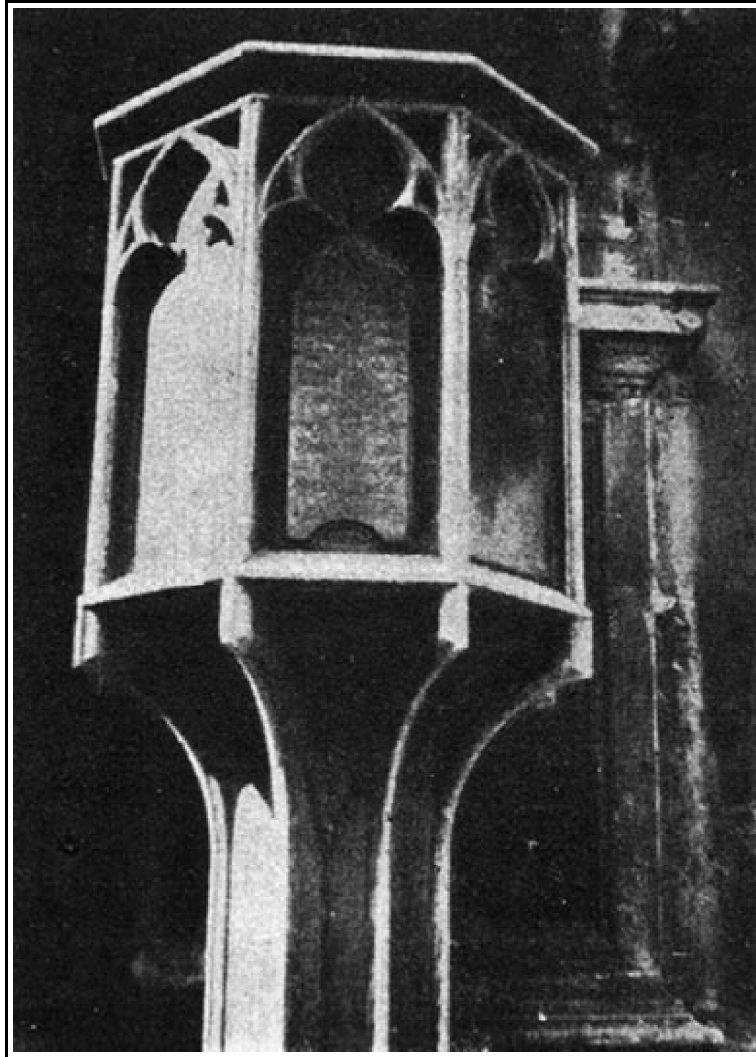
A hagyomány szerint Kapisztrán János, a lánglelkű ferences barát e szószékről prédikált volna az egybesereglettek előtt. Noha a történettudomány Kapisztrán János soproni tartózkodásáról semmi bizonyosat nem tud, ennek lehetőségét mégsem tagadja, mert nem látszik kizártnak, hogy az 1455-ben Nápolyból Győrbe tartó Kapisztrán barát Sopronban is megállapodott és prédikált a népnek. Ezzel szemben a művészettörténelem a soproni szószékekkel szemben mindmáig tanácstalanul állott: Weiss Károly még azt sem tartotta kizártnak, hogy a 14. században faragták,¹⁽⁹²⁾ Henszlmann Imre a véleménynyilvánítástól tartózkodott s csupán a hagyomány közlésére szorítkozott,²⁽⁹³⁾ ezzel szemben Mihályi Ernő a 15. század végére keltezte, amivel egyszersmind kikapcsolta annak lehetőségét is, hogy szószékünk eredeti formájában Kapisztránt valaha is láthatta,³⁽⁹⁴⁾ Horváth Detre pedig arra a véleményre jutott, hogy nem a kőszószék, hanem annak belső faállványa származott volna Kapisztrán idejéből és János barát nem a templomban kőszószékről, hanem a templom előtti téren (a mai Ferenc József téren) e kegyelettel megőrzött faállványról szolt az összegyűlt hívekhez.⁴⁽⁹⁵⁾

71 Vizsgáljuk meg tehát e kérdést: mi látszik igaznak e szószékekkel kapcsolatos hagyományból?

Vizsgálataink első tételként mintegy előjáróban szükségesnek látszik megjegyeznünk, hogy a szószék helye kétségtelenül középkori eredetre vall. A ferences templomok hosszháza ugyanis rendeltetését tekintve már kezdettől fogva prédikálásra szolgált, a prédikálás helye pedig a szószék volt, melyet a középkorban is igyekeztek akként elhelyezni, hogy az egybegyűlt hívőseleg a szónokot jól láthassa és hallhassa. Szószékünk helye e feltételnek kitűnően megfelelt, mert középkori ferences szokás szerint a hosszház keresztengelyébe állították s így a hosszházatérnek mintegy szellemi középpontjává vált. Kétségtelennek látszik tehát, hogy a szószék e helyének megválasztása már a templom felépítéskor megtörténhetett. Viszont a ránkmaradt szószéképítmény, formáit tekintve, mai ismereteink szerint sokkal fiatalabb alkotásnak tűnik és korát illetően a 15. század első felénél előbbre semmiesetre sem tehető. E kormeghatározás helyességére egyrészt a kőrácok vonalvezetése, másrészt pedig a korlát homlokfalának számárhátívű fülkezáradéka mutat. Bár pontosabb kormeghatározására részletformái márványozott állapotukban nem alkalmasak, mégis e közelítő kormegállapítás is valószínűvé teszi azt a feltevést, mely szerint a mai szószék **72** helyén valamikor egy korábbi, talán a templom megépítésével nagyjából egykorú szószéképítmény állott. Különben erre vall a szószékre vezető lépcső csúcsíves nyílásának formai megoldása is, mely a részleteket eltakaró vakolatréteg ellenére is középkori kéz munkájának látszik.

1. ábra.
A soproni Kapisztrán-szószejék.

2. ábra.
A bécsi Kapisztrán-szószék.

Másrészt meg kell azt is állapítanunk, hogy noha a mai szószék még ebben a márványozott állapotában sem mondható aránytalan alkotásnak, mégis méreteit tekintve arányossági szempontból erre a helyre sehogysem illik. Gyámjának vaskos, nehéz formái, a falnyílással arányban egyáltalán nem álló mellvédfala viszonylag alacsony elhelyezéssel összhangtalanul ható tömör részletkialakítása azt az érzést kelti a szemlélőben, hogy e szószéket eredetileg nem e helyre tervezték, sőt mi több: nem is belső berendezési tárgynak szánták. E másodlagos elhelyezésre vall még az is, hogy szószékünk mai állapotában csonka, mert a mellvédfal síkjának függőleges törésvonalaiban felfutó bordatagok közvetlenül a könyöklőpárkány alatt elfaragás nyomait mutatják. E megfigyelés már egymagában is kizárja annak a lehetőségét, hogy a szószék körérszeinek kifaragását és mai elhelyezésének, felállításának munkáját egy és ugyanarra az időre helyezzük. El kell vetnünk tehát azt a feltevést, mely kőszószékünk elkészítését a barokk kor munkásságába kívánta utalni, s e stíluskorszak számlájára csupán az újból való elhelyezést, a beépített faállványzat elkészítését és végül a márványozás munkáját írhatjuk, mely utóbbi minden bizonnyal az időtől megviselt

régi szószerk hiányosságainak kiegészítésére szolgált.

Eddigi megfigyeléseinkből a következő eredményekre jutottunk: A soproni egykori ferences templom szószerke középkori alkotás, eredetileg nem a templom belsejében, hanem valahol a templomon kívül a szabadban állhatott s az idők folyamán oly megviselt állapotba kerülhetett, hogy helyéről való elmozdítása indokolttá vált. Azonban valamilyen oknál fogva oly megbecsülésben részesült, hogy a barokk stíluskorszak idején a templom belsejében, az akkortájt bizonytalán ugyancsak megrongálódott, vagy talán már el is pusztult régi középkori szószerk helyén újból felállították és hiányosságainak pótlása után felületét márványstukkóval borították be.

A középkori művészettörténelem számos szabadban felállított kőszószerket ismer.⁵⁽⁹⁶⁾ A ferences rend a szent alapító nyomán ⁷³s különösen sienai Szent Bernát ösztönzésére a szabadban való prédikálást előszeretettel karolta fel s így egyáltalában nem látszik meglepőnek, hogy a soproni ferencesek is rendelkeztek szabadban felállított, szabadtéri prédikálás céljára szolgáló szószerkekkel, mely minden bizonytalán a templom északi oldalán a mai Ferenc József térre nézően kerülhetett felállításra. Ugyancsak feltevéseink helyességére mutat az is, hogy a szabadban való prédikálás szokása a Sopronkörnyékkel szomszédos és kultúrtörténeti szempontból szoros kapcsolatokat mutató Stájerországban⁶⁽⁹⁷⁾ a ferences rendtől függetlenül is igen elterjedt, úgyhogy a búcsújárók által előszeretettel látogatott templomok esetében majd mindenütt felállításra került a templomfal valamelyik erre alkalmas szögletében egy kőből faragott, többé-kevésbé díszes szószerk, hogy a zarándoklók számára a szabad ég alatt csendüljön fel Isten igéje.⁷⁽⁹⁸⁾

Másrészt pedig, ha igaza van a hagyománynak: Kapisztrán János tényleg járt Sopronban és prédikált a népnek, akkor bizonyosra vehető, hogy nem az aránylag kis befogadóképességű ferences templomban, hanem a templomon kívül a szabadban szólt az egybeseregletteknek, amire különben Horváth Detre is találóan rámutatott már. És ez történt Kapisztrán baráttal Bécsben is, hol nem a hatalmas és mérhetetlen tömegek befogadására alkalmas Szent István dómban mondta el lángoló beszédét, hanem ugyancsak egy szabadban álló kőszószerkről, melyet a nagy szentre való tekintettel a bécsiek igen nagy becsben tartottak s azt a barokk korszak idején hatalmas emlékműbe foglalva kegyelettel megőrizték az utókor számára is.⁸⁽⁹⁹⁾ (2. ábra.)

Az elmondottak alapján a soproni kőszószerkekkel kapcsolatos feltevéseink láncát a következőképen fűzhetjük tovább: Amikor Kapisztrán János Sopronban járhatott, a ferencesek templomának északi falán – mint ahogyan ez e tájékon szokásban lehetett – ott állhatott egy kőszószerk, amelyet a török elleni kereszteshadjárat buzgó apostola prédikálása alkalmával magától értetődően igénybe is vett. Mi sem természetesebb tehát, hogy Sopron népe a gyujtószavú barát emlékét ahhoz a szószerkhez kötötte, melyről szava egykor elhangzott. E szószerk tehát az idők folyamán mintegy ereklyévé vált s így válik érthetővé az, hogy Sopron város polgársága – épúgy, mint Bécsé – Kapisztrán János emléke iránti tiszteletének jeléül a soproni ferencesek ⁷⁴kőszószerkét a barokk stílus idején különleges elbánásban részesítette. Ily módon kerülhetett kegyelet megőrzés céljából a templom belsejébe, amikor is az adott helyzetre való tekintettel átalakítása és karba hozatala elkerülhetetlenül szükségessé vált.

Ennek a barokk stíluskorszakban feltörő Kapisztrán-kultusznak megvoltak a maga természetes lélektani gyökerei. A 17. század végén a török dunamenti hatalmának napja leáldozóban volt már: ugyan a török hadak 1683-ban még Bécs városát szorongatják, de a szövetséges seregek már a következő évben Visegrádot, Vácot és Pestet is visszafoglalják s 1685-ben a Felvidék, sőt Arad és Eszék is felszabadul. E győzelemsorozatra végül Buda 1686-ban történt visszavétele teszi a koronát s noha 1691-ben Nagyvárad

újra török kézre kerül, Savoyai Jenő herceg döntő zentai győzelme 1697-ben halálos csapást mér a félhold hatalmára. Magyarország végre felszabadult a több mint másfél századig tartó török rabiga alól! Egész Európa mámoros örömujjongása kísérte e győzelemsorozatot s így nem véletlen közrejátszása az, hogy a török elleni küzdelem egykor egyik legnagyobb alakjának, Kapisztrán János barátnak, a törökverő Hunyadi János hűséges bajtársának kanonizációja éppen erre az időre, 1690-re esett. Természetesnek látszik tehát, hogy ugyanakkor, midőn Jenő herceg 1716-ban Temesvár és Belgrád visszafoglalásával a török utolsó dunamenti erősségeit is felszámolta, ezzel párhuzamosan Kapisztrán János emlékének tisztelete egymásután teremtette meg a képzőművészetekben is gyümölcseit. Ezt látjuk például Bécsben, hol emlékműve a Kapisztrán-szószzékkel kapcsolatban 1738-ban készült el s ugyancsak a 18. század elejére tehetjük annak a mozgalomnak keletkezését is, mely a soproni kőszószzéknek a templombelsőbe való áthelyezésével és megújításával adózott a szent barát emlékének.

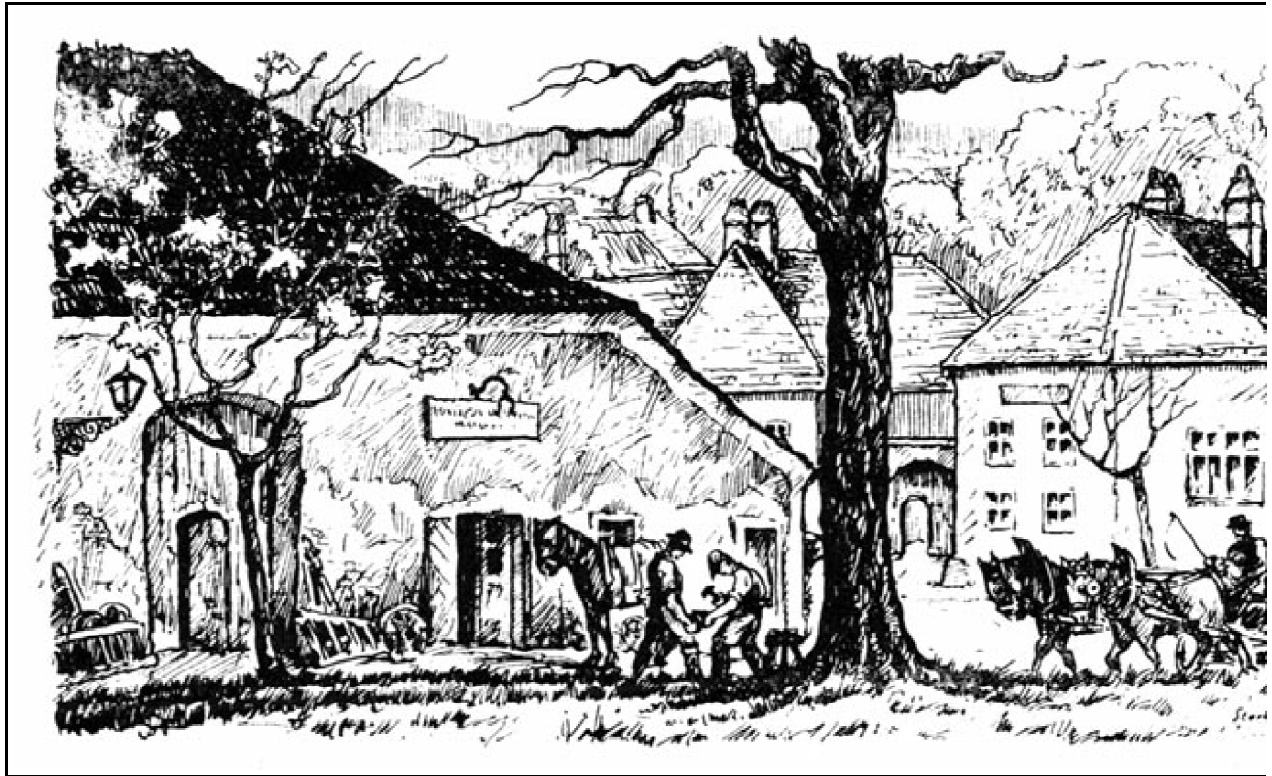
A soproni kőszószzékhez fűződő Kapisztrán-hagyomány tehát a történelem és a műtörténeti megfigyelések világa mellett sem veszi el valószínűségét, sőt az elmondottak alapján elhithető erejében méginkább megnövekedve kér megbecsülést a helytörténeti kutatás részéről.⁹⁽¹⁰⁰⁾

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ifj. Csemegi József: Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencés templom kőszószzékéről? / Csemegi, Josef jun.: Hat Johannes Capistrano von der Kanzel der Soproner ehemaligen Franziskanerkirche gepredigt?

Csemegi, Josef jun.: *Hat Johannes Capistrano von der Kanzel der Soproner ehemaligen Franziskanerkirche gepredigt?*

Die aus der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts stammende Steinkanzel der ehemaligen Franziskanerkirche zu Sopron, ihren wuchtigen, mit der ⁷⁵Umgebung unharmonisch wirkenden Ausbildung nach, scheint nicht an ihrer ursprünglichen Stelle zu stehen. Die durch barocke Marmorstucko noch mehr verdeckte architektonische Dekoration weist darauf hin, daß diese Kanzel nicht für Schmuck des Kircheninneren, sondern für ein selbständiges äußeres Objekt geplant wurde, und einst außerhalb der Franziskanerkirche im Freien stand.

Da die Franziskaner, dem Beispiel des Heiligen Franziskus folgend, die Predigten sehr gerne im Freien hielten und übrigens diese Sitte im nahen Steiermark im Laufe der Zeit allgemein wurde, ist nicht zu verwundern, daß auch die Soproner Franziskaner eine im Freien aufgestellte Kanzel zur Verfügung hatten. Und wenn die Tradition begründet ist und Johannes Capistrano um 1455 auch in Sopron weilte, hat er seine Predigten gewiß nicht in der Franziskanerkirche, sondern neben dieser, auf dem heutigen Franz Josef-Platz im Freien gehalten, wie er es auch in Wien getan hat. Wir müssen es also für sehr wahrscheinlich betrachten, daß die heutige Steinkanzel der ehemaligen Franziskanerkirche in dieser Zeit an der nördlichen Seite der Kirche, gegen den Platz zu stand und durch Capistrano benützt wurde. So ist es zu verstehen, daß in der Zeit, als die türkische Macht zu sinken beginnt, in welche Zeit auch das Erwachen des Capistrano-Kultus fällt (Kanonisation im Jahre 1690), unter den Reliquien Capistranos die Kanzel von Sopron (wie auch die Capistrano-Kanzel von Wien) eine große Verehrung fand und von ihrer ursprünglichen Stelle zur Bewahrung in die Franziskanerkirche übertragen wurde.

Sterbenz K. rajza.
A Szélmalom-utca részlete e század elejéről.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly és dr. Weger Imre: A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei. 1. szám. Tartalom: A „Sopronmegyei Kultúratlasz”. Az Atlasz munkatársai. Az alaptérkép. A SKA első kérdőíve.

76 Dr. Mollay Károly és dr. Weger Imre: A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei. 1. szám.

Tartalom: A „Sopronmegyei Kultúratlasz”. Az Atlasz munkatársai. Az alaptérkép. A SKA első kérdőíve.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly és dr. Weger Imre: A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei. 1. szám. Tartalom: A „Sopronmegyei Kultúratlasz”. Az Atlasz munkatársai. Az alaptérkép. A SKA első kérdőíve. / 1. A „Sopronmegyei Kultúratlasz”.

1. A „Sopronmegyei Kultúratlasz”.

Első pillanatra talán meddő és merész vállalkozásnak látszik egyetlen megye kultúratlaszának elkészítése. A megye politikai határai csak igen ritkán határai a műveltségi formák elterjedésének is s így a megye területének akár a népi, akár a magasabb műveltség egészéből való kiszakítása erőszakosnak, e kiszakított

terület feldolgozása céltalannak tűnhet fel.

Ezeket a szempontokat figyelembe véve mégis elhatároztuk magunkat a munka megindítására. A munkaterületnek Sopron megyére való korlátozása a jelen esetben ugyanis másodrendű kérdés. Munkánk t. i. egyrészt kísérleti jellegű, másrészt nem annyira feldolgozásra, mint inkább anyaggyűjtésre törekszük. A „Soproni Szemle” hasábjain 1938/39-ben *Maár Károly* és *Mollay Károly* körvonalozta a sopronmegyei helytörténeti kutatás feladatait.¹⁽¹⁰¹⁾ A helytörténetírás fogalmának kiszélesítésével a népi rajzi kutatást is belevonták ebbe a munkába. Az anyaggyűjtésnél épen az eddig látszólagosan tétlenségre kárhozott megyei kutatók közreműködését emelték ki. A részletkérdések tisztázására indított cikksorozat a vármegyében szép számmal található lelkes kutatók és érdeklődők munkáját kívánta egyrészt megkönnyíteni, másrészt gyümölcsözőbbé tenni. *Soós Imre*²⁽¹⁰²⁾ a községtörténetírásról beszélve, a megyei kutatók figyelmét az épen általuk legkönnyebben hozzáférhető *anyakönyvekre*, mint a községtörténetírás eddig szinte teljesen elhanyagolt elsőrendű forrásaira hívta fel. *Weger Imre*³⁽¹⁰³⁾ pedig a néprajzi térképezés szempontjából nélkülözhetetlen szerepüket világította meg. A „Sopronmegyei Kultúratlasz” ezt az elméleti megállapítást kívánja elsősorban a sopronmegyei népi műveltség le nem jegyzett, csak szóhagyományozás útján terjedő javainak összegyűjtésével valóra váltani.

77Az anyaggyűjtést a néprajzi anyagon kívül egyéb tárgykörökre is ki kívánjuk terjeszteni a lehetőségek szerint. A gyűjtés munkája kérdőívek segítségével történik. Az első (néprajzi) kérdőívet alább közöljük. A kérdőíveket a megye minden falujába elküldjük. Munkatársakul elsősorban a népiskolai tanítókat, valamint a falusi papságot kérjük fel, de örömmel fogadunk mindenkit, aki a népi műveltség javainak felkutatásában részt kíván venni. Munkatársainkat ezen a helyen fogjuk a munka előrehaladásáról tájékoztatni.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly és dr. Weger Imre: A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei. 1. szám. Tartalom: A „Sopronmegyei Kultúratlasz”. Az Atlasz munkatársai. Az alaptérkép. A SKA első kérdőíve. / 2. Az Atlasz munkatársai.

2. Az Atlasz munkatársai.

Fentebb vázolt célkitűzéseinknek megfelelően fordulunk a sopronmegyei tanítószághoz és papsághoz, hogy kérdőíveink kitöltésével az Atlasz munkatársainak sorába álljanak. Örömmel tölt el bennünket, hogy művelődéspolitikánk vezető férfiai is felismerték a veszendőbe menő népi műveltség összegyűjtésének fontosságát. *Simon László dr.*, a szombathelyi tankerület kir. főigazgatója f. évi január hó 20-án kibocsátott 2603/1941–42. sz. rendeletében külön is felhívja a sopronmegyei tanítószághoz figyelmét, hogy kérdőíveinket „a maguk számára is tanulságos adatokkal gondosan kitöltve”, kapcsolódjanak bele e tudományos, szülőföldismereti munkába. Munkatársaink névjegyzékét az első kérdőívek visszaérkezése után közölni fogjuk.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly és dr. Weger Imre: A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei. 1. szám. Tartalom: A „Sopronmegyei Kultúratlasz”. Az Atlasz munkatársai. Az alaptérkép. A SKA első kérdőíve. / 3. Az Atlasz alaptérképe.

3. Az Atlasz alaptérképe.

A SKA gyűjtőmunkájának eredményeit, hogy minél áttekinthetőbbek és földrajzi elterjedésükben minél

könnyebben megragadhatók legyenek, térképen fogjuk ábrázolni.⁴⁽¹⁰⁴⁾

A mellékelt vaktérkép Sopron megye területét ábrázolja. Nem célja azonban, hogy az összes részleteket feltüntesse. Az ország- és megyehatár, a nagyobb folyók és egy-két helynév a nagyjából való tájékozást szolgálják. Ezen az alaptérképen fognak majd megjelenni az élénksínű jelek, amelyek egy-egy helységre vonatkoztatva, valamely jelenség létét vagy nemlétét fogják jelenteni. Minden egyes adatot külön jellel ábrázolunk és ezen kívül lehetővé akarjuk tenni, hogy a jelből, ill. annak elhelyezkedéséből azonnal meg lehessen állapítani, melyik helységre vonatkozik.

Ezt a célt szolgálja a térkép keretén felrajzolt összrendező rendszer. Minthogy adatainkat az 1:200.000 méretarányú katonai térképekből vettük, a helymeghatározás kielégítő pontosságú. ⁷⁸A földrajzi helymeghatározást a szélességi fokoknak és perceknek megfelelő hálózat teszi lehetővé. A katonai térképek ebben a méretarányban még *Ferro*-tól számítják a hosszúságot, így ezeket mi is megtartottuk. A keleti hosszúság és az északi szélesség fokaiival és perceivel tehát egészen pontosan meg lehet határozni a helyeket. (Pl. Sopron. Hosszúság: 34° 15' 30" Ferrotól keletre, északi szélesség: 45° 19'.) Ez a mód azonban hosszadalmas és túlzottan bonyolult. A földrajzi fokok és percek is csak azért szerepelnek a térképen, hogy a tájékozódást lehetővé tegyék. Céljainknak, – t. i., hogy az egyes helységeket pontosan meg lehessen határozni, – egy másik, a népszerű térképekből jól ismert betűkből és számokból álló összrendező rendszer sokkal megfelelőbb.

A függőleges sorokat egy betűből és egy számjegyből, a vízszintes sorokat két számjegyből álló koordináta jelöli meg. Ilyenképpen *Sopron* abba a négyzetbe esik, amelyet a következő összrendezők határoznak meg: 3B09. Az első két jegy „3B” a függőleges sort, a másik két jegy „09” a vízszintes sort jelöli meg. Minthogy azonban a négyzet elég nagy, a helység további elhelyezkedését egy-egy kisbetűvel jelöltük meg. Ha a helység pl. a négyzet közepére esik, ez a kisbetű természetesen elmarad. (Pl. Ágfalva. L. „Helységmutató”) *Sopron* a kis négyzet felső jobb sarkán helyezkedik el, ennek jele pedig „b”. Így tehát *Sopron* a következő összrendezőkkel szerepel a „Helységmutatóban”: „3B09b”.

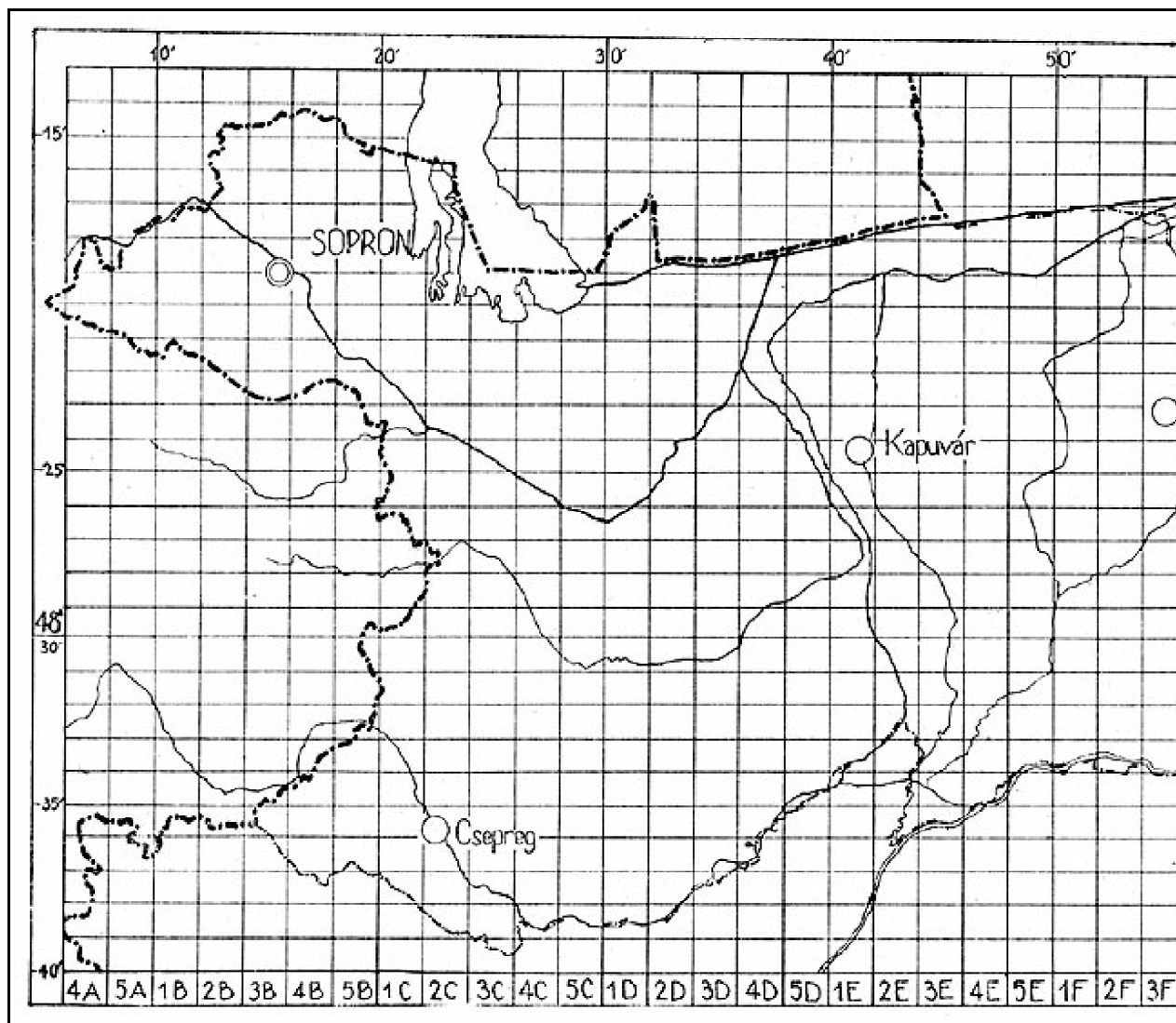
A négy kisbetűvel jelölt alosztás elhelyezkedését a 3G29 jelzésű négyzetbe (a térkép jobb alsó sarkán) bele is rajzoltuk. Ezek az alosztások, bár első pillanatra hajszállhasogatásnak tűnhetnek, különösen akkor fontosak, ha ugyanabba a négyzetbe két helység esik. Sopron megye területén ez kilenc esetben fordul elő. Ilyenkor végül mégis csak a *kisbetűk* döntenek el, hogy melyik községről van szó. (Így pl. 3C20c: Sopronhorpács, 3C20d: Egyházásfalú.)

Ha a jelről ekképpen megállapítottuk az összrendezőjét, kikeressük azt a „Helységmutatóban” s mellette találjuk a helység nevét.

Térképünk méretaránya 1:500.000. Tekintve azonban, hogy a katonai térképek *poliéder* vetülete helyett derékszögű és egyenlőközű hálózatot vettünk alapul, ki nem küszöbölt torzítások jelentkeznek (0,5–0,2 mm). Térképünk azonban nem mérészaki célokra készült, tehát ezeknek az apró torzításoknak nincsen jelentőségük.

*

Ez a térkép alkalmas arra is, hogy más kutatók térképezhető adatait is feltüntesse. Ezért elhatároztuk, hogy mindazoknak, ⁸⁰akiknek erre szükségük van, tetszés szerinti mennyiségben bocsátunk rendelkezésre ilyen vaktérképeket.

79A „Sopronmegyei Kultúratlasz” alaptérképe. 1:500.000.

Az ábrázolás a lehető legegyszerűbb módon történik. Tegyük fel, hogy valaki összegyűjtötte, hol szokás májusfát állítani, – hogy egy néprajzi jelenséget említsünk, – és azt tapasztalta, hogy egyes helyeken május elsején, másutt pedig pl. pünkösdkor szokás májusfát állítani. A két változat ábrázolására két különböző jelet választ ki, mondjuk egy kört és egy fekete háromszöget. A „Helységmutató”-ból kikeresi azoknak a helységeknek összrendezőit, ahol az egyik változat (pl. május elseje) ismeretes és térképen a megfelelő négyzetbe belerajzolja a választott jelet.[5\(105\)](#)

Az ily módon elkészített térkép mint egy tanulmány illusztrációja, nyomdai sokszorosítás céljaira alkalmas. Felhasználhatjuk, – különösen az 1:200.000-es arányú térképet, – szemléltető eszközként bármely földrajzi elterjedésű jelenség ábrázolására s mint ilyen kiállítások, gyűjtemények stb. céljainak kiválóan megfelel.

*

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly és dr. Weger Imre: A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei. 1. szám. Tartalom: A „Sopronmegyei Kultúratlasz”. Az Atlasz munkatársai. Az alaptérkép. A SKA első kérdőíve. / 3. Az Atlasz alaptérképe. / Helységmutató.

Helységmutató.

1B08 Ágfalva

2B09a Sopronbánfalva

3B09b **Sopron**

3B24d Ólmod

4B11c Harka

4B25 Horvátzsidány

5B06d Fertőrákos

5B10b Balf

5B11c Kópháza

5B24 Peresznye

5B25a Németzsidány

1C11d Fertőboz

1C13d Nagycenk

1C19d Und

1C21a Zsira

1C23a Répcevis

1C23b Gyalóka

2C14b Pereszteg

2C24a Szakony

2C25c *Csepreg*

3C12a Hidegség

3C12d Fertőhomok

3C13c Sopronszécsény

3C14d Pinnye

3C17a Sopronkövesd
3C19b Völcejs
3C20c Sopronhorpács
3C20d Egyházásfalu
3C26d Bük
4C12d Hegykő
4C15c Nagylózs
4C19d Lövő
4C21c Keresztény
5C16a Ebergőc
5C20a Nemeskér
5C21a Újkér
5C22 Alsószopor
5C23c Iklanyberény
5C24c Lócs
5C28b Bő
1D11d Sarród
1D12d Eszterháza
1D13a Fertőszéplak
1D16a Röjtökmuzsaly
1D24a Simaság
1D25d Sajtoskál
1D27d Mesterháza
1D28a Chernelházadamonya
812D12d Süttör
2D14b Petőháza
2D14c Fertőszentmiklós

2D26a Nemesládony
2D26d Berektompaháza
2D27a Pórládony
3D13c Fertőendréd
3D18d Csapod
3D20c Pusztacsalád
3D23a Iván
3D26 Nagygeresd
4D13a Agyagosszergény
4D24c Csér
4D25a Répcejánosfa
4D25b Répcecsáford
5D14c Vittnyéd
5D21d Felsőszopor
5D24a Répceszemere
1E14b *Kapuvár*
1E16d Hövej
1E18c Himod
1E20 Gyóró
1E21b Círák
1E22d Dénesfa
3E15c Oslí
3E13d Veszvény
3E15 Babot
3E18b Kisfalud
3E19b Mihályi
3E21b Vica

4E14b Szárföld
4E20b Vadosfa
4E22a Beled
4E22c Vásárosfalu
4E24a Rábakecöl
5E18b Magyarkeresztur
5E22c Edve
1F09b Acsalag
1F14c Rábatamási
1F15b Jobaháza
1F16a Bogyoszló
1F16d Potyond
1F19b Zsebeháza
1F21a Páli
2F13c Farád
2F17d Sopronnémeti
2F23a Vág
3F13a *Csorna*
3F17b Szilsárkány
3F20a Szil
3F23c Rábasebes
4F08c Bősárkány
4F10a Maglóca
4F11b Barbacs
4F16c Pásztori
4F18b Rábacsanak
5F13c Dör

5F16b Rábapordány

5F22a Szany

5F22d Rábaszentandrás

1G14d Bágyogszovát

1G18c Egyed

2G19b Árpás

2G21a Sobor

3G16a Bodonhely

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Dr. Mollay Károly és dr. Weger Imre: A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei. 1. szám. Tartalom: A „Sopronmegyei Kultúratlasz”. Az Atlasz munkatársai. Az alaptérkép. A SKA első kérdőíve. / 4. A „Sopronmegyei Kultúratlasz” első kérdőíve.

4. A „Sopronmegyei Kultúratlasz” első kérdőíve.

Az alábbi kérdőív anyaggyűjtő munkánk első lépése, s a születés, házasság, halál népszokásait, népi hiedelmeit kutatja. Természetesen ez a 40 kérdés még a legfőbb mozzanatokot sem merítheti ki. Több kérdést azonban már azért sem tettünk fel, mert nem akartuk válaszadóink jóindulatát még jobban próbára tenni.

A kérdőív inkább csak mozaik, mint összefüggő egész. Kérdéseit azonban úgy állítottuk össze, hogy a megye háromféle anyanyelvű lakosságának népi jellegzetességei már ezekből a kérdésekből is kitűnjenek.

Munkánk sikere attól a jószándéktól függ, amellyel válaszadónk kérdéseinkre felelni fog. Kérjük őt, hogy csak olyan válaszokat írjon be, amelyek valódiságáról, hitelességéről maga is meggyőződött, kérdezősködés útján. Kérdezősködés közben óvatosságnak kell lenni, nem szabad azonnal a tárgyra térni, sőt talán 82 nem ajánlatos megmondani, mi célból vagyunk kíváncsiak erre vagy arra a szokásra.

A válaszokat ott, ahol azokat *dült betűkkel* már feltüntettük, a helyes válasz *aláhúzásával* kell megadni. Ha talán elegendő hely nem állana rendelkezésre, megjegyzéseket, vagy egyéb közléseket külön papirosra írjuk és tüntessük fel, melyik kérdésre vonatkoznak.

Végezetül pedig előre is hálás köszönetet mondunk az értékes támogatásért és jó munkát kívánunk!

A válaszadó neve:.....

Foglalkozása:.....

Lakhelye:.....U. p.:.....

A lakosság megoszlása:

nemzetiség szerint: magyar .....%, német.....%, horvát.....%.

vallás szerint: r. k.....%, ref ..... %, ev.....%

1. Hogyan magyarázzák a gyermekeknek a kisbabák születését?

a) *Ki hozza őket?* (Pl. gólya, bábaasszony, a Jézuska stb.).....

b) *Honnan hozza őket?* (Pl. egy kútból, tóból, a menyországból stb.).....

2. Titkolják-e a szülés idejét még a szomszédok, rokonok előtt is? *Igen – nem.*

3. Szokás-e szüléskor a házban minden zárat, ajtót, ablakot, fiókot kinyitni; minden csomót megoldani? *Igen – nem.*

4. Melyek a leggyakoribb fiúnevek? (Pl. István, János stb.).....

Leánynevek? (Pl. Mária, Borbála stb.).....

5. a) Van-e valami törvényszerűség a névadásban? (Pl. az elsőszülött fiú az apa nevét viseli stb.).....

b) Szokás-e olyan nevet adni a gyermekeknek, amelyik a téli hónapok idejére esik? (T. i., hogy legyen megünneplésére.) *Igen – nem.*

c) Szokás-e azt a gyermeket, akinek „nyári” nevet adtak, valamiképpen (akár egy-két holdnyi örökséggel) *Igen – nem.*

6. Melyik évfordulót ünneplik?

A névnapot – a születésnapot – mindkettőt.

7. Hogyan ünneplik a névnapot?

a) Kik köszöntik fel az ünnepeltet?.....

b) Mikor?.....

c) Csak a férfiakat szokás felköszönteni?.....

d) Milyen a felköszöntés szertartása?.....

(Itt különösen felköszöntő beszédek, versek, regölések szövegéért volnánk nagyon hálásak. Ha a hely kérjük, használja fel a mellékelt üres lapot is.)

8. a) Szokás-e a keresztelő előtt a gyermeket azon a néven szólítani, amit a keresztségben kapni fog? *Igen – nem.*

b) Ha *nem*, hogyan szólítják?.....

839. Szokás-e a névadásban figyelembe venni azt a napot, amelyen a gyermek született? *Igen – nem.*

10. Figyelembe szokták-e venni azokat a jóslatokat, amelyeket egyes kalendáriumok szoktak közölni a bizonyos ill. időszakban születő gyermekek sorsáról, szerencséjéről? *Igen – nem.*

11. Mit tart a néphit a:
- januárban.....
  - februárban.....
  - márciusban.....
  - áprilisban.....
  - májusban.....
  - júniusban.....
  - júliusban.....
  - augusztusban.....
  - szeptemberben.....
  - októberben.....
  - novemberben.....
  - decemberben.....
  - vasárnap.....
  - pénteken.....
- született gyermek jellege, sorsa felől? (Pl. aki májusban születik, szerencsés, vagyos és nagy természetű ember lesz.)
12. Kiket hívnak meg *komáknak* (keresztszülőknek)?.....
- a) A komáknak házaspárnak kell lennie? *Igen – nem.*
  - b) Általában hány komát szokás hívni?.....
  - c) Ha több komát hívnak, szokás-e őket elnevezésükben megkülönböztetni? (Pl. főkoma, lógóskoma stb.).....
  - d) Szokás-e, hogy a komák, még ha addig tegeződtek is, mihelyt komaságba kerülnek egymással, magázó – *nem.*
13. Ismeretes-e a *komatál* szokása? (A gyermekágyban fekvő asszonyt a komaasszonyok látják el élelemmel *nem.*)
14. a) Mit adnak a komák keresztelőkor a gyermeknek?.....
- b) Mi ennek az ajándéknak a neve?.....
  - c) Máskor is megajándékozzák a keresztszülők keresztgyermeküket? Mikor? (Pl. Húsvétkor, Karácsonykor stb.).....
  - Mivel?.....
15. Mi kínozza a néphit szerint a nyögös, síró csecsemőt? (Pl. az ördög, a gonosz szellemek.).....
16. a) Szokásban van-e az *asszonyavatás*, a gyermekágyból felkelt asszony megáldása? *Igen – nem.*
- b) Mennyi idővel a szülés után?.....

17. Meg szokták-e ünnepelni az „Anyák napját”? (Pl. az iskolában, legényegyletben stb.) *Igen – nem.*
18. Szoktak-e a gyermekek bizonyos napokon jelképes ajándékokat adni tanítóiknak?
 84 Gyertyaszentelőkor gyertyát. *Igen – nem.*
 Húsvétkor tojást. *Igen – nem.*
 Szent Gál napján (október 16-án) kakast. *Igen – nem.*
 Esetleg máskor?.....
 Mit?.....
19. Mivel ijesztgetik a nyugós, rossz, síró gyermekét? (Pl. eladlak a zsidónak, elvisz a török, a fe stb.).....
20. Mi történik a túlvilágon a néphit szerint a meg nem keresztelt gyermekkel?.....
21. a) Melyek azok az időszakok, hónapok, esetleg napok, amikor legszívesebben tartanak lakodalmat?.....
 b) Miért?.....
22. a) Szokás-e a másik fél hajlandóságának kipuhatolására leánykérés előtt közvetítőt igénybe venni? *Igen – nem.*
 b) Mi ennek a neve?.....
23. Mi a különbség *leánynéző* és *háztűznéző* között?.....
24. Szokás-e leánynézőbe menet a lányos háznál valamilyen ürüggyel beállítani? *Igen – nem.*
25. Ki végzi a végleges leánykérést?.....
26. Szokás-e ilyenkor, – vagy, amikor lakodalomba kérik a menyasszonyt, helyette valaki mást (pl. egy nő öregasszonyt stb.) kiadni? *Igen – nem.* Kit?.....
27. Szokás-e az esküvői menetet zajjal (lövöldözés, ostorpattogtatás, edényeknek kongatása stb.) kíséreni? *Igen – nem.*
28. Melyik ételnek nem szabad hiányoznia a lakodalmi étkezésből?.....
29. Mit kell a néphit szerint a fiatal asszonynak csinálnia, amikor első ízben lép be új otthonába? (Pl. tüzet ke körüljárnia a tűzhelyt stb.).....
30. Szokásban van-e a *próbaházasság* (elhálás)? *Igen – csak szórványosan – nem.*
31. Milyen szertartással ismerik el a többi asszonyok az újdonsült menyecskét? (Pl. feltűzik a kontyát, felkötik a stb.).....

32. Ismeretesek-e a következő *halál-előjelek*? (Ha igen, kérjük, húzza alá az ismereteseket.) A gyertya, lámpa. Egy kép leesik a falról. – Az óra minden ok nélkül megáll. – Arra a házra, ahol beteg van kuvik, varjú kakuk kiáltása a hátralévő életéveket jelenti. – Ha egy halott szeme nyitva van, a rokonságból, a fámeghal.
- a) Ha ismeretesek, kérjük soroljon fel még más előjeleket is.....
33. Szokás-e abban a házban, ahol haldokló van, minden zárat, szekrényt stb., l. 3. kérdés) bezárni? *Igen – nem*. Miért?.....
34. Szabad-e a néphit szerint a halottat magára hagyni? *Igen – nem*. Kik virrasztanak mellette? .....
35. Szokás-e gyalogszerrel, a „szentmihálylován”, vinni ki a halottat a temetőbe? *Igen – csak a szegényeket – nem*. Kik viszik?.....
Vannak-e fizetett siratóasszonyok?.....
36. Mi a *gyász színe*
a felnőtteknél.....
hajadon leányoknál.....
legényeknél.....
kisgyermeknél.....
37. a) Hogyan helyezik el a halottat a koporsóban? *Hanyatt – hason – oldalt*.
b) Miért? (Pl. a járványban elhúnytakat hasonfekve szokás eltemetni, stb.).....
c) Milyen a karok és kezek helyzete?.....
38. a) Milyen tárgyakat helyeznek el a halottal együtt a koporsóba?.....
b) Hová helyezik? (Pl. pénzdarabot a halott kezébe, szájába, stb.).....
39. a) Mennyi a gyász ideje?
Szülőknél.....
Házastársnál.....
Gyermekeknél.....
Testvéreknél.....
Unokatestvéreknél.....
A házastárs szüleinél.....
Távolabbi rokonoknál.....
- b) Van-e megkülönböztetés a gyász fokozataiban? (Pl. Mélygyász, félgysz, stb.).....
c) Kikre és mettől meddig kötelezők ezek a fokozatok?.....

40. Hisznek-e kísértetekben? *Igen – nem.*

Milyen alakban jelenik meg a kísértet?.....

Mi a neve?.....

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / NAGYJAINK

---

86 NAGYJAINK

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / NAGYJAINK / Bán János: Kaleschiák Péter (1616–1696.)

Bán János: Kaleschiák Péter (1616–1696.)

Sopron régmúlt századainak krónikásai között egészen különálló helyet foglal el a fülünknek szokatlanul hangzó nevű Kaleschiák Péter. Valószínűleg Sopron megye valamelyik horvát községében született 1616-ban. Utóbbi adatra ő maga ad útbaigazítást, mikor Vitnyédy plébánossal egyidősnek mondja magát, arról pedig tudjuk, hogy 50 éves korában halt meg 1666-ban. Ifjúságáról, tanulmányi éveiről semmi bizonyos adat nem maradt fenn. Gimnáziumi tanulmányait valószínűen a győri jezsuiták gimnáziumában végezte, ezután Draskovich György győri püspöknél kért felvételt a kispapok sorába. Abban az időben, mikor Kaleschiák a teológiát végezhetette – 1638–1642 között –, Draskovich 6 papnövendéket tanított a Dallos-féle győri papnevelőben, ugyanannyit a nagyszombatiban, és 12–15 papnövendéket a bécsi Pazmaneumban. Bármelyikben végezte tanulmányait Kaleschiák, bizonyos, hogy a jezsuiták szellemi vezetése alatt állott, amely szellemnek nyomait elárulják későbbi életében jó latin nyelvismerete és történelmi érzéke éppen úgy, mint önzetlen és alázatos lelkű buzgósága. 1642-ben történt pappászentelése után Draskovich a nagy paphiány miatt mindjárt plébánosnak küldötte a sopronmegyei Császárfaluba, ahol négy évig működött. 1646-ban Draskovich a sokkal nagyobb munkakört jelentő undi-fülesi-malomházi plébánia lelkipásztorává tette. Itt munkálkodott 1652. január haváig, amikor súlyosan megbetegedett és kénytelen volt Sopronba jönni, hogy magát orvossal gyógyíttassa. Betegségéből szerencsésen ki is gyógyult, de régi plébániáját nem foglalta el többé. Soproni tartózkodása alatt ugyanis annyira megnyerte Vitnyédy

Ferenc plébános tetszését, hogy az rábeszélte, maradjon mellette segítőtársnak.

Az itt átélt mozgalmas időkben akadt számára tennivaló bőven. Mint soproni káplán négyszer érte meg a plébánia üresedését, nevezetesen Vitnyédy Ferenc (1650–1666), Tolnay Ferenc (1666) és Zichy György (1666–1675) halálakor, valamint Kuzmits Péter (1675–1676) távozásakor. ⁸⁷Mind a négy alkalommal ő volt a plébánia adminisztrátora. A legszívélyesebb viszonyban a vele egykorú Vitnyédyvel volt, aki bizalmas, minden gondot megosztó barátját tekintette benne, a legnagyobb csodálatot pedig Zichy György keltette benne fáradhatatlan munkásságával és elért eredményeivel. Mind a négy plébános alatt reá nehezedett a lelkipásztorkodás gondja: a hívek 90%-át ő keresztelte, eskette és temette, legtöbbször ő prédikált nekik vasár- és ünnepnapokon, buzgólkodott a templomok díszítésén, és az istentisztelet áhitatának emelésére kezdetben, míg katolikus tanító nem volt, maga tanította be az összegyűjtött gyermekserenek az egyházi énekeket. Négy nyelven beszélt folyékonyan: magyarul, latinul, németül és horvátul és nyelvismerete képesítette arra, hogy az ideszegődött német és horvát kapásokkal, a magyar iparosokkal és intelligenciával csak úgy érintkezessék ügyes-bajos dolgokban, mint az egyházi és világi hatóságokkal. Későbbi plébános-elüljáróit minden itteni ténybeli és jogi kérdés ismeretébe ő vezette be, és ha Vitnyédy és Zichy plébánosok az akkor teljesen mellőzött és elnyomott katolikus egyházközség felvirágoztatásában oly hatalmas eredményeket könyvelhettek el, mint a harangok használata, a templomok visszavétele, a katolikus elemi iskola felállítása, a katolikusoknak a városházára való bevonulása stb., ezt mind nemcsak kiváló egyéniségüknek és magas összeköttetéseknek köszönhették, hanem nem utolsósorban annak, hogy Kaleschiák káplánjuk a lelkipásztorkodás terén a legmegbízhatóbb módon tehermentesítette őket. Munkabírása, tapintatossága, egyéni értékei és a városnak tett szolgálatai megszerezték neki azt a kitüntetést, amiben sem előtte, sem utána káplán nem részesült, hogy t. i. a város 1668-ban a Keresztelő Szent Jánosról nevezett beneficiumot adta neki, holott a beneficiumokat csak kanonokoknak és püspököknek szokta adományozni befolyásuk Sopron város javára való értékesítése fejében. Hűségét minden plébános-elüljárójával szemben megtartotta és szavaiból, írásaiból mindenkor kicsendül a nem szolgálai, hanem férfias tisztelet elüljárói iránt. De ugyanúgy megbecsülték fellebbvalói is, akik elhalmozták szeretetük jeleivel és kezdeményezéseit mindenkor előmozdították. 24 éves soproni kápláni munkáját csak úgy tudjuk megérteni, ha számbavesszük városunk iránt való hűséges ragaszkodását. Úgy érezte, hogy itt küldetést gyakorol, azért, ha kénytelen volt is püspöke parancsára 1660-ban elfogadni a kövesdi és vele rövid időre a lövői plébániát, mihelyt onnan szabadulhatott, sietett vissza szeretett városába, és az önállóság helyett szívesebben vállalta még nála fiatalabb elüljárók alatt is a szolgálatot. Csak mikor már 60 év terhe nehezedett vállaira és nem bírta a megerőltető munkát, akkor hagyta itt Nagymihályi Ferenc plébánost (1676–1686), és 1676. november 4-én Győrbe távozott, ahol Kuzmits Péter kanonok közbenjárására nyerte el a magyar karkápláni állást, amelyben a vasárnapi prédikációkon és a karimán kívül nem kellett terhes ténykedéseket végeznie. Tíz évig tartó karkáplánság után 1687-ben, 70 éves korában, győri kanonoknak nevezte ki Kollonits Lipót ⁸⁸püspök. Előbb mosoni, majd soproni főesperes lett és 1696 március havában fejezte be sok munkássággal megszentelt életét.

Emlékét természetszerűleg mégsem buzgósága és fáradhatatlan lelkipásztori munkássága, hanem írásai őrizték meg az utókor számára.

A városplébánia levéltárának az övénel idősebb írásai nincsenek. Ő kezdte meg 1652 augusztus hó 1-én a keresztelési és esketési adatok pontos és lelkiismeretes feljegyzését abba a hatalmas, 1200 lapot számláló anyakönyvi kötetbe, amelynek több mint felét sajátkezűleg írta tele szinte nőies finomságra, de egyszersmind határozottságra is valló szálkás betűivel. Ezek az anyakönyvi, főleg az esketési feljegyzések Sopron lakóinak településtörténeti szempontjából nagyon sok, eddig még ki nem aknázott adatot

tartalmazzak. Sajátságos, hogy Kaleschiák a plébánosok halálának és rövid méltatásának megörökítésén kívül sokáig nem tartotta fontosnak az elhunytak nevének és adatainak feljegyzését. A halottakat még csak 1676 január 1-től, tán Kuzmits Péter plébános meghagyására kezdte összeírni.

Még érdekesebbek kortörténeti szempontból azok a feljegyzések, amelyeket Kaleschiák az anyakönyv elejéhez és végéhez csatolt. Az elején foglal helyet 31 oldalra terjedő naplója, valamint az évi istentiszteleti rend leírása, az utolsó 24 oldalt pedig a soproni katolikus egyházi vagyonnak: a plébániának, a templomoknak, a beneficiumoknak, az egyházi rendeltetésű 8 céhnek részletes leltára tölti ki, és végül az utolsó lapon a Szent Mihály-templom oltárhelyeinek helyrajzi tervét kapjuk. A leltárat részben a városházán, részben a jezsuitáknál talált hivatalos okiratokból másolta le híven.

Naplóját Sopronból való távozása előtt, 1676-ban írta bele magánfeljegyzéseiből az anyakönyvbe, az elején üresen hagyott lapokra. Naplója teljesen különbözik a Faut-, Pajer-, Pieler-, Vischy-, Csányi- és egyéb krónikáktól, ezek rábízta magukat a gomolygó történeti eseményekre és természeti tüneményekre és mindenünnen összehordott, sokszor csak hallomásból vett eseményeket örökítettek meg időjárásról, termésről, háborús bonyodalmakról, tisztújításokról, stb. Kaleschiák ellenben határozott célt tűzött maga elé és csak a soproni városplébánia lelkipásztori körébe vágó dolgokat írta le, azokat is csak akkor, ha közvetlen szemlélője vagy részese volt nekik, vagy oknyomozó kutatással szerzett róluk tudomást. Némelykor leír túlzottan aprólékos részletezéssel múltó értékű dolgokat, egészben véve azonban fontos események megörökítését tartalmazza naplója az átélt sorsdöntő eseményekről és ő tudatában van annak, hogy feljegyzései birtokában a plébánosutódok nem fognak többé a sötétben tapogatózni, mint ahogy neki és Vitnyédy plébánosnak kellett feljegyzések hiányában. Néhány fontos soproni helyrajzi adaton kívül írásai megbecsülhetetlen forrásanyagot szolgáltatnak Vitnyédy és Zichy plébánosok megtételére, a városi kegyúri jog gyakorlására, a katolikus népiskolára, a sok tekintetben ma is dívó vallási gyakorlatok és szokások eredetére, a nemzetiségi kérdésre és még sok egyébre.

Kaleschiák tehát nem annyira **89**krónikás, mint inkább helyi történetíró, mert nem saját véleménye alapján formálja a kort, hanem eredeti okiratok tanulmányozásából és józan megfontolással átszűrt tapasztalataiból adja megbízható leírását annak a korlátozott helyi és időkörnek, amelyben mozgott. Azért megérdemli, hogy soproni nagyjaink között becsüljük meg.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

**1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Csipkés Kálmán:
Gyűjteményeink gyarapodása az 1941. esztendőben.**

Csipkés Kálmán: Gyűjteményeink gyarapodása az 1941. esztendőben.

A Városi Múzeum gyűjteményeinek multévi gyarapodása számban és értékben egyaránt jelentős; a beszerzési napló 390 tételszámot (585 darab) ölel fel. Az új szerzemények sorában különösen becsesek a soproni és sopronmegyei vonatkozásúak; gyűjtésünk is főképp erre irányul. A tárgyak nagyobbbrészt vétel útján jutottak a múzeum birtokába, de ami igen örvendetes és dicséretes, ajándékozás lévén is eléggé gyarapodott az anyag.

Az előző évekhez képest az ős- és ókori anyag gazdagodása számottevőbb. Az újabb kőkorszak két agyagedénnyel és egy agyaggúlával (ajándék útján), a bronzkor három bronzsarlóval, két tokos- és egy szárnyas-bronzvésővel szerepel; ez utóbbiak az evang. temető melletti ú. n. Spitalackeron kerültek felszínre s vásárlás révén jutottak a múzeumba. Az újabb vaskorszakot egy bronznyakperec és három-három bronzkarperec, illetőleg -fibula képviseli. Nagyobb értéket jelent a Zarányi-utcában, házépítés alkalmával, még 1932-ben feltárt s most megvásárolt rómaikori bronzlelet: öt szobrocska (Bachus, Vesta, Venus, bika, leopard), egy fogantyú és egy kerek talapzat, egyközepű kördíszítéssel. A szobrocskák közül kiváltképp a Bachus-t ábrázoló és a bika-szobrocska sikerült; tökéletesebb szobrászi készsége, finomabb kidolgozásra és dekoratív érzékre vallanak. A megőrzött eredeti patina csak fokozza értéküket s egyben tetszetőssé is teszi őket. A vezetőség arányos kis talapzatokat készíttetett hozzájuk.

A régiségári előszobának városképsorozata négy művel bővült. Első helyen kell említenünk egy soproni [90](#)látképet; ez a várost a Kurucdombról nézve mutatja be; színezett kőrajz, jelzés nélkül, 1830 körül. Személyi vonatkozásánál fogva is érdeklődésre tarthat számot a Rákosi Jenő már lebontott soproni lakóházat (Maurer-rét) ábrázoló Storno-rézkarc; a kiváló publicista sajtókezű aláírásával látta el, a bencésgimnázium falán elhelyezett emléktáblájának leleplezése alkalmával. A másik két kép kismartoni tárgyú: a) a Mária-kegykép rézmetszetű (Dorneck sc.) ábrázolása, b) a hercegi várkastély kerti homlokzatának igen jó fényképe Rupprecht Mihálytól.

Katonai vonatkozású emlékeink több soproni kapcsolatú darabbal gyarapodtak: Egy-egy mellvért és tisztis sisak; a volt soproni vértesezred felszereléséhez tartoztak, s a mult század ötvenes éveiből valók (Lagler Aladár főintéző ajándéka). A m. kir. postatakarékpénztár árverési csarnokának 98. aukcióján 3 drb katonai tárgyú színezett kőrajzot szereztünk: a) a volt soproni 3. sz. ulánusezred lovasa, b) a volt soproni 48. sz. gyalogezred gránátosa, c) ezen ezred gyalogosa. 1830 körül.

Ötvösmunka-gyűjteményünk soproni gazdapolgári ezüstgombokkal és egy ezüst női övcsattal gazdagodott; nagyobb részben filigrán-művűek. – Összesen 39 drb. (Vétel.)

Régi cégereink számát ismét sikerült növelnünk; órascégér: nagyméretű zsebóra vasbádogból; pereme,

csavarja és karikája aranyozott; mindkét oldalán fehérre festett számlap fekete számjegyekkel és mutatókkal, továbbá a következő felirattal: *Hermanseder J. / órás.* Feketére festett, díszesen kovácsolt tartóvas. (A tulajdonos ajándéka.)

Iparművészeti jellegű emlékeink gyarapodása általában véve igen gazdagnak mondható.

Pompás darab a régebbi süttőri templom felszereléséhez tartozott s a 19. század 40-es éveiből való, fából faragott és aranyozott hatalmas csillár. 24 gyertya elhelyezésére szolgál, egy-egy koszorúban 12, tornyocskára emlékeztető ággal és illetőleg 12 karral, áttörtművű, mértani mustrájú, rozettás és akantuszleveles díszítésekkel; neogót, empire-elemekkel. Igen finoman felépített a 6 darabból álló, soproni eredetű ülőgarnitúra: faragott támlásszékek, áttörtművű, rácsszerű díszítménnyel ellátott háttal és nádfonatú üléssel. A 18. század végéről. Sikerült egy ónból készült, hatoldalú palástján vésett virágornamentikával ékített, fedelén szépen formált fogantyúval felszerelt s a 18. század közepéről való bortartó-palackot is megszerezni. Mindezen tárgyakhoz vétel útján jutott a múzeum.

A soproni m. kir. pénzügyigazgatóság, felsőbb engedéllyel, egy a múlt század elejéről származó stílusos feszületet és két hozzátartozó gyertyatartót ajándékozott múzeumunknak; vasból öntöttek.

Régi óragyűjteményünk egy igen értékes férfi zsebórával, továbbá egy miniatűr állóórával gazdagodott. A zsebóra bordázott peremű, kettős hátfedelű: a külső arany, a belső réz; ez utóbbin véset: *Tournez Les Aiguilles*. Cilinder-rendszer, ütőszerkezet. 5.8 cm átmérőjű. A. 19 század első harmadából (özv. felpéci Győry Károlyné ajándéka). Az állóóracska feketére fényezett fatalpra helyezett, üvegburával fedett; maga az óraház sárgarézből készült. 19. század közepe 91(özv. Biletzky Edéné ajándéka).

Porcellántárgyaink számát egy dúsan aranyozott, karélyos peremű díszállal növeltük. Jelzése: S (Schlaggenwald). 1850 körüli. Egy nyolcszögletű, palástján festett magyar címerrel ékített rubinpoharat is szereztünk. Eredetiek a régi tajtékpipák; pipagyűjteményünk már eléggé változatos, jelentős. (Vételek.)

Az empire-biedermeier szoba egyik vitrinjét, ajándékozás útján, ismét sok bájos holmival gazdagíthattuk, s tehettük egyben színesebbé: Horgolt és kötött pénztárcák, szivartárca (özv. Kenessey Pongrácné ajándéka); bécsi Mignon Almanach (28×16 mm) 1814-ből, a kongresszus évéből, pénztárcák, hajból font karkötő ezüstcsattal, papírvágó csontból, figurális díszítéssel, két darab finoman kivitelezett női mellű (özv. Biletzky Edéné ajándékai).

Széchenyi-jubileumi emlékérem.

Szakál Ernő soproni szobrászművész a Petőfi-téri r. kat. elemi iskola falán elhelyezett Liszt-emléktábla általa mintázott domborművének eredeti gipszöntvényét ajándékozta múzeumunknak. A díszteremben levő Liszt-emlékek közé soroztuk. Ugyancsak a díszteremben nyer elhelyezést Sopron város kiváló szülöttjének és nagyerdemű díszpolgárának, a mult évben elhunyt dr. Thirring Gusztávnak, Medgyesi Schwartz Antal soproni arcképfestőtől készített mellképe.

Néprajzi gyűjteményünk érdekes pásztorfaragványokkal, valamint több más kisebb-nagyobb jelentőségű tárggyal gyarapodott.

Éremtárunk is igen öröndetes gazdagodást mutat fel, úgy vétel, mint ajándékozás révén. Első helyen említjük a Prioli Jeromos doge (1559–1567) korából származó velencei aranydukátot. Özv. Kenessey Pongrácné ajándéka. Nevezettől több magyar ezüst denárt és külföldi ezüstpénzt is kaptunk. Sipos Károly mérnök római ezüst-, bronz- és rézpénzt adományozott. Nagy számban szereztünk magyar és egyéb személyi- és emlékérmeket. Érdekes és értékes az 1848–49-iki magyar szabadságharc idejéből való III. oszt. 92ezüst vitézségi érem. Soproni vonatkozású érem-, jelvény- és plakettanyagunk is jelentősen növekedett.

Széchenyi-emlékanyagunk gyarapítására a jubileumi esztendőben különös gondot fordítottunk. Több arcképet, egész sor nyomtatványt (plakátokat is), bélyegsorozatot, könyvet és egyéb emléket szereztünk. A Szakál Ernőtől kelheimi márványból faragott, s a Soproni Szemle 1941. évi utolsó (4.) számában külön tanulmány keretében már ismertetett s képben is bemutatott jubileumi plaketten kívül megvásároltuk – két példányban – a TESz. soproni kerülete Széchenyi-emlékbizottságának megbízásából nevezett művész által mintázott és bronzból öntetett jubileumi emlékérmét. (1. kép.)

Kiemelni kell még az újonnan szerzett érmészeti anyagból Haich Erzsébet bronzplakettjét, mely a soproni Széchenyi-palota falán elhelyezett emléktábla kisebbített mása. (Haich Károly m. kir. udvari tanácsos, vezérigazgató ajándéka.)

Szakkönyvtárunk archaeológiai, történelmi, numizmatikai, művészeti és Soproniensia anyaga mutat fel nagyobb gyarapodást. Értékes szerzeményként könyveltük el az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ ajándékát, a „Magyar Művészet” című folyóirat megjelent összes (I–XIV.) évfolyamait (díszkötésben). A történelmi sorozat számára megvásároltuk a Hóman–Szekfű–Kerényi-féle „Egyetemes Történet” négy kötetét.

Térképgyűjteményünk 58 darabbal gyarapodott; köztük több kéziratos és rézmetszetű lap.

Az elmúlt év őszen nyert felállítást múzeumunk kertjében a volt Tschurl-átjáróbeli (Mátyás király-utca új szakasza) urna- és kígyódíszes empíre-kút.

*

Itt említjük meg, hogy a múzeum 1941. évi látogatottsága az előző esztendeinél is népesebb volt; közel 3000-re tehető az érdeklődők száma.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kisebb közlemények.

Kisebb közlemények.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kisebb közlemények. / Dr. Vitéz Házi Jenő: Verona, 1861 okt. 29. Benedek Lajos táborszernagy levele Rupprecht Kálmán hadnagyhoz.

Dr. Vitéz Házi Jenő: Verona, 1861 okt. 29. Benedek Lajos táborszernagy levele Rupprecht Kálmán hadnagyhoz.

Lieber Rupprecht! Es thut mir sehr leid, Sie bei meinem inhabenden Regiment verloren zu haben; – ob indessen hier oder dort, – näher oder ferner, bleiben wir doch immer Mitglieder derselben Familie, wesshalb Sie auch überzeugt sein können, dass mein Wohlwollen und mein Interesse Sie auch ausserhalb meines Regiments und assershalb der von mir befehligten Armee begleiten werden. Sie sind mir so lieb, wie ein eigener Sohn, nicht allein Ihrer Familie wegen, an die mich noch meine Kinderjahre knüpfen, sondern auch Ihretwegen, weil ich Sie als einen braven und bescheidenen jungen Mann kenne seit mehreren Jahren.

Ich bedauere, keine Gelegenheit mehr gehabt zu haben, Ihnen diess mündlich zu sagen, so wie Sie aufzufordern, sich ungescheut an mich zu wenden, wenn Sie in welch' immer Angelegenheit meiner bedürfen sollten.

Mit kameradschaftlichem Grusse Ihr

Verona, am 29.-ten Oktober 1861.

alter Freund Benedek, s. k.
Feldzeugmeister.

93A levél borítékján e címzés van: Seiner Wohlgeboren Herrn Lieutenant Coloman Rupprecht, Infanterie Regiment Prinz Wasa Nro 60. in Ollmütz in Moravia.

Ezt a tartalmánál fogva is értékes levelet a városi levéltár nemrégiben kapta ajándékba Újhelyi Kálmán cs. és kir. kamarás úrtól, kinek nevének tudvalevőleg édesatyja volt a címzett.

Amikor Benedek Lajos e levelét írta, hatalmának és dicsőségének tetőpontján állott: bálványozott parancsnoka az olaszországi hadseregnek, ezredtulajdonosa a 28. cs. kir. gyalogezrednek, amelynek kötelékében szolgált és innét lépett ki Rupprecht Kálmán, katonai pályája kezdetén álló fiatal hadnagy.

Benedek Lajossal a königgrätzi csata elvesztése miatt igen mostohán bántak el kortársai, ma azonban, hogy csak *Lónyay Károly gróf*: „Ich will Rechenschaft ablegen” c. komoly munkájára hivatkozzam, más megvilágításban látjuk az 1866. évi osztrák-porosz háborút és kétségtelennek látszik, hogy a vitéz és érdemekben gazdag hadvezérrel szemben nagy igazságtalanság történt.

A levél becsét még növeli szemünkben annak soproni vonatkozásai, mert nemcsak Benedek Lajos volt soproni polgári család sarja, hanem ugyanezt mondhatjuk el virtsologi Rupprecht Kálmánról¹⁽¹⁰⁶⁾ is, ki u. i. fia volt ifj. Rupprecht Jánosnak;²⁽¹⁰⁷⁾ aki 1829. július 21-én tette le a polgáresküet és aki 1838 július 5-én „virtsologi” előnévvel magyar nemességet szerzett.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kisebb közlemények. / Szerk.: Becht Rezső kapta idén a TESZ Hűség érmét.

Szerk.: Becht Rezső kapta idén a TESZ Hűség érmét.

A TESZ Hűségérme idén másodszor járt ki soproni írónak. Közmegeledésre Becht Rezső, városunk neves tollforgatójának jutott. Lapunk szerkesztőségének és olvasóinak különös öröme szolgál ez a kitüntetés, amely alig érhetett volna érdemesebb írói személyiséget. Becht Rezső folyóiratunk megindulása óta termékeny és kedvelt munkatársunk. Sopronért égő lelkének legköltőibb megnyilatkozásai éppen hasábjainkon láttak napvilágot. Személyében az igazi soproni szív és a legnemesebb veretű írásművészet kapta meg méltó jutalmát.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kisebb közlemények. / Cs. E.: Festetich Ignác, mint a soproni színház pártolója.

Cs. E.: Festetich Ignác, mint a soproni színház pártolója.

A Festetich grófi család többször bekapcsolódik a soproni színház életébe. Előfordult, hogy a bérletért a család egyik tagja folyamodott. A kiterjedt mágnásfamiliának több ága lakott a városban; a színház jövedelméhez alaposan hozzájárultak. 1822-ben Festetich Ignác gróf más irányban is pártolja a helyi színészetet. Értesíti a tanácsot, hogy valamelyik kastélyából 61 darab kortinát, nagy záró díszletet (scena) és szuffitát, mindet jó és használható állapotban, ajándékoz a színháznak. A tanács nagy hálával fogadta a nagylelkű ajándékot és ennek jeléül elhatározta, hogy a gróf három rendes bérelt páholyát egyesítik és kifestetik. Egyúttal elhatározták, hogy a díszleteket, mivel akkor még a festőteremnek híre-hamva sem volt, a Kaszinó (belvárosi iskola) nagytermében lehet majd a soproni színház méreteihez alkalmazni. A díszletek 94 valóban valahonnan faluról meg is érkeztek és Artner Samu tanácsos, Bubenhofer színigazgató, valamint

Molitor József rajztanár nézték meg és vették át.¹⁽¹⁰⁸⁾ Az adakozó főúr lakóhelye Egyed volt. Kastélya ma már nincs meg, a múlt század második felében építették át angol kastélyok módjára. Itt volt tán a házi színpad; tekintve a díszletek hatalmas számát, annak élete elég mozgalmas lehetett. Így hát Kismarton, Eszterháza, Horpács és Kiscenk mellett Egyed is szállást adott a múzsának, mégha csak esetleg műkedvelők révén is. Festetich Ignác egyébként soproni háziúr is volt. A telekkönyv 1804-től emlegeti 1826-ig, mint a mai régebbi Megyesi Schwartz-ház tulajdonosát a Templom-utcában. Előtte és egy darabig még utána is családja birtokolta. Egyébként Kiss János Emlékezéseiben is sokat szerepel, mint jobbágyainak igaz atyja; Sopronban pedig az 1797-es nagy tűz idején maga vezette a nemesi felkelők élén az oltást.²⁽¹⁰⁹⁾

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kisebb közlemények. / Cs. E.: Unterberger Ignác barokkfestő sopronmegyei vonatkozásai.

Cs. E.: Unterberger Ignác barokkfestő sopronmegyei vonatkozásai.

Az olasz származású Unterberger bécsi barokk művészcsalád egyik sarja volt Ignác, a maga idejében jónevű festő (1748–97). Dr. *Pigler* Andor egyetemi magántanár már évekkel ezelőtt felhívta figyelmemet egy grafikai lapra, amely a művészt megyénkkel hozza kapcsolatba. Amikor ugyanis II. József halálos ágyán visszavonta összes rendeleteit, a közvélemény ezt főleg Kaunitz herceg befolyásának tulajdonította és ezért Sopron vármegye rendjei az államférfiúnak tiszteletére Unterberger Ignáccal rézmetszetet készíttettek. Ezen a herceg mellszobrát lehetett látni, allegorikus alakoktól környezve. A felirat így hangzik: „Immortali Principi Venceslao Kaunitz a Rietberg, cuius consilio provido, iusto, sapienti libertas, jura legesque Pannoniae redditae, grati comitatus Soproniensis ordines. D. D. D. 1790.” A művész így jelzi magát: „Ign. Unterberger inv. et sculp.” Vagyis: maga rajzolta és véste rézbe a lapot. II. József idejének iratai a vármegyei levéltárban csak hiányosan maradtak fenn, mert igen sok mindent a törvénytelen uralom megszűntével elpusztítottak. A levéltár anyagát később, 1921-ben az elcsatolás veszélye miatt végrehajtott sietős költözködés is megtizedelte. Így magyarázható, hogy a műlap készítésének körülményeiről semminemű okiratnak eddig nem sikerült nyomára akadni. De sem a vármegyei levéltárban, sem másutt a megye területén még nem került elő tudtommal a metszet maga sem.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kisebb közlemények. / Csatkai Endre dr.: Ihász Imre diákkori emlékkönyve.

Csatkai Endre dr.: Ihász Imre diákkori emlékkönyve.

A soproni szépszámú diákemlékkönyvek közt az érdekesebbek közé tartozik Ihász Imréé. Érdekes a tulajdonos személye miatt és nemkülönben jelentékeny művelődéstörténeti szempontból is. Eddig csak Payr Sándor egyetemi professzor közölt belőle egyes bejegyzéseket az első soproni magyarnyelvű színielőadással kapcsolatosan. (Az első magyar színi előadás Sopronban, 1792. Sopron, Röttig, é. n.) 1792-ben ugyanis Ihász Imre és iskolatársai a város színházában előadták egyik ⁹⁵nagyreményű társuk, Lakos János, darabját, a Hunyadi Lászlót. A szereplők Ihász emlékkönyvében színpadi nevükön örökítették meg magukat. Ezeket a bejegyzéseket közölte Payr Sándor említett tanulmányában. Az album az Ihász-család jóvoltából a líceumi nagykönyvtár birtokába került és így nyílt alkalmam annak tüzetesebb tanulmányozására.

Ihász Imre, az Ihászi nemesi előnévvel Démen, Veszprém megyében született birtokos családból, a líceumnak növendéke volt és tanárai, társai egyaránt szerették. Megkedvelte a színhátszást, pesti joghallgató korában is több darabot dolgozott át idegenből a fővárosi magyar színtársulat számára és úgy látszik levelezésének fennmaradt töredékeiből, hogy egykori társai fordításait, verseiket később is szívesen bírálata alá bocsátották.

Emlékkönyvének 63 bejegyzése azonban egészen elenyésző kivétellel a líceumtól való búcsú hónapjaiban, 1793 májusában, júniusában, júliusában kelt, egy-kettő 1794/5-ben Pesten, Veszprémben, egy Démen, néhány 1814-ben Győrött. A bejegyzések zöme német és latin, 19 magyar, három vegyesen magyar és német nyelvű.

A licista diákságnak akkoriban, mikor Ihász végzett, az Asbóth-ház volt egyik kedves gyülekező helye. Asbóth lelkész özvegye és csinos leányai szívesen látták a fiúk barátait és ahogy Kis János is írja Emlékezéseiben, még táncoltak is. Ihász emlékkönyvébe is egynéhány Asbóth-leány, fiú és a velük rokon Krug-család tagjai írtak nagy számmal emléksorokat. Így Asbóth Zsuzsánna: „Erkölsünket a birtok, szokásainkat a lakhely, hajlandóságinkat a könyvek, állományainkat az idő meg szokta változtatni, Ennek valóságát a tapasztalás bizonyítja.” A leány később Németh László neves statisztikus és földrajzíró neje lett Győrben és rövid házasság után mint özvegy tért vissza Sopronba.

Asbóth Erzsébet, a szintén bejegyző Fabricius Endrének későbbi felesége, magyarul ezt írja: „Gyönyörű vig napok sietve távoznak, De hál-adó szívbe hiv örömet hoznak”.

És hozzá teszi: „Késő időkre is azon szivességét kérem ki magamnak, mellyel magam fenn tartani kívánom az Ur emlékezetét.”

Nagy számmal írtak be jelmondatokat a tanárok és annak a jeléül, hogy Ihász a tanári házakhoz is járt, feleségeik is. Stanislaides tanár ugyan latinul írt, de a többi, az új idők szellemének megfelelően magyarul. Wietorisz Jónatán a könyv birtokosának nevével élcelődik:

„Arany gyapjas Méltóság, Ehez kötött Uraság, A jó ihászt illeti. A jó Ihásznak selyem a gyapja. El menendő kedves tanítványát, majd azután tökéletes Barátját nagyobbokra serkentetni akarván írta.”

Rajts Péter tanár „szorgalmatos hallgatójának” ekként adott tanácsot az életre:

*„Ne gondolj rossz ember nyelvedésével
Ellened ki-koholt hamiss beszédével,
Tsak élted ne légyen lelked sérelmével,
A kinek hol tetszik, ott járjon nyelvével.”*

A bejegyzések többsége osztálytársak és egyéb diákok tolla alól került ki. Sajátos, hogy a legtöbb „színhátszó” német szöveget írt és alája – mint említettük – színpadi nevét kanyarította valami magyar **96**mondás kíséretében, de azután a saját nevük alatt külön is írtak magyar bejegyzést. Így Kiss Mihály eképen fejezi be mondókáját: „Ezt kívánjuk derék Modrárunknak Sopronyi Residentiánkban 29 Julii 1793 Mi V. László Magyar Király”. Lakos János, a szerző, mint Hunyady László ezt írja: „Modrár! Édes a multak / 1792 Bika 30 / emlékezete.” Azaz céloz az 1792 április 30-án előkerült darabra. És szintén a színi világból szövi másik bejegyzését is: „Barátom, ki a világban lép, Theátrumba lép, Szolgát vagy Urat jádzani. Ha csoportosan ott az Atyafiság, vagy jó Barát: kész taps bére. Ha értelmesek és igazak a Nézők, akkor is; ha rossz szívűek és tsak a már kezdett tapsokat verik ők is: akkor az érdem s munka... ritkán

nyer.” Lakosból tudvalevőleg, noha egyéb írókon kívül Virág Benedek is szívesen figyelte írói képességeit, mégis magasrangú katonatiszt lett.

Zigán János, később több helyen evang. pap, akinek versei Kis tanusága szerint közkedveltségnek örvendtek baráti körökben, mint „Czilley” németül rettentetetlennek és merésznek jelzi magát. Magyar verse hosszabb:

*Barátom, most lépsz a világ piaczára,
Most vettetik szived leg-kétesb kotzkára.
Eddig esmért szelid musák közt forgottál,
Semmi szövevényes uton nem bolyogtál. (!)
De itt szél-torkába lesz egészen helyed
S minden kis fergeteg meg-ütközik veled.
De csak Isten, virtus, szeretet, egyesség,
Birják szíved itt-is, szent lesz a békesség.*

A több tanulótlárs és diák közt érdekes még személye miatt Bredeczky Sámuelé, ki később mint polgári iskolai tanító került vissza Sopronba. Neves földrajzi író és statisztikus; mint lemerbergi püspök halt meg. Érdekes, hogy Fabricius András, a későbbi polgármester, Ihász könyvébe is ugyanazt jegyzi be, „barátság oszlopaul”, mint két évvel előtte Stráner Györgyében: „Menj jó szerentsével, fenn marad szivemben szép emlékezeted emlékezetemben.” Benedek András, a híres hadvezér későbbi apja, németül ír pár sort. Egyebekben Waltersdorfer Rudolf, Prasser József, Weörös Pál, Mészáros József, Vései Wéssey Ferenc, Tsaplavits Dániel („Sajnálak hogy el-hagysz, drága Uram, Nem sajnállak, hogy elhagysz drága Uram” stb.) Pfandler Mátyás, Schneller Lajos, Pluzár Antal, Kis János (nem a neves költőpap), Mártinyi Mihály, Bakats Pál, Ajkay Pál, Madarassy Pál és Tóth Miska.

Soproni családok sarjai közül az említett Asbóth kisasszonyokon kívül a Német, Fábry, Stang, Artner leányok.

A diákbejegyzésekre jellemző egyfelől a hazafias hang, buzdítás a jövőben leendő nagy nemzeti munkára. Érdekes, hogy az akkor Sopronban nagyobb számmal tanuló macedón és szerb diákok egyike, Poppovich Chariton ezt a szólamot jegyzi be: „Extra Pannoniam non est vita” és így jelzi magát: „olim Macedonia-Turca, jam Hungarus.” (Egykor török-macedón, már most magyar.)

1793-ban a francia forradalom már a rémuralom képét öltötte fel. A francia háborúk végtelen hosszú korszaka hajnalodott; szörnyű pesszimizmus is kezd már az emlékkönyv soraiból felénk kúszni: „Minden ember 97 ember, de nem minden ember embersiges ember.” (Krug Gottlieb.) Az emberiesség minden törvény felett áll.” (Stanislaidésné.) „Az egész világ ítélete, a mienk is, alapjában hamis és átkozottul önző.” (Zigán János.) „Nintsen sehoh rutabb Teremtés az ég alatt az embernél, ha jószive nintsen.” (Prasser József.) „Meghalni nem egyéb, mint egy Játékot el hagyni, a melyben többet veszünk, mint nyerünk.” (Pfandler Mátyás.) „Nem szokás már, hogy ura legyen az ember a szavának.” (Asbóth Doris.) „Édes az élet! keserüvel magunk vegyétjük: egyikünk a Dozist kettössen, a másikunk hármossan veszi, néha más is hint belé.” (Ajkay Pál.)

Igazi színpad, a történelem nagy szabadtéri előadása, társasági élet mögött egészen szerényen szólal meg csak az utolsó lapok egyikén az igazi diákbejegyzés: „Kedves Barátom, gyakran emlékezzél meg arra az időre, mellyben együtt Prokátorok voltunk s allegáltunk, de nem nyertünk a processust. Prokátor Tóth

Miska.”

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kisebb közlemények. / Szerk.: Gamauf Teofil arcképe.

Szerk.: Gamauf Teofil arcképe.

A Soproni Szemle 1941. november 15-i számában megjelent Gamauf Teofil arcképe (291. l.), pótlólag megjegyezzük, hogy olajfestmény és erősen megviselte már az idő. Hátlapján ez a jelzés: „Carl Geistinger 1828.”

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés.

Könyvismertetés.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés. / Heimler, Dr. K.: Kunstdenkmäler der Stadt Sopron. Sopron ville d'art. Sopron, 1941.

Heimler, Dr. K.: Kunstdenkmäler der Stadt Sopron. Sopron ville d'art. Sopron, 1941.

„Sopron műemlékei” című munka most német és francia nyelven is megjelent. A nehéz viszonyok késleltették magyarnyelvű változatukkal való együttes megjelenésüket, de most íme a legszélesebb érdeklődés elé viszik Sopron belvárosának értékeit. A munka egészéről már sok dicsérő szó esett, hiszen az a fajta munka, amely előtt még a kákán csomót kereső bíráló is meghajol. A teljesítmény maga olyan nagy, hogy kisebb tévedések elenyésznek még az ilyeneket kereső szem előtt is. A német szöveg a semmitmondó „Innere Stadt” helyett az „Altstadt” szóval próbálkozik meg; vajjon elterjed-e majd a használata? A magyar kiadáshoz képest mindkét nyelvű kötet elhagyja Csányi Károly bevezetőjét és Mihályi Ernő dr. összefoglaló ismertetését, ezzel szemben Becht Rezső lendületes költeményét prózában Sopronról remekbe készült német fordítás közvetíti és megtaláljuk Heimler Károly gondos, bő forrástanulmányokon alapuló kísérő jegyzeteit is. A francia szöveg Becht munkáját és a jegyzeteket is erősen rövidíti, pedig kár ott minden szóért. Csorbíthatatlanul megvan az új kiadásokban is Diebold Károly gyönyörű fényképsorozata. Az embernek az az érzése, mint nagy művészek alkotásainak láttán. Ahogy Rubens a színekben, Michelangelo az izmok játékában, Rembrandt a fény 98s árnyék játékában tobzódik és érezteti, mennyire kedvére van ez a játék, akképen sejteti Diebold is nagy örömét a tárgykörök változatosságában és szépségében. A két kötetnek azt az elterjedést kívánjuk, amilyent megérdemel és hirdessék messze földön nemcsak városunk gazdagságát műemlékekben, hanem polgárainak áldozatkészségét és szeretetét a hazai rög és minden iránt, ami a soproni talajból fakad.

Csatkai Endre dr.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés. / Radó István: A Sopron sz. kir. thj. város

közkönyvtárában őrzött Széchenyi könyvtártöredék címjegyzéke. Dr. Kamenszky Árpád, Sopron polgármesterének előszavával. A város kiadása. 8°, 48 l., Sopron, 1941. Székely-ny.

Radó István: A Sopron sz. kir. thj. város közkönyvtárában őrzött Széchenyi könyvtártöredék címjegyzéke. Dr. Kamenszky Árpád, Sopron polgármesterének előszavával. A város kiadása. 8°, 48 l., Sopron, 1941. Székely-ny.

Széchenyi István születésének 150. évfordulójakor adta ki Sopron városa a közkönyvtárában őrzött Széchenyi könyvtártöredéknek címjegyzékét. E gyűjteményben levő könyveket Széchenyi Béla gróf 1877 ajándékozta a Soproni Irodalmi és Művészeti Körnek abból a célból, hogy az egyesületi könyvtár alapjául szolgáljon. 1927-ben került az egyesület többi könyvanyagával együtt ez a könyvtártöredék is a városi közkönyvtárba örök letétként. A 2000 kötetre rugó könyvanyagból csak 226 műről állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy Széchenyi István könyvtárából származik; ezek a könyvek vagy Sz. I. sajátkezű aláírásával vagy bélyegzőjével vannak ellátva, egyesek Széchenyinek szóló ajánlásával ellátottak, vagy pedig a Széchenyi-család tagjainak kezeírását viselik. A címjegyzék négy fejezetre osztható: 1. Sz. I. kezeírását vagy bélyegzőjét viselő könyvek; 2. a Sz. I.-nek szóló ajánlásokkal ellátott művek; 3. Sz. munkái és 4. a Széchenyi-család tagjainak tulajdonát képező könyvek címeit, bibliográfiai adatait sorolja fel. – Elismerés illeti a város vezetőségét azért az elhatározásáért, hogy a füzet megjelenését lehetővé tette, dicséretes a szerző gondos munkája is, amellyel a helyi közművelődési ügy szolgálatában országos viszonylatban is figyelemreméltó dolgot végzett.

ry.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés. / Csatkai Endre: A soproni szappanosok és gyertyamártók története. Sopron, 1941. 8°, 16 l.

Csatkai Endre: A soproni szappanosok és gyertyamártók története. Sopron, 1941. 8°, 16 l.

A 150 éves „Első soproni szappan- és gyertyagyár Kremser Károly” cég tulajdonosa, Kremser Jenő, ezzel az emlékfüzettel ünnepli meg cégének jubileumát. Öröndetes dolog, hogy a szellemi kultúra mai válságában éppen a polgári műveltségnek még akadnak pártfogói. Régi soproni hagyomány meg nem szűnő életének beszédes bizonyítéka ez. Egy-egy iparág története nemcsak a polgári életformába enged bepillantást, hanem a családtörténeti érdeklődés kielégítésén túl a várostörténetbe újabb mozaikkövet is illeszt, a hogy a füzet kiadója ezt „Bevezetőjében” kifejezésre is juttatja. Éppen ezért kár, hogy Csatkai Endre csupán adatközlésre szorítkozik s a szorgalmasan összehordott adatokat a várostörténet szempontjából nem értékesítette, holott a családtörténeti és a várostörténeti szempont összekeveredése könnyen elkerülhető lett volna. Úgy véljük, a két szempont különválasztása, valamint a forrásközlés pontossága a kívánt eredményt minden bizonnyal meghozta volna. Csatkai Endre adatai így egészen más megvilágításba kerülhettek volna. Meg kell említenünk, hogy az első soproni telekkönyv (1379) Csatkaival ellentétben nem említi szappanosot. Ismerünk azonban a 16. század első negyedéből néhányat, akiket Csatkai nem említi meg. (V. ö. *Házi Jenő*: Sopron sz. k. város tört. II., 5, Sopron, 1938.) Mindezek ellenére hálásak vagyunk Csatkai Endrének, hogy ezeket az újkori ipartörténeti adatokat feldolgozta.

Mollay Károly dr.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés. / Gantner Antal: A soproni színház és színészet története. Sopron, 1941. 8°, 88 l.

Gantner Antal: A soproni színház és színészet története. Sopron, 1941. 8°, 88 l.

Gantner Antal szép kiállítású könyve tulajdonképpen nem színház- és színésztörténet. A könyv nagyobbik részét műsorközlés foglalja el, amely egészen a legújabb időkig a soproni színházban játszott magyar- és németnyelvű darabokat sorolja fel. A műsorok összeállításában kéziratos forrásokat is felhasznált. Ez utóbbi adatoknak közzététele a munka igazi érdeme. A híresebb színlapokat hasonmásban is közli. Ezen kívül összefoglalja a soproni színészet küzdelmes kezdeteit s megírja a színházépület történetét.

Gantner Antalnak ez a nyolcadik helytörténeti vonatkozású munkája. Azok közé a helytörténetírók közé tartozik, akiknek minden sora a soproni kultúra szeretetéből és megbecsüléséből fakad. Örömmel jegyezzük fel mint jelenkori soproni művelődéstörténeti adalékot e folyóirat hasábjain is, hogy ez érdemes; munkák szerzője, a Kaszinóegyesület portása, négy elemi osztálynak műveltségével indult neki a helytörténetírásnak s évtizedek önművelő munkájának gyümölcseként a régi Sopron nem egy kiváló egyéniségét, történelmi eseményét ragadta meg, metszeteket, képeket tárt fel a nagyközönség számára. Ez a szellemi munka a soproni polgári műveltségnek érdekes része s kívánjuk, hogy az ősz szerzőnek még sok lelki örömet okozzon.

Mollay Károly dr.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés. / Dorosmai János: Akinek nem inge, ne vegye magára. 111 mese. Sajtó alá rendezte és az utószót írta Benedek Marcell. Sopron, 1942. Az író kiadása.

Dorosmai János: Akinek nem inge, ne vegye magára. 111 mese. Sajtó alá rendezte és az utószót írta Benedek Marcell. Sopron, 1942. Az író kiadása.

Dorosmai Jánosnak nem ez az első könyve, amelyben tanítómesékkel lép a nyilvánosság elé. Régebben már két kisebb kötetben bocsátotta közre hasonló tárgyú műveit s a most közltekkel együtt 261 tanítómesé vallja őt szerzőjének. Fáy András óta, aki vagy 600 tanítómesével gazdagította irodalmunkat, alighanem Dorosmai János a legtermékenyebb költőnk ebben a nemben. Legújabb kötetében főképp állatok beszéde, okoskodása és cselekedete szolgáltatja nekünk, embereknek a tanulságot; oroszlán, róka, sas, pacsirta, csiga, lepke és sok más állat fáradozik azon, hogy egy kis bölcseségre oktassa a nehezen tanuló emberi fajt, a leggyakrabban azonban a szamár jut szóhoz, jeléül annak, hogy az okos embernek még Isten ez oktalan állatától is bőségesen van mit tanulnia. Vannak azonban meséi, amelyekben fák, bokrok, sőt olyanok is, amelyekben élettelen tárgyak beszélnek, 100cselekszenek s oktatnak bennünket, embereket.

A világirodalom nagy meseköltői: Aesopus, Phaedrus, Lafontaine, Lessing, Fáy András és mások azzal tették költői műfajjá a tanítómesét, hogy művészi formába öntötték az oktatást és a tanulságot, értettek ahhoz, hogy kell *ridendo dicere verum*, mosolyogva mondani meg az igazat, még akkor is, ha kellemetlen, sőt fájó. Figyelmet lekötő, érdekes kis történet szellemes előadásban, a történetből folyó, esetleg külön nem is hangsúlyozott tanulsággal: az ilyen tanítómeséről mondjuk azt, hogy költői. Dorosmai János gyakorlott mestere ennek a műfajnak; éles megfigyelő, jószemű ember, észreveszi a társadalom kinövéseit és

ferdeségeit, a gyarló ember botlásait, hibáit, s amit észrevesz és megfigyel, azt kérlelhetetlenül tolla hegyére veszi. Hol enyhe, hol csípős gúnyval leckéztet többnyire egész rövid meséiben. A lecke, a tanulság azonban nem mindig folyik elég közvetlenül a történetből; a csattanóval, amit várunk, olykor adós marad a szerző. Okulásra így is bőségesen ad alkalmat kis könyve, amely a gördülékeny, zamatos magyarságú stílusba foglalt meséket igen szép nyomdai kiállításban nyújtja az olvasónak.

A könyvhöz Benedek Marcell írt *Kévekötés* címen igen meglehetősen utószót s ebben közli azokat a szép leveleket, amelyeket apja, Benedek Elek, a kis magyar gyerekek nagy mesemondója intézett Dorosmai Jánoshoz, akkor még elszakított területen élő író társához. Az erdélyi magyarság szolgálatában végzett írói munkának kedves emlékei ezek a levelek.

rj.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés. / Missuray-Krúg Lajos: Rónavíz... (Újabb költemények). Sopron, 1941. 8°, 58 lap.

Missuray-Krúg Lajos: Rónavíz... (Újabb költemények). Sopron, 1941. 8°, 58 lap.

Néhány évvel ezelőtt e lapokon jellemeztük röviden Missuray-Krúg Lajos költészetét témaválasztás és stílusfejlődés szempontjából (Soproni Szemle, III., 266. l.). A költő maga is számot vetett magával, amikor „Társphár” címen négy verseskötetből összegyűjtötte azokat a verseit, amelyeket saját belső fejlődése szempontjából jellemzőknek talált. Ez a válogatás érzékeltette az egyéni témakeresésre, stílusművészetre való ráeszmélés érdekes folyamatát. Ez a ráeszmélés zárja le Missuray-Krug Lajos fejlődésének első korszakát: ezt fejezi ki a „Társphár”. A költő arcképének legjellemzőbb arcvonásait a finom részletekbe való elmélyedésben („Die Andacht zum Kleinen”) s szemléleti képekre, nem zenei hatásokra építő szóművészetében találtuk meg.

A „Rónavíz” mutatja be ezt a képet első ízben a maga tisztaságában. Ez tulajdonképpen az első igazi Missuray-kötet. A mások stílusesszéközeinek kipróbálása, az Ady nevet viselő kor öröksége már nem izgató kérdés számára. Saját szemével keres témát; csiszolja a stílust.

Van a kötetnek egy látszólag igénytelen darabja, amely azonban nagyszerűen mutatja be Missuray-Krúg látásmódját (*Anyuskám, én félek a sötét babától...*). Egy harmadfél éves gyermek élményét mondja el: a gyermek a fehér falon életében először figyel fel saját árnyékára, amely kezdetben mulattatja; majd észreveszi, hogy árnyéka mindenüvé elkíséri, nem tud szabadulni tőle s ekkor megijed. Az árnyéknak, [101](#) az élet „kísértő rém”-nek felismerése, a valóság és szimbólum összefüggéseire való rámutatás állandó törekvés költészetében. Ez magyarázza meg legtöbb költeményének bölcselkedő jellegét (*A szél, A víz, A kő, Mérföldkövek* stb.). A valóság és a szimbólum összekapcsolása tulajdonképpen két kép szembeállítására. Ezért a tudatos képszerűség stílusában („Imát *szítál* a csönd Az emberekre, *Fénypenge* támad A síma Dunán...”). A szavak hangutánzó értékének kihasználását kerüli, még a finom mozgások kifejezésében is („Lassú *éréssel* száll le az alkony”) s csak ritkán fanyalodik rá („Árnyalt szempilláit: Sűrű kacér, nádist Ha pajkos szellő *zizzenti* néha...”) A zeneiséget sorainak tördelésével, ritmusával pótolja („Zöldelő dombháton aranyló mézkerep. Déli verőfényben kacagó gyerekek...” V. ö. még: *Álmodik a tenger: Volt egyszer egy asszony*). A szavak megválogatása is tudatos stílusesszéközei közé tartozik („Utak *martján*”, *rónavíz*, „Tükröd *zurbolja* Hosszú lápi bot...”). Természetesen itt-ott azután egy-egy merészebb, erőszakolt metafora is megjelenik („S aranyforszithiák virágcsöngetyűin *Csilingel* a napsugár s a csönd”), s

hamisan cseng egy-egy szó („Ha erő- s vérszavadtól a szíved megremeg”), ami költői stílusalkotásnál nem meglepő.

A kötet a Scarbantia-könyvek (szerk.: Thier László) között jelent meg.

Mollay Károly dr.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés. / Koch: Jelek könyve.

Koch: Jelek könyve.

A Hungária-könyvek nyolcadik köteteként megjelent díszes kiállítású munka. Hézagpótló. Még a széles ismeretekkel bíró ember is gyakran megakad valamely rejtélyes jel láttán, amely épületről, írásról stb. köszönt rá. Koch művének az az érdekessége, hogy nem lexikoni felsorolás módjára adja az ókor és középkor meghonosított a jeleket, hanem míg egyfelől az ábrák nagyok, áttekinthetők, másfelől a magyarázó szöveg élvezetesen ömlik és egybefoglalja keletkezésük, fejlődésük szerint az egyes példákat. A pont és vonal alakította jelek után a kereszttek fajtái, a keresztény vallás nevezetesebb jelei, a kőfaragójegyek, a monogramm, az egyes tudományok jelbeszéde stb. adják az érdekesebb fejezeteket. A fordító, Szentkúty Pál, munkáját jól végezte, csak kár, hogy magyar példákkal meglehetősen gyéren szolgált.

Cs. E.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés. / Szántó Irén: Császárszék plébániatemploma. (Adalék a magyarországi barokk művészet történetéhez.) 1941. Nyolcadrét, 68 o. XVIII képes tábla. Német összefoglalás.

Szántó Irén: Császárszék plébániatemploma. (Adalék a magyarországi barokk művészet történetéhez.) 1941. Nyolcadrét, 68 o. XVIII képes tábla. Német összefoglalás.

Szántó Irén doktori értekezésének a császárszék plébániatemplom feldolgozását választotta. Minket a komárommegyei helység temploma annyiból érdekel közelebbről, mert a mi Dorfmeisterünk festette ki és látta el oltárképekkel. Ezek a váltakozó értékű művek sorában a jobbához tartoznak. Fontos Szántó Irén megállapításai közül az, amely festőnknek szellemi kapcsolatát tárja fel Fellner tatai építésszel. Érdekes nyomokra mutat azonkívül rá Dorfmeister és soproni kortársa, Schaller István munkaközösségét illetőleg. A díszesen kiállított, értékes dolgozatot sok kép ékesíti, köztük több kiadatlan Dorfmeister-festmény reprodukciója. A Gerevich professzor irányítása alatt nagyszerűen működő Művészettörténeti és Keresztényrégészeti Intézet (Pázmány Péter Egyetem) ezzel a füzetrel ismét tovább vitte előbbre Magyarország művészettörténeti helyrajzának fontos munkáját.

Cs. E.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Könyvismertetés. / Kertész János: Széchenyi faluja Nagycenk. 8°, 24 l., 7 képpel, Budapest, 1941.

Kertész János: Széchenyi faluja Nagycenk. 8°, 24 l., 7 képpel, Budapest, 1941.

Szerző ebben a füzetben nem a község leírását adja, hanem csupán a Magyar Szociografiai Intézet községi adattárából származó adatokat, egyes forrásmunkákból vett idézeteket vagy néhány tanulmány idevonatkozó kivonatát közli. E szűkre szabott keretben Széchenyi falujára nagyon értékes forrásanyagot kívül szerző a függelékben Széchenyi István születésének 150. évfordulója alkalmából írott tanulmányokat és megemlékezéseket is összegyűjtötte, adatok, amelyek majd a készülő Széchenyi bibliográfiához szolgálnak. Szerzőt ezért a munkáért a kutatók elismerése illeti.

ry.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni bibliográfia.*

Soproni bibliográfia.*[\(110\)](#)

Banner János: Újabb adatok a dunántúli badeni-kultúra ismeretéhez (Dunántúli Szle, 1941. évf., 718. sz.)
[Rábapordányi, vulkapordányi, baboti, szikrai leletekről.]

Berecz Dezső: Frankenburg Adolf harmadik felesége. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 280.)

Csatkai E.: Színháztörténeti adatok soproni anyakönyvekben. (Sopr. Szle. 1941. évf., 4. sz. 326.)

- Szent László király ereklyéje Sopronban. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 324.)
- Kinek a műve a soproni régi színház oromcsoportja? (Sopr. Szle, V. (1941.) évf., 4. sz. 314.)
- Mozart kultusza Sopronban. USV., 1941. dec. 6.)
- A régi soproni gombkötő cég. (USV., 1941. dec. 20.)
- Albach páter, Széchenyi István gyóntatója. (SH., 1941. dec. 25.)
- Karácsonyest a régi Sopronban. (USV. 1941. dec. 24.)
- Régi soproni gombkötők. (USV., 1941. dec. 27.)
- A Fehérló fogadó a Várkerületen. (USV., 1942. jan. 17.)
- Nemsokára eltűnik Gyóni Géza harmadik lakóháza. (USV., 1942. jan. 24.)
- 200 évvel ezelőtt született a „harkai magánosság” poétája. [Barcsay Ábrahám 1742–1806.] (USV., 1942. jan. 31.)
- Egy kőszegi nemes fiatalember leírása Sopronról 1831-ben. (USV. 1942. febr. 7.)
- A régi újságírás és Sopron városa. (USV., 1942. febr. 14.)
- 103**– Arany kakas, Esterházy herceg, Hattyú. [Soproni régi vendégfogadók] (USV., 1942. febr. 21.)
- Földieink Kelet-Ázsiában. [Bauer József, Krausz Jakab.] (USV., 1942. febr. 28.)

Csipkés K.: Szakál Ernő Széchenyi-emlékplakettje. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 324.)

Gantner Antal: A soproni színház és színészet története. 8°, 88 l., 8 kép és 1 alaprajz. Sopron, 1941.
Röttig-Romwalter ny.

Gombás Géza dr.: Thirring Gusztáv dr. irodalmi munkássága. [Bibliográfia.] (Kleny. Magy. Stat. Szle,

1941. (XIX.) évf. 10. sz.)

– Die literarische Tätigkeit des Dr. Gustav Thirring. Nach der Zeitfolge. (Journal de la Société Hongroise de Statistique, XIX. évf., 1–2. sz.)

Hamar Gyula: Gamauf Teofil feljegyzései Kis Jánosról. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 291.)

Vitéz Házi J.: A soproni polgárjog megszerzésének története. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 269.)

Heimler–Becht–Csányi–Mihályi: Kunstdenkmäler der Stadt Sopron. I. Die Altstadt. 4°, IX + 183 p., Diebold Károly 163 fényképfelvételével és 1 tervrajz. Sopron, 1941. Röttig-Romwalter ny.

Hunyady Ilona: Kelták a Kárpátmedencében. Táblakötet. Fol. cv. Tkp. a keltakori lelőhelyekről. [Számos adat Sopron és Sopron megyéről.] (Budapest, 1942. Pázmány Tud. Egy. Érem- és Régiségtani Int.)

Kertész János dr.: Széchenyi faluja Nagycenk. Független Sz. I. születésének 150. évfordulója alkalmából megjelent tanulmányok könyvszerkezete. 8°, 24 l., 6 képpel. Budapest, 1941.

Kotsis Tivadar: Sopronkörnyéki barlangok [Szárhalmi üregek.] (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 318.)

Kovács Alajos dr.: Thirring Gusztáv dr. emlékezete. (Magyar Stat. Szle, 1941. (XIX.) évf., 10. sz. Kny. is.)

– Gustav Thirring zum Gedächtnis [1861–1941]. (Journal de la Société Hongroise de Statistique. Journal der Ung. Stat. Gesellschaft. XIX. évf., 1941. 1–2. sz.)

Krisanitsch, I.: Leben vor hundert Jahren in Fertőboz und Umgebung. (Ö. Z., 1941. XII. 6, 13, 20.)

Németh S.: Ribini János. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 321.)

Östör J.: Széchenyi és vármegyéje. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 251.)

Radó István: A Sopron sz. kir. thj. város közkönyvtárában őrzött Széchenyi könyvtártöredék címjegyzéke. Dr. Kamenszky Árpád, Sopron sz. kir. thj. város polgármesterének előszavával 8°, 48 l., Sopron. 1941.

Thier, L.: Ein unbekanntes Kapitel der Geschichte des Soproner Kasinovereins. (Ö. Z., 1941. XII. 20 s köv.)

Tompos Ernő: Adalékok a Tompa-család történetéhez. (Magy. Családtörténeti Szle, 1942. évf., 8. l.)

104 *Varga F.:* Az ötéves Soproni Nyári Egyetem. (Sopr. Szle, V. (1941.) évf., 4. sz. 327.)

Weger I.: Néprajztérképek módszere. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 299.)

*

Sziklai Jenő. Nekrológ. (SH., 1942. II. 10., USV. 1942. II. 9.)

SOPRONER RUNDSCHAU
HEIMATBLÄTTER
KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn

HAUPTSCHRIFTLEITER:
Dr. HEIMLER KÁROLY.

Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1.

VI. Jahrgang 1942. – Folge 1.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni bibliográfia.* / Inhalt des vorliegenden Heftes:

Inhalt des vorliegenden Heftes:

Östör, Josef: Graf Stefan Széchenyi und Sopron

Lauringer, Ernst: Die Kartensammlung des Soproner Museum

Mollay, Karl: Beiträge zur Geschichte des einstigen Hospitals in Sopron

Csatkai, André: Aus dem Briefwechsel der Mitwirkenden an der ersten ungarischen Theatervorstellung in Sopron

Tompos, Ernst: Wappensiegel, mit besonderer Rücksicht auf die Bürgerwappen

Gyórfi, Johann: Käferschädlinge aus den Soproner Waldungen

Csemegi, Josef jun.: Hat Johannes Capistrano von der Kanzel der Soproner ehemaligen Franziskanerkirche gepredigt?

Mollay, Karl–Weger, Imre: Kulturatlas des Soproner Komitates (Heft I)

Biographien: Kaleschiak, Peter

Mitteilungen des städt. Museums

Kleine Beiträge

Schrifttum

Soproner Bibliographie

Előfizetőinket kérjük, hogy az előfizetési díjat mielőbb beküldeni szíveskedjenek.

Legközelebbi számunk 1942. május hó végén jelenik meg.

RÖTTIG-ROMWALTER NYOMDA R.T., SOPRON 13107

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK

Alapított 1841-ben kelt királyi szabadalomlevéllel.
Bármely ügyben készséggel ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok:
64,100.000 pengő

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám Telefon: 92, 132.
Sürgőny cím: COMMERZ.

*Az új villamos árszabás mellett érdemes a
Lövékben*

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a
városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét teszi olcsóvá!

SOPRONI TAKARÉKPÉNZTÁR

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

Alapított 1842 Sopron, Széchenyitér 19 Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. – Betéteket legjobban gyümölcsöztet. – Foglalkozik a banküzlet minden ágával. – Minden ügyben díjmentes felvilágosítással szolgál.

BAUMANN BÉLA

OKL. KŐFARAGÓMESTER ÉS CEMENTÁRUGYÁROS

SOPRON, KŐFARAGÓ-TÉR 5 – TELEFON 469

Mindennemű kőfaragó-, műkö- és cementmunkák, építőanyagok eladása

LÖVÉRSZÁLLÓ

110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg folyóvíz
Lift
Garázs
Bar
Tenniszpályák

Elsőrendű szálloda a tizezer holdas városi erdő közvetlen közelében.

Bérlő:
Horváth Imre
Telefon 622 és 714.

Minden házban igazi öröm a családi sör!

Felvételeit
előhívja
másolja
nagyítja
gyorsan, szépen

MOLNÁR ZOLTÁN
foto-illatszertár
Sopron
Templom-u. 27.
Telefon 690

Mindig nivós műsor a Városi Moziban!

Telefon 424

Perkovácz Félix

SZÉCHENYI-TÉR 12 SOPRON TÁVBESZÉLŐ 888

Kitűnő konyha
Elsőrangú borok

Állandó frissen csapolt sör

„HUBERTUS” VADÁSZLAK

Sopron legkedveltebb
üdülő- és kirándulóhelye.

Egész éven át nyitva.
Rendkívül mérsékelt árak.

Gyönyörű kilátás az osztrák Alpesekre.
A várostól 3 km-nyire.
Jól ápolt sétautak.

A Soproni Városszépítő-Egyesület tulajdona.

Bérlő: Konrad Frigyes.
Távbeszélő: 633

MED. UNIV. **dr. HERNFELD PÁL**

LÖVÉR-PENZIÓJA

EGÉSZ ÉVBEN NYITVA. KÖZPONTI FŰTÉS
HIDEG-MELEG VÍZ. – TELEFON: 940

VASÁRUGYÁR R.T.

SOPRON, CSENGERY-U. 32.

GRUBER-PENZIÓ

A VÁROSLIGETBEN
TÁVBESZÉLŐ: 484. SZÁM

Szép magaslati, por- és szélmentes helyen, tölgyes- és fenyveserdők közvetlen közelében.
Ideális üdülőhely. 38 modernül berendezett szoba, folyóvízzel, fürdőszoba, villanyvilágítás.

Terrasz szép kilátással.
Kívánatra dietikus konyha.
Egész éven át nyitva.

BÉRLŐ: KIS FERENC

RAUNER MIHÁLY
NEMZETKÖZI SZÁLLITMÁNYOZÁSI VÁLLALAT
HIVATALOS VASUTI SZÁLLITÓ

Bútorszállítás
Raktározás
Fuvarozás
Elvámolás

Sopron, Manninger-út 8–10. szám
Távbeszélő: 577
Városi iroda: 900

Pannonia-Szálló
A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

Hideg és meleg folyóvíz
Központi fűtés
Garage
Klubhotel

TELEFONSZÁM
80

SELTENHOFER FRIGYES FIAI

ALAPÍTVÁ: 1816 SOPRON TELEFON: 66

MAGYAR KIRÁLYI UDVARI SZÁLLITÓK

Legelső tűzoltószer, kutszivattyú és gépgyár, harang-, fém- és vasöntőde
Harangok, vasállványok, tűzoltófecskeendők

úgy kocsik-, mint motorfecskeendők, továbbá harangöntés, fémöntés, kutak stb., stb., beszerzéseknél forduljon bizalommal minden tekintetben teljes garanciát nyújtó megbízható keresztény gyárunkhoz s a legnagyobb készséggel adunk díjmentesen költségvetést, kívánságra díjmentesen kiszállunk, kedvező fizetési feltételeket adunk sok évi jótállás mellett.

Gyártmányaink a párizsi világkiállításon az aranyéremmel, azonkívül sok-sok arany- és ezüstéremmel és díszoklevéllel kitüntetve.

Hazánk legrégebb, több mint 125 év óta fennálló keresztény gyára

SOPRONI IDEGENFORGALMI R.-T.

SOPRON, VÁRKERÜLET 44

Telefonszám 379

A magyar kir. Államvasutak és a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasut hivatalos menetjegyirodája

FÜRDŐ-ÜZEM

AUTÓBUSZ-ÜZEM

IDEGENFORGALMI ÜGYEKBE DÍJTALAN FELVILÁGOSÍTÁS!

FÉNYKÉPÉSZET

Lobenwein Harald

FOTÓSZAKÜZLET / AMATŐRLABORATORIUM

Sopron, Kossuth L.-út 13. / Tel. 352

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

Tűzhelyek, kályhák, zománcdények, építési anyagok!

Minden jó soproni polgár tagja a Soproni Városszépítő Egyesületnek!

A Soproni Városszépítő Egyesület

FAISKOLÁJA

a legjutányosabban szállít
gyümölcsfa csemetéket

és

dízcserjéket

Távbeszélő: 220 és 379
Telep: Sopron, Harkai-út.

EGYÜNK
Stauffer
SAJTOT – VAJAT

IZÜK ÉS TÁPÉRTÉKÜK FELÜLMULHATATLAN

Tómalom Strandszálló

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!
Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lövérékbe.

Egész éven át nyitva!

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

RÖTTIG-ROMWALTER
NYOMDA R.-T.

KÉSZÍT NYOMTATVÁNYOKAT, KÖNYVEKET ÉS EGYÉB NYOMDAI TERMÉKEKET A
LEGKÉNYESEBB IZLÉST KIELÉGÍTŐ KIVITELBEN

SOPRON, DEÁKTÉR 56
TÁVBESZÉLŐ: 19

VIRÁGOT

RAFFENSPERGER FERENC FIAI
VIRÁGTERMEIBŐL

SOPRON, Erzsébet-utca 9. Tel. 54. / Kossuth L.-utca 45. Tel. 780.

Kertészet: Nándorfásor 8. Tel. 610. / Alapítási év 1803.

Diebold-Foto

Sopron, Mátyás király-u. 1.
Telefon: 378

FELSŐLÖVÉRI PENZIÓ

KITŰNŐ ELLÁTÁS

MÉRSÉKELT ÁRAK

FENYVES-SOR 7

Tulajdonos: Dr. PÁLOVICH ISTVÁNNÉ
Távbeszélő: 798. és 821.

1942. VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

1. *Becht Rezső*: Az én városom
2. *Thirring Gusztáv dr.*: Az első soproni népszámlálás
3. *Varga Lajos dr.* és *Mika Ferenc dr.*: A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán
4. *Lauringer Ernő*: A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában
6. *Payr Sándor*: Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban
9. *Romwalter Alfréd dr.*: Római-kori sajtolt üveg Sopronból
10. *Csipkés Kálmán*: Soproni órakiállítás
12. *Thirring Gusztáv dr.*: Sopron népessége a 18. század elején
13. *Breuer György*: A sopronmegyei madárvárták
14. *Szádeczky-Kardoss Elemér dr.*: Sopron vármegye Zsirakörnyéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája
15. *Soós Imre*: Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez
16. *Storno Miksa*: Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.
17. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. Tél
19. *Zügn Nándor*: Soproni erdészeti régiségek

20. *Kolb Jenő*: Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban
21. *Leitner József*: Bredeczky Sámuel (1772–1812)
22. *Kárpáti Zoltán dr.*: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén
23. *Csipkés Kálmán*: Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban
24. *Dr. Wiczián Dezső*: Payr Sándor (1861–1938)
25. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. Tavasz
26. *Kapuy Vitál*: Egered. (Helytörténeti tanulmány)
29. *Főző Géza*: Soproni gesztenyések
30. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. Nyár
31. *Thirring Gusztáv*: Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt
32. *ifj. Csemegi József*: Sopronbánfalva középkori templomai
33. *Veszélka László dr.*: A soproni rajziskola története 1778–1799. (Első közl.)
34. *Stornó Miksa*: Római-kori leletek Sopron Belvárosából
35. *Csipkés Kálmán*: Régi soproni egyházi ruhák
36. *Weinberger G. A.*: Ifj. Storno Ferenc (1851–1938)
37. *Csatkai E. dr.*: A gróf Szapáry-kastély Bükön
38. Kapuvári népviselet. I.
39. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. Ősz
41. *Németh Sámuel*: A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok
42. *Verbényi László dr.*: A soproni rajziskola története (II. közl.)
43. *Énekes Kálmán*: A sopronhorpácsi kastély
44. *Kokas Kálmán*: A szanyi népviselet
45. *Varga Lajos dr.*: Nagyméretű darázsfészek a soproni Felsőlövérekéből

48. *Vitéz Lenky Jenő*: Király József Pál
49. *Levárdy Rezső*: id. Storno Ferenc pannonhalmi működése
50. *Romwalter Alfréd dr.*: A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén
51. *Verbényi (Veszélka) László dr.*: A soproni rajziskola története (III. közl.)
52. *Csatkai Endre dr.*: A zsirai (gyülevizi) kastély
53. *Sandy Dezső*: Csornai népviselet
54. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szövegközi képpel.
55. *Ruhmann Jenő dr.*: Torkos László. (1839–1939.)
56. *Vitéz Házi Jenő dr.*: A soproni plébániai iskola
57. *Verbényi (Veszélka) László dr.*: A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)
58. *Varga Lajos dr.*: Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról
59. *tóth-lipcsei Fabricius Endre*: Sopron és a Napoleon-i háborúk
61. *Csatkai Endre dr.*: A simasági kastély
62. *Neubauer Elemér*: Ágfalvi népviselet
63. *Csatkai Endre dr.*: Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata
64. *Becht Rezső*: Város és erdő
65. *Dr. Verbényi (Veszélka) László*: A soproni rajziskola története
66. *Bergmann Pál*: Sopron városfejlesztési terve
67. *Dr. Mollay Károly*: Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései
68. *Csipkés Kálmán*: Régi soproni cégek
69. A fertőrákosi püspöki kastély
70. *Östör József*: Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudás Újabb a Karolina-ügyben
71. *Thirring Gusztáv*: A Széchenyi-család soproni házai

72. *Lauringer Ernő*: Széchenyi István gróf az érmészetben
73. *Thier László*: Széchenyi-emlékek
74. *Csatkai E.*: Széchenyi-műemlékek Nagycenken
75. *Berecz Dezső*: Moller Ede 1853–1882
76. *Radó István*: A soproni Széchenyi-könyvtár
77. *Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz*
78. *Verbényi (Veszélka) László*: A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)
79. *Schindler A. dr.*: Városszéli telepítés
80. *Storno M.*: Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel
81. *Csatkai E.*: A dénesfai gróf Cziráky-kastély
82. *Thirring Gusztávné Waisbecker Irén*: Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopron
83. *Benkő László dr.*: A soproni Nemes Magyar Társaság. A legrégebb magyar önképzőkör
84. *Bergmann Pál*: Sopron városrendezésének kérdései
85. *Hárs György*: Csákányütés a belvárosban
87. *Kotsis Tivadar*: Barlangok a tóalmi erdőben
88. *Csipkés Kálmán*: Régi bábsütő emlékeink
89. *Csatkai Endre dr.*: A röjtöki kastély
90. *Soproni krónikák*: I. Petz Dániel és fia krónikája
91. *Massalsky Miklós herceg*: Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?
92. *Vajk Artúr*: A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna
93. *Csatkai Endre dr.*: A nagylozsi báró Solymossy-kastély
94. *Németh Sámuel*: Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619.
95. *Storno Miksa*: A soproni kulcsleletek alakváltozásai

96. *Csipkés Kálmán*: Vitnyédi fejfák
97. *Thirring Gusztáv dr.*: Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez
98. *Storno Ferenc*: Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről
99. *Udvardi Lakos János*: Adatok a Soproni Kereskedelmi Testület multjához
100. *Csatkai Endre dr.*: Sopronmegyei kastélyok
101. *Győrfi János dr.*: Sopron és környékének rovarfaunája
104. *Csatkai E. dr.*: Sopronmegyei kastélyok
105. *Reményi V.*: Brennbergbánya szociális fejlődése
106. *ifj Csemegi József*: A Keresztelő Szent János tiszteletére épült kápolna Sopronban
107. *Hajós Elemér*: Karácsonyi és újévi népszokások a Rábaközben
108. *Verbényi László dr.*: A testületi nevelés nyomai Sopronban a kereskedelmi tanonciskolák megindulása előtt
109. *Kárpáti Zoltán dr.*: Sopron környékének fontosabb gyógynövényei
110. *Horváth Tibor Antal.*: A horpácsi prépostság
111. *Heimler K. dr.*: Thirring G. és munkássága
112. *Németh S.*: Egy soproni ábrándos történetíró Borgátai Szabó J.
113. *Thirring L dr.*: Sopron népessége 1941. jan. végén.
114. *Géfin Gy. dr.*: Adalékok Sopron művészettörténetéhez
115. *Csatkai E. dr.*: A virtsológi Rupprecht-kastély Sajoskálon
116. *Csipkés Kálmán*: A Városi Múzeum borászati emlékei
117. *Storno M.*: Soproni városrészletek 1852-ből
118. *Kotsis Tivadar*: Sopronkörnyéki barlangok
119. *Mollay K. dr.*: Soproni élet a 15. század második felében
120. *Hajós Elemér*: A rábaközi népviselet

121. *Storno Miksa*: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban
122. *ifj. Csemegi József*: Középkorú kőlámpások Sopron területén
123. *Thirring G.*: Adatok a soproni céhekről a 19. század első felében
124. *Kárpáti Z.*: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén
125. A Seemann házaspár művészete
126. *Csipkés K.*: Sopron sz. kir. város múzeumának régi céhedényei
127. *Östör József*: Széchenyi és vármegyéje
128. *Vitéz Házi Jenő*: A soproni polgárjog megszerzésének története
129. *Berecz Dezső*: Frankenburg Adolf harmadik felesége
130. *Hamar Gyula*: Gamauf Teofil feljegyzései Kis Jánosról
131. *Weger Imre*: Néprajztérképek módszere
132. *Csatkai Endre*: Kinek a műve a soproni régi színház oromcsoportja?
133. *Kotsis Tivadar*: Sopronkörnyéki barlangok

Sopron Műemlékei

ELSŐ KÖTET: BELVÁROS

A műnyomópapíron nyomott 31×23 cm nagyságú, leggondosabb kiállítású, félbőrkötésű mű ára 20.– pengő.

Német- és francia nyelvű kiadás is megjelent!

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Képe: Soproni Szemle, 1942. évf., 127. l.

2 (Megjegyzés - Popup)

Petőfi-tér 2. sz. V. ö. Soproni Szemle, 1942. 315.

3 (Megjegyzés - Popup)

Szálfa-erdő, a mai Városliget.

4 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő főlevéltáros közlése.

5 (Megjegyzés - Popup)

Életrajzi adatait lásd Heimler: Sopron topografiája, 273. l.

6 (Megjegyzés - Popup)

Értékes krónikája a kismartoni Wolf-múzeumban van.

7 (Megjegyzés - Popup)

Sopron város levéltárában Fasc. XXVI. 2780. sz. iratok között. Megelőzően a levéltári iratok között csak annyit találunk, hogy 1831. június 18.-án nevében megjelent Lunkányi János jószágigazgatója és kijelentette, hogy a Halpiac 114. sz. házon biztosított 4100 frt váltópénzt megbízottja, vagyis gróf Széchenyi István átengedte a háztulajdonos gyermekeinek. Ezt a követelést István gróf valószínűleg anyjától örökölte, mert a zálogszerződés már 1818-ban kelt.

8 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: A Széchenyi-család soproni házai. Soproni Szemle. 1939. nov. 15. sz.

9 (Megjegyzés - Popup)

Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István és a soproni gőzmalom. Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye, 1909. XI. füzet.

10 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: Széchenyi István Napló. V. 29.

11 (Megjegyzés - Popup)

Az alapszabályokat Sopronban nyomtatták ki Kulcsár Katalinnál 1840-ben, egyébként Széchenyinek Pesten Trattnernál Selyemrül című 54 oldalas röpiratának a függeléke volt. Az alapszabályok két részre oszlanak. Az első rész „Alkotó szabályok”, a második pedig „Rendelet” fejezetben foglalják össze a

tagok jogait és kötelességeit. Az Egylet 12 évre alakult, működését a szabályzat szerint Sopronban kell megkezdenie. Tag lehet „minden becsületében tiszta lakós vagy birtokos s ekkép a Némberek is, de egyedül képviselőik által”. A társaság fő feladata „mindig a szederfa nemesítése és tenyésztése fog lenni”. De működési körébe vonhatja külön közgyűlési határozattal a selyemtermelést is. Elnök lett Széchenyi István, alelnök Bezeredy Pál, jegyző Simon Nep. János, választmányi tagok Ihász Imre, Lunkányi János, Niczky Sándor, Rohonczy Ignác, Tatay János és Vághy Ferenc. Tulajdonképpen igazi soproni tehát csupán az utóbbi volt ezek között. A Selyemről c. röpirat rövidsége ellenére is mutatja Széchenyi eredeti írói beosztását, ami nagyobb könyveiből már ismeretes volt. A következő fejezetekre oszlik: Előszó, Kitétel, Sopron-Vasi Szederfaegyesület Szabályai, Rendelet, Tudnivalók, Bérekesztés, A Pálinkárul, Némelly Könyvnek feljegyzése, amely utóbbiban részletesen sorolja fel Széchenyi az idevonatkozó német, francia és olasz munkákat.

12 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: Széchenyi István Naplói. VI. 190., 213 és 589.

13 (Megjegyzés - Popup)

Der Staatsmann als Landwirt. Pester Lloyd, 1938. XII. 25. sz.

14 (Megjegyzés - Popup)

Berényi Pál: A Soproni Takarékpénztár története. 1892.

15 (Megjegyzés - Popup)

Károlyi: Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka. 666–672. és 702.

16 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: Széchenyi István Naplói. II. 737.

17 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: Széchenyi István Naplói. V. 156. VI. 51, 189, 243, 280, 518, 521, 522, 589, 648.

18 (Megjegyzés - Popup)

Károlyi Árpád: Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka. I. 169.

19 (Megjegyzés - Popup)

B. Szabó László: Soproni Hírlap 1932. dec. 25.

20 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: Széchenyi István Naplói II. 491, 1824, V. 22.

21 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: Széchenyi István Naplói. VI. 557.

22 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: Széchenyi István Naplói. IV. 61 és 425. 1830. jún. 28. és 1833. okt. 14.

23 (Megjegyzés - Popup)

Komlóssy Ferenc: Széchenyi István élete. 14.

24 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi 1842. akadémiai beszédéből. (Beszéddek 356.) És érdekes, hogy Vághy akkor még Wagner Ferenc sopronvárosi követ éppen a híres 1825. november 3. kerületi ülésen, Széchenyi István egyévi jóvödelmének felajánlási napján, közvetlen F. Nagy Pál utolsó felszólalása előtt ugyanezt a gondolatot juttatja kifejezésre: „Nem áll, hogy a városokban nincs nemzeti szellem, annak is, aki nem beszél magyarul – magyar lehet a szíve. Ausztria határán németül is kell tudni.” (Viszota: Naplók, 748.)

25 (Megjegyzés - Popup)

* A Soproni Szemle III. (1939), 283. lapon közölt kép nem Lunkányi János, hanem ifj. Lunkányi János képe. (Szerk.)

26 (Megjegyzés - Popup)

Góbi Imre: A magyarországi ág. h. ev. egyetemes egyház levéltárának jegyzéke I., Budapest, 1912, 10. l.

27 (Megjegyzés - Popup)

2 V. ö. *Házi Jenő*: Sopron sz. k., város története. Sopron, 1921 skk.. II. 2: 306–313.; II. 3: 56–63., 94–112. II. Mindkét okmányra *Heimler Henrik* lelkész úr hívta fel figyelmemet. Az első okmány összeolvasásában *vitéz Házi Jenő dr.* városi főlevéltáros úr segített, akinek tanácsait e helyen köszönöm meg.

Az y fölött több ízben előforduló két vesszőt (pontot) nyomdatechnikai okokból nem tüntethettük fel.

28 (Megjegyzés - Popup)

Utána: *vnb* áthúзва.

29 (Megjegyzés - Popup)

Utána: *XIII* áthúзва.

30 (Megjegyzés - Popup)

Utána: *chleib* áthúзва.

31 (Megjegyzés - Popup)

Utána: *XXX* áthúзва.

32 (Megjegyzés - Popup)

A 3. lap vége.

33 (Megjegyzés - Popup)

Utána: *ainem* áthúzza.

34 (Megjegyzés - Popup)

Eredetileg: *chraustsiederem* volt írva.

35 (Megjegyzés - Popup)

Alatta: *den.* áthúzza.

36 (Megjegyzés - Popup)

A 4. lap vége.

37 (Megjegyzés - Popup)

Utána értelmetlen tollvonások.

38 (Megjegyzés - Popup)

Az 5. lap vége.

39 (Megjegyzés - Popup)

Utána XXXX áthúzza.

40 (Megjegyzés - Popup)

Utána X. *sol. den.* áthúzza.

41 (Megjegyzés - Popup)

A 6. lap vége.

42 (Megjegyzés - Popup)

A 7. lap vége.

43 (Megjegyzés - Popup)

A 8. lap vége.

44 (Megjegyzés - Popup)

A 9. lap vége.

45 (Megjegyzés - Popup)

Következő sorban áthúzva: *Item mer hab ich.*

46 (Megjegyzés - Popup)

A 10. lap vége.

47 (Megjegyzés - Popup)

Az 1. lap vége. A 2. lap üres.

48 (Megjegyzés - Popup)

A 3. lap vége.

49 (Megjegyzés - Popup)

A 4. lap vége.

50 (Megjegyzés - Popup)

Az 5. lap vége.

51 (Megjegyzés - Popup)

A 6. lap vége.

52 (Megjegyzés - Popup)

A 7. lap vége

53 (Megjegyzés - Popup)

A 8. lap vége.

54 (Megjegyzés - Popup)

Utána áthúzva: *neunzehen.*

55 (Megjegyzés - Popup)

A 9. lap vége. A 10–12. ll. üresek.

56 (Megjegyzés - Popup)

Kazinczy Ferenc levelezése. Kiadta Váczy János. II. kötet 297. o.

57 (Megjegyzés - Popup)

U. a. III. kötet, 8. o. E sorokból úgy tűnik ki, mintha nyomtatásban is megjelent volna. De egy példány sem ismeretes.

58 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Színművészeti Lexikon. III. kötet.

59 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Színművészeti Lexikon. II. kötet.

60 (Megjegyzés - Popup)

Kazinczy Ferenc levelezése. III. kötet, 2. o.

61 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Színművészeti Lexikon. I. kötet.

62 (Megjegyzés - Popup)

Alkalmassint soproni házigazdáját érti rajta; tekintélyes polgári család volt a Fleischhackeréké.

63 (Megjegyzés - Popup)

Kazinczy Ferenc levelezése. III. 313. o. „A szép Kemenes-allya kisebb” stb.

64 (Megjegyzés - Popup)

Kis János Emlékezései életéből 2. kiadás. 391. o.

65 (Megjegyzés - Popup)

Figyelemreméltó az írói diszkréción.

66 (Megjegyzés - Popup)

Nem a költővel azonos, hanem soproni társa volt Lakoséknak és fellépett a darabban is.

67 (Megjegyzés - Popup)

Oratióban: valószínűleg a költő Kis János.

68 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Társaságban, a soproni licisták önképzőkörében.

69 (Megjegyzés - Popup)

A három levél özv. Caesar Gyuláné úrnő birtoka Sopronban. Ihász Imre a nagyatyja volt.

70 (Megjegyzés - Popup)

br. Nyáry A.: Heraldika Vezérfonala. 87. l.

71 (Megjegyzés - Popup)

Hóman Bálint: A magyar történetírás új útjai. 346. l.

72 (Megjegyzés - Popup)

G. v. Below: Das ältere deutsche Städtewesen und Bürgertum. 126. l.

73 (Megjegyzés - Popup)

Unsere Ahnen. Jahrg. 1937. 176. l.

74 (Megjegyzés - Popup)

D. L. Galbreath: Handbüchlein der Heraldik. 123. l.

75 (Megjegyzés - Popup)

Csoma József: A magyar heraldika korszakai. 126. l.

76 (Megjegyzés - Popup)

Ancien Armorial equestre de la Toison d'or. Planche, I.

77 (Megjegyzés - Popup)

Ugo Morini: Araldica. 46. l.

78 (Megjegyzés - Popup)

Turul, 1927. évf. 89. l.

79 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság jubileumi kiállításának katalógusa, 1933. 89. l.

80 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Hermann: Genealogie und Heraldik bürgerlicher Familien in Oesterreich-Ungarn. Wien, 1899. I. köt. 3. l.

81 (Megjegyzés - Popup)

Sopron szab. kir. város levéltára. Végrendeletek. Lad. B. Fasc. III. Num. 91. (A jövőben: B. III. 91.)
Benedik András végrendeletén. 1721.

82 (Megjegyzés - Popup)

F. VI. 135. Fröhlich Magda. 1705.

83 (Megjegyzés - Popup)

A. III. 76. de Antoni Péter végrendeletén 1755.

84 (Megjegyzés - Popup)

D. III. 112. Drachenstein Éva Benigna 1768.

85 (Megjegyzés - Popup)

C. II. 32. Corcos Benjamin (Jud von Rom) 1760.

86 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Iván: Magyarország családai. I. 68. *Kempelen Béla*: Magyar Nemes Családok. I. köt. 159. old. Siebmacher. 18.

87 (Megjegyzés - Popup)

Hermann id. m. II. köt. 9. old.

88 (Megjegyzés - Popup)

N. I. id. m. II. 27. *Kempelen* id. m. II. 145. *Siebm.* 59. Tizennyolc év múlva, 1790. nov. 18-án, ugyanezen címer tovább fejlesztett alakjával kapott nemességet.

89 (Megjegyzés - Popup)

A címere alapján lehet, hogy a hajniki Bezzegh-családból való. *Kempelen* id. m. II. 195.

90 (Megjegyzés - Popup)

Kempelen id. m. II. 240.

91 (Megjegyzés - Popup)

Kempelen id. m. III. 331–334. *Nagy Iván* id. m. III. 327.

92 (Megjegyzés - Popup)

Karl Weiss: Die gothische Benediktinerkirche in Ödenburg. Mitt. d. C. C. 1863. 343.

93 (Megjegyzés - Popup)

Henszlmann Imre: Magyarország csúcs-íves stílusú műemlékei. 48.

94 (Megjegyzés - Popup)

Mihályi Ernő: A középkor műemlékei Sopronban. 38.

95 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Detre: Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencés-templomban? (Knyomat a Katholikus Szemle 1921. decemberi füzetéből.)

96 (Megjegyzés - Popup)

Hazánk területén hasonló elhelyezésű szószék egykor Kolozsváron, az elpusztult Szent Jakab kápolna oldalán is állott. (Jakab Elek: Kolozsvár története. I. Buda, 1870. 365.) Jakab Elek feltevése, mely szerint a szószék a reformáció korában került volna felállításra, nem látszik valószínűnek, mert erre a reformátusoknak vagy nem volt már szükségük, s ekkor templomuk belsejében állították fel inkább a szószéket, vagy ha mégis, úgy bizonyosan nem állították volna azt egy katolikus templom oldalához.

97 (Megjegyzés - Popup)

Sopronkörnyék stájerországi, távolabbról pedig ausztriai kapcsolataira már a „Krisztus az Olajfák hegyén” (Dunántúli Szemle, 1940. 43.) és a „Középkori kőlámpások Sopron területén” (Soproni Szemle, 1941. 185.) c. értekezéseimben is alkalmam volt rámutatni.

98 (Megjegyzés - Popup)

J. Gradt: Über einige in Steiermark vorfindliche kleine Architekturen. (Mitt. d. C. C. 1871. XLIX.).

99 (Megjegyzés - Popup)

Öst. Kunsttop. XXIII.

100 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete, Sopron, 1939, 182. ll. 1451. jún.-ra teszi Kapisztrán János soproni tartózkodását. (Szerk.)

101 (Megjegyzés - Popup)

A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere s feladatai, Soproni Szemle II (1938), 273. ll.

102 (Megjegyzés - Popup)

A sopronmegyei községtörténetírás forrásai, Soproni Szemle III (1939), 153. ll.

103 (Megjegyzés - Popup)

Néprajzterképek módszere, Soproni Szemle V (1941), 299. ll.

104 (Megjegyzés - Popup)

A néprajzterképek s általában a kartográfiai módszer jelentőségéről, feladatairól és az ily irányú tudományos törekvésekről. I. *Weger* i. m.

105 (Megjegyzés - Popup)

Körök rajzolására leginkább az ú. n. mérnöki „nullkörző”-t, egyéb jelek rajzolására, – főleg azért, hogy teljesen egyformák legyenek, – keménypapírból vagy celluloidból kivágott sablonokat ajánlatos használni. – A jel körvonalait először kemény (4–6 H) ceruzával, majd pedig redíztollal, ill. tuskihúzóval rajzoljuk meg.

106 (Megjegyzés - Popup)

Benedek ezen elismerő levelének tulajdonosáról

107 (Megjegyzés - Popup)

és unokája, id Rupprecht Jánosnak.

108 (Megjegyzés - Popup)

Tanácsjegyzőkönyv, 1822. 3764. számú tétel.

109 (Megjegyzés - Popup)

Michel János krónikája szerint.

110 (Megjegyzés - Popup)

* 1941. november 15-től 1942. február 28-ig.